

Niklas Mintorovitch Pettersen

Pilegrimsdiskursen

En kulturhistorisk analyse av moderne
pilegrimsvandring til Nidaros med fokus på Nasjonalt Pilegrimssenter

Masteroppgave i kulturhistorie

Veileder: Knut Aukrust

Universitetet i Oslo

Humanistisk Fakultet

Institutt for kulturstudier og orientalske språk

Høst 2012

Forord:

Min interesse for pilegrimsvandring oppsto mer eller mindre som en tilfeldighet når jeg studerte til bachelor i kultur og idéstudier. I begynnelsen av det siste semesteret ble vi gitt Olavstradisjonen som tematikk for bacheloroppgaven, noe som gjorde pilegrimsvandring mot Nidaros til et mulig emne. Dette var noe jeg raskt fattet interesse for, og resultatet ble en komparasjon mellom moderne pilegrimsvandring i Norge og Japan. Dette var imidlertid ikke slutten på mitt forhold til pilegrimsvandring som studieområde. Høsten 2010 begynte jeg på master i kulturhistorie, og valget falt raskt på moderne pilegrimsvandring i Norge som tema. Nå som jeg kan se tilbake på disse årene har dette både vært et fascinerende område å arbeide med og en utrolig lærerik prosess. Jeg skal allikevel ikke legge skjul på at dette har vært en enorm personlig utfordring som har ført til frustrasjon så vel som glede. Jeg vil derfor bruke anledningen til å takke alle som har bidratt med hjelp og støtte:

En stor takk (og en high five) til Knut Aukrust for god veiledning, positive ord og pågangsmot. Takk til PluRel og Pilegrimssenter Oslo for forskerstipend. Takk til min far Trond Pettersen for moralsk støtte, ståpåvilje og humor i tider der det har vært sårt trengt. Takk til min mor Vera Mintorovitch for engasjement, gode ord og korrekturlesning. Takk til min bestemor Torunn Pettersen for interesse og korrekturlesning. Takk til alle mine venner som tålmodig har lyttet til alle mine tanker og idéer i årene jeg har jobbet med denne oppgaven.

Til slutt vil jeg minnes min bestefar Egil Pettersen som sovnet stille inn sommer 2012. Din omsorg, støtte og engasjement i alt som opptok meg, har vært større enn jeg noen sinne kunne forlange. Min Besse, du vil alltid være i mitt hjerte.

Niklas Mintorovitch Pettersen

Fredrikstad, 25/9-2012

Innholdsfortegnelse:

Kapittel 1. Innledning – Case	5
1.1. Problemstilling og struktur	5
Kapittel 2. Tidligere forskning	8
2.1. Forskning på pilegrimsvandring internasjonalt	8
2.2. Forskning på pilegrimsvandring i Norge	11
Kapittel 3. Metode og Teori	15
3.1. Diskurser, diskursorden og interdiskursivitet	16
3.2. Nodalpunkter og flytende betegnere	20
3.3. Ideologi og hegemoni	22
3.4. En analyse uten ritualteori	25
Kapittel 4. Olav den hellige, middelalderens pilegrimskult og revitaliseringen av vandring til Nidaros	26
4.1. Vikingen, kongen og helgene Olav Haraldsson	26
4.2. Middelalderens pilegrimskult, reformasjonen og Nidarosdomens renessanse	30
4.3. Eivind Luthen, Pilegrimskontoret og Pilegrimsfellesskapet St. Jacob	34
4.4. Den norske kirke	36
4.5. Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning	39
4.6. Storsatsningen, Pilegrimsfellesskapet St. Olav og Nidaros Pilegrimsgård	41
4.7. Lokalisering av en diskursorden	45
Kapittel 5. Nasjonalt Pilegrimssenter	48
5.1. Pilotprosjekt Pilegrimsleden	48
5.2. Nasjonalt Pilegrimssenter	50
5.3. Det diskursive NPS	52
5.4. Hovedarbeidsområder og interdiskursive forhold	55
Kapittel 6. Tradisjon og kulturarv	59
6.1. NPS og tradisjonalisering	59

6.2. Formidling av historie og kulturarv	61
6.3. Romantisering og mystifisering av fortiden	67
6.4. Autentisitet og historisk kontinuitet	74
Kapittel 7. Natur og landskap	78
7.1. Tilretteleggelse, ivaretagelse og bruk av natur	78
7.2. Naturens verdi og betydning	81
7.3. Naturen som det ekte norske	85
Kapittel 8. Tro og åndelighet	91
8.1. Individualitet	91
8.2. Søkermentalitet	94
Konklusjon	102
Sammendrag	104
Litteraturliste	105

Kapittel 1.

Innledning - Case

Pilegrimsvandring til Nidaros slik det praktiseres i dag er et forholdsvis nytt fenomen. Valfart til Olav den Helliges grav ble avskaffet som en følge av den Lutherske reformasjonen i 1537, og det skulle gå nærmere 450 år før pilegrimspraksis i noen organisert grad gjenoppsto i Norge.

Reetableringen av Nidaros som pilegrimsmål startet for alvor på det tidlige 1990-tallet, og både kirkelige aktører og natur- og kulturminnevernsinteresser engasjerte seg i arbeidet. Enkelte av disse hadde imidlertid noe forskjellig syn på hvilke verdier som skulle ligge til grunn for ferden.

Vandringen ble derfor tilført en rekke forskjellige tanker og idéer om dens betydning, både av religiøs art og ikke. Til tross for dette ble de ulike aktørene forholdsvis tidlig enig om at dens endelige betydning skulle være opp til hver enkelt pilegrim å avgjøre.

Moderne pilegrimspraksis fortsatte å øke i popularitet ut på 2000-tallet. Igjennom denne perioden hadde enkelte av aktørene samarbeidet gjennom en rekke mindre og relativt kortvarige prosjekter, men noen varig samdrift hadde ikke blitt utprøvd. Dette kom imidlertid til å forandre seg når Pilotprosjekt Pilegrimsleden ble iverksatt i 2007. Ved å legge til rette for et samarbeid mellom de ulike aktørene under et og samme administrative overhode (Riksantikvaren), var formålet å sørge for en økt bruk av pilegrimsledene (de godkjente pilegrimsveiene). Dette gjorde at også nye aktører ble engasjert i arbeidet med formidling og forvaltning av vandringene. Til tross for at prosjektet ble ansett for å være en suksess, var det forhåndsbestemt at det skulle ha en termin på tre år.

Pilotprosjektet var derfor ferdigstilt desember 2010. I ønske om å bygge videre på de resultatene samarbeidet hadde oppnådd, ble imidlertid Nasjonalt Pilegrimssenter (NPS) etablert i januar 2011. Dette gjorde at de er blitt den største aktøren i Norge som arbeider med formidling og tilrettelegging av pilegrimsvandring siden revitaliseringen så sin spede begynnelse for tyve år siden. NPS kan derfor betraktes som sluttproduktet av denne utviklingen, og er av den grunn utgangspunktet for min analyse av moderne pilegrimsvandring i Norge.

1.1. Problemstilling og struktur:

NPS er ment å fungere som et samlingspunkt for de ulike aktørene som arbeider med moderne pilegrimsvandring i Norge. Dette gjør at min problemstilling er som følger: Hvilke tanker om det å vandre blir NPS ladet med av aktørene internt, og hvordan kommer dette til uttrykk gjennom deres samlede arbeid? Dette gjør at denne oppgaven kan betraktes som et studie av ideologi, rettet mot hvordan moderne norsk pilegrimspraksis blir forsøkt tilskrevet betydning av aktørene som står for

arrangering, tilrettelegging og popularisering. På grunnlag av dette har jeg valgt å gjøre analysen ut i fra et diskursteoretisk rammeverk. Aktørene innenfor NPS blir derfor behandlet som forskjellige diskursive posisjoner basert på deres tolkning av vandringens betydning og verdi. Dette gjør det mulig å se hvordan de ulike aktørene kommer til uttrykk og hvilke ideologisk påvirkning de har på NPS som helhet. Av den grunn er det teoretiske rammeverket ment som et verktøy for å kunne kartlegge hvordan aktørene står til hverandre og sammen utgjør det ideologiske spekteret NPS representerer.

I forkant av hovedanalysen vil jeg gi en kort presentasjon av de historiske prosessene som ligger til grunn for pilegrimsvandring i Norge, både i middelalderen og i dag. Jeg vil derfor redegjøre for Olav Haraldssons liv, hans rolle som helgen, samt middelalderens pilegrimskult i Norge frem til reformasjonen. Dette vil bli etterfulgt av Nidarosdomen og Olavs den helliges rolle under nasjonsbyggingen på 1800 og 1900-tallet. Min analyse av det moderne norske pilegrimsfenomenet vil imidlertid begynne med revitaliseringen av vandring mot Nidaros på 1990-tallet. Formålet med dette er å redegjøre for hvordan vandringene har utviklet seg i vår samtid med fokus på aktørene som har arbeidet med formidling og tilretteleggelse. Hensikten er derfor å vise hvordan de har skapt et ideologisk landskap som NPS er tuftet på og samtidig er blitt representativ for. Fokuset vil dermed rettes mot hvilke betydning NPS tilskriver det å ferdes langs ledene basert på de ulike aktørene internt. Fordelt på tre kapitler, er dette gjort med utgangspunkt i de temaene som er mest fremtredende i tekstmaterialet de har produsert. Siden NPS inneholder aktører med og uten religiøs tilknytting, har jeg valgt å behandle de hver for seg i disse kapitlene. Årsaken til dette er at kristen tro eller mangelen på sådan kan betraktes som utgangspunktet for hvilke betydning de tilskriver vandringen. Jeg vil derfor betegne de som kirkelige og ikke-kirkelige aktører.

Det første av de tre analysekapitlene er *Tradisjon og kulturarv*, rettet mot hvordan fortiden blir behandlet og tatt i bruk innenfor NPS. I hovedsak er fokuset lagt på hvordan og hvorfor det å ferdes langs pilegrimsledene ofte fremstilles som en tradisjon av de ulike aktørene. Dette ligger til grunn for at *tradisjonalisering* som analytisk verktøy vil bli brukt sammen med mitt diskursteoretiske rammeverk i dette kapitlet.

Neste kapittel er gitt navnet *Natur og Landskap*. Her ligger fokuset på hvordan aktørene innenfor NPS forholder seg til og tar i bruk omgivelsene som pilegrimsledene er en del av. Analysen er derfor rettet mot hvordan de formidler og forvalter natur- og kulturlandskap, samt hvilke verdi de mener det har for vandringen.

Opgavens siste kapittel er gitt navnet *Tro og åndelighet*. Her er analysen rettet mot hvilke åndelig og/eller religiøs betydning de ulike aktørene innenfor NPS forsøker å tilskrive ferden (med *tilskrive* så mener jeg hvordan de gir fenomenet betydning og innhold). Et sentralt tema her er

imidlertid hvordan aktørene behandler det å ferdes langs ledene som en personlig søken etter betydning. Analysen er derfor fokusert mot hvordan vandringene kan betraktes som et eksempel på et individualistisk syn på tro og åndelighet.

Denne oppgaven er strukturert slik at jeg først vil presentere den mest sentrale forskningen som er gjort på pilegrimsvandring i inn- og utland, og deretter beskrive mitt valgt av teori og metode. Videre vil jeg redegjøre for vandringenes historiske bakgrunn i Norge, revitaliseringen på 1990-tallet, samt pilegrimssektorens videre utvikling frem til etableringen av NPS. Dette vil bli etterfulgt av de tre analysekapitlene presentert ovenfor (*Tradisjon og kulturarv, Natur og landskap, Tro og åndelighet*). Oppgaven vil deretter bli avsluttet med en endelig konklusjon.

Kapittel 2.

Tidligere forskning

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for den mest sentrale forskningen som er gjort på moderne pilegrimsvandring. Formålet med dette er å vise hvilke hovedtendenser som preger det etablerte forskningsfeltet i både inn- og utland. I ønske om å gjøre dette så oversiktlig som mulig har jeg valgt å ta for meg de ulike utgivelsene i denne rekkefølgen:

- ♣ Utenlandsk forskning på pilegrimsvandring
- ♣ Forskning innenfor Norden hovedsakelig fokusert mot Nidaros som pilegrimsmål

Jeg har valgt å redegjøre for den internasjonale forskningen først er fordi den i stor grad ligger til grunn for de studiene som senere er blitt gjort på pilegrimsvandring i Norge. Et eksempel på dette er sosialantropologene Victor og Edith Turner som har lagt grunnlaget for hvordan forskningsfeltet ser ut i dag. Dette gjør at deres arbeid er blitt viet noe større plass enn de andre utgivelsene.

Siden det er publisert et relativt stort antall studier som omhandler pilegrimsvandring innenfor de fleste religiøse tradisjoner, er det kun mulig å presentere en håndfull av disse. Dette gjør at jeg har valgt å fokusere på to typer utgivelser; de som analyserer flere forskjellige religiøse reiser rundt om i verden, og de som er fokusert mot vandringer innenfor den kristne tro. Det er derfor de utgivelsene med størst betydning for forskningsfeltet, samt de med direkte relevans for den kommende analysen som vil bli presentert.

2.1. Internasjonal forskning på moderne pilegrimsvandring:

Som nevnt innledningsvis har store deler av moderne pilegrimsforskning sitt utgangspunkt i Turner og Turners bok *Image and Pilgrimage in Christian Culture* fra 1978. Som tittelen indikerer er analysen rettet mot kristne pilegrimsreiser og valfartsmål ulike steder i verden med fokus på ritualer og ritualisert atferd blant vandrerne. Det teoretiske rammeverket er i stor grad basert på Victor Turners videreføring av sosiolog Erving Goffmans dramaturgiske perspektiv (sosialt drama) og etnolog Arnold van Genneps teoretisering av overgangsriter i hans verk *Les rites de passage* fra 1909. Turners ritualteori er også delvis utviklet i samarbeid med professor i performance studier Richard Schecher på grunnlag av deres gjensidige interesse for fremførelse (performans) som analytisk perspektiv i forskning på samfunn og kultur (Turner og Turner, 1995; Goffman, 1959; Gennep, 2004; Schechner, 2006).

Det mest kjente aspektet ved Turner og Turners ritualteoretiske rammeverk, er deres bruk av Van Genneps begrep *liminalitet*. I *Les rites de passage* (1909) definerer han ritualer som fører til en permanent forandring av deltagerne som overgangsriter. Et eksempel på dette er den kristne konfirmasjonen; et ritual som er ment å bekrefte dåpen, samt markere overgangen fra barn til voksen. Van Gennep og senere Turner benevner midtfasen i slike ritualer som *liminal*. Begrepet er utledet av det latinske ordet *limen* som betyr dørterskel, og referer til en tilstand eller hendelse som plasserer individet eller en gruppe mellom to stadier. Schechner benevner dette som *betwixt and between* (mellom) sosiale kategorier og identiteter. Liminalitet er derfor et begrep som betegner selve overgangsfasen mellom ulike stadier i livet. Under denne prosessen blir deltagerne fratatt deres tidligere identitet og sosiale status. Utgangen av ritualet markeres imidlertid ved at de blir tildelt deres nye sosiale rolle. Selv om det liminale i utgangspunktet bare er en transportfase mellom to stadier, mener Turner og Turner det er her, *betwixt and between*, handlingen skjer (Turner og Turner, 1995; Schechner, 2006). I deres analyse av moderne pilegrimsvandring innenfor kristen kultur påpeker de imidlertid at det er en sentral forskjell mellom ritualer man frivillig tar del og, og de man sosialt og kulturelt «tvinges» til å gjennomgå. Dette ligger til grunn for deres utvikling av termen *liminoid*; et begrep ment å beskrive moderne pilegrimsvandring og andre rituallignende fritidsaktiviteter. Liminoide opplevelser er derfor frivillige, mens liminale riter er obligatoriske. Liminale ritualer er transformasjoner som permanent forandrer deltagerens sosiale status. Liminoide opplevelser gir på sin side kun en midlertidig sosial forandring. Årsaken til dette er at man returnerer til den sosiale rollen man hadde før hendelsen (Schechner, 2006; Turner og Turner, 1995). Det er allikevel viktig å huske at selv om ikke opplevelsen forandrer en persons sosiale status i hverdagslivet, kan det forandre hvordan han/hun ser seg selv, sin situasjon og sine omgivelser. På grunnlag av dette betrakter de derfor moderne pilegrimspraksis innenfor kristen tro som en liminoid opplevelse som frigjør vandrerne fra dagliglivets rutiner, gjøremål og sosiale forventninger.

Turner og Turners ritualteoretiske analyse av moderne pilegrimspraksis er hovedsakelig gjort med fokus på hvordan pilegrimene opplever vandringen og hvilke betydning de selv tilskriver den. Dette er en tilnærming som har kommet til å prege store deler av forskningen som er gjort på pilegrimsvandring i vår samtid, og kommer relativt tydelig frem i utgivelsene fra 1990-tallet. Et eksempel på dette er antropologene John Eade og Michael J Sallnows (Red.) *Contesting the Sacred* fra 1991. På samme måte som Turner og Turner tar Eade og Sallnow utgangspunkt i kristne vandringene ulike steder i verden (blant annet Italia, Israel, Sri Lanka og Peru) i ønske om å finne likhetstrekk på tvers av nasjonale, geografiske og kulturelle grenser. Målet er imidlertid også å se mangfoldet som kommer til uttrykk innenfor en og samme religion med fokus på forholdet mellom

pilegrimen og opplevelsen av det hellige. Også forholdet mellom pilgrim og turist står sentralt i boken, hovedsakelig med utgangspunkt i vandringene som frivillige liminoide opplevelser pilgrimene tar del i på sin fritid (Eade og Sallnow, 1991).

Store deler av den forskningen som ble gjort på 1990-tallet tar imidlertid for seg pilgrimsreiser innenfor flere ulike religioner i en og samme utgivelse. Målsettingen var at pilgrimsvandring som globalt fenomen skulle kartlegges gjennom forskning fra flere ulike fagtradisjoner. Dette er noe som kommer til syne i antropologen Alan Morinis (Red.) *Sacred Journeys* fra 1992. Artikkene i antologien tar for seg hellige reiser i India, Sørøst Asia, Stillehavet, Nord Amerika og Karibien, blant annet med utgangspunkt i antropologi, historie og sosiologi. Også her er ritualteori et fremtredende aspekt og blir (blant annet) tatt i bruk ved analyse av forholdet mellom turisme og moderne pilgrimsvandring. Forordet til boken er også skrevet av Victor Turner selv (Morinis, 1992). Også religionshistoriker Ian Reader og sosiolog Tony Walters (Red.) *Pilgrimage in Popular Culture* fra 1993 tar for seg det brede spekteret av pilgrimsvandringer innenfor ulike religioner. Eksempler på dette er Japan (Shikoku), Spania (Santiago de Compostela) og England (Glastonbury). Flere av artiklene i antologien er imidlertid rette mot hvordan reiser uten noen religiøs tilknytting også kan behandles som pilgrimsvandringer. Et eksempel på dette er hvalfart til Elvis Presleys gravsted på Graceland. Også pilgrimsvandring som moderne opplevelsesturisme er et sentralt fokus. Formålet med dette er å undersøke pilgrimsvandringenes økende popularitet, samt interessen for helgener og helter i vår samtid (Reader og Walter, 1993).

Pilegrimsforskningen på 1990-tallet var imidlertid også rette mot å undersøke de historiske prosessene som lå til grunn for vandringene. Målet med dette var å oppnå en bedre forståelse av de faktorene som driver mennesker mot ulike hellige mål i vår samtid. Dette er noe som kommer til syne i antropolog Simon Coleman og kunsthistoriker John Elsners *Pilgrimage: Past and Present in the World Religions* fra 1995. På samme måte som flere av de andre utgivelsene på 1990-tallet, behandler boken pilgrimspraksis innenfor et stort spekter av religiøse tradisjoner (Kristendom, Jødedom, Islam, Buddhisme og Hinduisme). Analysen er i hovedsak rette mot hvordan vandringen både er en indre og ytre reise; en reise gjennom fysisk tid og rom, men også en metaforisk overgang ladet med betydning på flere ulike nivåer. Med utgangspunkt i Turner og Turners ritualteoretiske rammeverk betraktes den derfor som overgangsriter av verdi og betydning for pilgrimene (Coleman og Elsner, 1995). Åtte år senere ga også Coleman og Elsner (Red.) ut *Pilgrim Voices* (2003). Boken er en analyse av reisedagbøker skrevet av pilegrimer i Italia på 1600-tallet med formålet å få et innblikk i datidens pilgrimspraksis og samfunn gjennom en mikrohistorisk tilnærming (Coleman og Elsner, 2003).

Moderne pilgrimsvandring som opplevelsesturisme er også noe religionshistoriker Ellen

Badone og antropolog Sharon Roseman (Red.) behandler i deres *Intersecting Journeys: The Anthropology of Pilgrimage and Tourism* fra 2004. de ulike artiklene i antologien tar for seg forskjellige mål som trekker store mengder mennesker i vår tid. Eksempler på dette er pilgrimsvandring til Santiago de Compostela og valfart til verdens største Star Trek-messe i Las Vegas. Analysen er i hovedsak rettet mot hvilke forhandlingsprosesser som ligger til grunn for spekteret av betydning som er bundet til disse stedene og hvordan det skaper en bro mellom rollen som pilgrim og turist (Badone og Roseman, 2004).

2.2. Forskning på pilgrimsvandring i Norge:

Til forskjell fra utlandet ble det ikke publisert noe forskningsbidrag som direkte tok for seg pilgrimspraksis i Norge før millenniumskifte. Årsaken til dette kan være at moderne vandring til Nidaros først ble etablert på midten av 1990-tallet. Denne revitaliseringen er imidlertid en prosess kulturhistoriker Arne Bugge Amundsen analyserer i sin artikkel *Naturvandring eller indre reise?* Fra 2002. Til forskjell fra store deler av den forskning som er gjort på pilgrimsvandring både i inn- og utland, ligger ikke fokuset på pilgrimenes egne opplevelser, men heller de ulike aktørene og institusjonene som arbeidet med etablering og arrangering av vandringene. Et sentralt aspekt i Amundsens artikkel er derfor hvilke betydning disse ulike arrangørene forsøker å tilskrive ferden. Dette gjør analysen til et studie av ideologi fordi målet er å redegjøre for hvilke prosesser som ligger bak reetableringen av pilgrimsvandring til Nidaros på 1990-tallet (Amundsen, 2002).

Samme år publiserte også religionshistoriker Gustav Karlsaune *Secular Protestant – and Pilgrims?* (2002). I artikkelen tar han for seg hvordan en nærmest sekularisert utgave av middelalderens katolske pilgrimsvandring er blitt fast inventar i Den norske kirke. Dette er noe han mener er et uttrykk for søkermentalitet og individualisme typisk for vår samtid. Karlsaune relaterer imidlertid den moderne interessen for pilgrimsvandring til naturens rolle i norsk kultur, og da spesielt verdiene ved ferdsel i skog og mark. Empirien er hovedsakelig samlet gjennom spørreundersøkelser gjort på slutten av 1990-tallet, samt gjennom en analyse av filmen *Pilgrim path* av Sverre Krüger produsert for NRK i 1997. På samme måte som store deler av den utenlandske forskningen, tar også Karlsaune i bruk Turner og Turners ritualteori i sin analyse. Formålet med dette er å utforske vandringens betydning for pilgrimene sett i lys av norsk kultur (Karlsaune, 2002).

Den norske utgivelsen om pilgrimsvandring som har mest til felles med den internasjonale forskningen, er religionshistorikerne Ingvild Sælid Gilhus og Siv Ellen Krafts (Red.) *Religiøse reiser* fra 2007. Antologien er en samling av artikler som omhandler religiøse reiser rundt om i verden. Eksempler på dette er pilgrimsferd til Santiago de Compostela i Spania, Glastonbury i

England og Nidaros i Norge. De ulike artiklene tar imidlertid ikke bare for seg fysiske vandring mot ulike religiøse destinasjoner, men også fantasireiser man kan ta del i gjennom verk som *Oddyséen*. Hovedfokuset er derfor å utforske hvilke betydning reiser mot hellige mål har i vår samtid, enten de er av fysisk eller mental karakter, konkret og metaforisk. På lik linje med store deler av den tidligere forskningen, blir nåtidens interesse for pilgrimsferd sett som et uttrykk for moderne religiøsitet og åndelighet. Dette er noe som blir koblet til et ritualteoretisk rammeverk, og da spesielt idéen om vandringene som en liminoid opplevelse av verdi for mennesker i dag. I flere av artiklene legges det også vekt på hvordan fortiden aktivt blir tatt i bruk med hensikt å tilskrive de moderne vandringene autentisitet og betydning (Gilhus og Kraft, 2007).

På 2000-tallet ble det også publisert enkelte studier rettet mot ulike aspekter ved nåtidens og fortidens pilgrimsvandring til Nidaros. Et eksempel på dette er religionshistoriker Ingemar Lindarängs *Helgonbruk i moderniseringstider* fra 2007. Som tittelen tilsier er analysen rettet mot hvordan St. Birgitta av Sverige og Olav den hellige er blitt brukt som nasjonale helgener fra 1800-tallet til i dag. Dette gjør at Lindaräng retter sin oppmerksomhet mot revitaliseringen av pilgrimsferd mot Trondheim på 1990-tallet fordi det er den praksisen som i størst grad tar i bruk St. Olav i vår samtid (Lindaräng, 2007).

Også i 2007 ble artikkelserien *Korset viser vei* utgitt av historiker Øystein Ekroll (basert på hans foredrag ved Olsokseminaret samme år). Til forskjell fra både Amundsen og Lindaräng, er Ekrolls analyse rettet mot middelalderens vandring med fokus på hvordan pilgrimene kom seg til Nidaros og hvilke fasiliteter de hadde tilgang på for å gjøre ferden enklere og mer komfortabel. Ekrolls studie er derfor rettet mot middelalderens pilgrimsvesen og hvordan de ønsket å gjøre Nidaros til et nordens Jerusalem (Ekroll, 2007).

Et annet bidrag til feltet er religionshistoriker Lisbeth Mikaelssons artikkel *Pilegrim i akademia* fra 2010. Innledningsvis legges det vekt på hva pilgrimsbegrepet innebærer i vår samtid sett i lys av det brede spekteret av reiser og destinasjoner, enten de er av religiøs art eller ikke. Et eksempel hun bruker er valfart til Elvis Presleys grav. Mikaelsson forsøker dermed å vise hvor kraftig nåtidens pilgrimsvandring og moderne opplevelsesturisme kan overlape hverandre. I likhet med flere av de andre utgivelsene innenfor forskningsfeltet, betrakter hun moderne pilgrimsvandring som et eksempel på en individualisme og søkermentalitet typisk for postmoderne tid. På samme måte som new-age og annen moderne åndelighet er derfor vandringene et uttrykk for en selvreligiøsitet der pilgrimene selv tilskriver den betydning. Dette er noe hun også relaterer til den historieinteressen hun mener preger vår samtid. Ved å aktualisere det fortidige, vår kulturarv, er det med på å skape faste holdepunkter for mennesker i dag. Dette er imidlertid noe hun mener bidrar til en kulturalisering av den kristne tro i Norge og påpeker hvordan dette forsterkes av Den

norske kirkes åpne og inkluderende profil. Avslutningsvis legger hun vekt på liminalitet og vandringen som en overgangsrite, samt hvordan moderne pilegrimsvandring går på tvers av kulturer, religioner og nasjoner (Mikaelsson, 2011).

Masteroppgaver hovedsakelig innenfor religionshistorie utgjør også en del av forskningen som er gjort på pilegrimsvandring i Norge. Et eksempel på dette er Øyvind Vådahls *Den moderne pilegrimsbevegelsen ved Nidaros domkirke* fra 2007. Oppgaven er i hovedsak en analyse av pilegrimsprestenes rolle i arbeidet med moderne pilegrimsvandring til Nidaros. Hans fokus ligger imidlertid også på hvordan den nye norske pilegrimsbevegelsen ble institusjonalisert i Den norske kirke gjennom 1990- og tidlig 2000-tallet (Vådahl, 2007).

Et annet bidrag til feltet er Lene Louise Løvers masteroppgave *Turist eller pilgrim?* fra 2008. Som tittelen tilsier ligger fokuset på forholdet mellom rollen som pilgrim og turist i vår samtid. På grunnlag av dette tar Løver blant annet for seg revitaliseringen av pilegrimsvandring til Nidaros på 1990-tallet med fokus på hvordan kirken valgte å prege ferden med en åpen profil for å trekke flest mulig mot den kristne tro. Hun presenterer også andre former for turistorienterte reiser som deler flere likheter med pilegrimsvandring. Et av hennes eksempler er valfart til Elvis Presleys grav (Løver, 2008).

Det nyeste bidraget til forskning på pilegrimsvandring i Norge, er religionshistoriker Helge Alfred Olsens masteroppgave «*Det er på veien det skjer, tror jeg...*» fra 2011. Med utgangspunkt i intervjuer gjort med pilegrimer som har vandret mot Trondheim, fokuserer Olsen på hva som ligger til grunn for at de valgte å ferdes langs ledene. Hovedtemaet for analysen er vår tids individualisering av religion, samt den økende interessen for historie og kulturarv. Dette er noe Olsen mener er et uttrykk for et ønske om å finne faste og konkrete holdepunkter for egen identitet i det postmoderne samfunnet (Olsen, 2011).

Som jeg har forsøkt å vise i dette kapitlet, er det enkelte interesseområder som ligger til grunn for store deler av forskningen som er gjort på pilegrimsvandring i både inn- og utland. Mest fremtredende er Turner og Turners ritualteoretiske rammeverk, og da spesielt idéen om vandringen som en liminoid opplevelse. Dette er noe som settes i sammenheng med moderne selvreligiøsitet/åndelighet, og blir ansett for å være et uttrykk for en individorientert søkermentalitet som preger vår samtid. På grunn av dette er et flertall av utgivelsene innenfor forskningsfeltet rettet mot hva som ligger til grunn for at moderne mennesker finner det verdifullt å vandre langs gamle veier mot historiske mål. Dette gjør at en redegjørelse for de ulike vandringenes historiske bakgrunn, samt hvilke fellestrekk de deler (på tvers av kulturell og religiøs tilhørighet) er et populært analyseområde. I flere av utgivelsene blir også vår tids pilegrimsvandringer fremstilt som

en form for moderne opplevelsesturisme som deler flere likheter med ulike populærkulturelle valfartsmål (eksempelvis verdens største Star Trek-messe i Las Vegas).

Siden den kommende analysen er gjort på grunnlag av et diskursorientert rammeverk, må også de teoretiske modellene jeg har tatt utgangspunkt i betraktes som tidligere forskning. En redegjørelse av de vil imidlertid følge i neste kapittel.

Kapittel 3.

Teori og metode

I dette kapittelet vil jeg presentere det teoretiske og metodiske rammeverket som ligger til grunn for min analyse av Nasjonalt Pilegrimssenter (NPS) og hvilke betydning de tilskriver moderne pilegrimsvandring i Norge. Årsaken til at jeg har valgt å presentere teori og metode i samme kapittel har sin bakgrunn i at de perspektivene (teoretiske og metodiske) jeg har valgt å ta utgangspunkt i er sterkt sammenvevd og lar seg derfor best presentere sammen. Dette gjør det også mulig å bruke langt flere eksempler i dette kapittelet, og bidrar derfor til å klargjøre hvordan jeg vil bruke både teori og metode i analysen. For å best få innsikt i hvilke betydning NPSs tilskriver vandringene, har jeg hovedsakelig valgt å trekke på to ulike teorier. Med utgangspunkt i diskursanalyse er dette noe sosiologene Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips mener kan være fordelaktig for forskning siden en kombinasjon av ulike teoretiske retninger gjør at man kan spesialtilpasse et analytisk rammeverk etter de tendensene som kommer til syne i empirien (Jørgensen og Phillips, 2010 s. 154). Også professor i økonomivitenskap Mats Alvesson og filosofiprofessor Kaj Sköldeberg er tilhengere av en slik tilnærming med utgangspunkt i sosiologene Barney Glaser og Anselm Strauss. De oppfordrer alle til å bidra kreativt og være en slags «vitenskapens entreprenører» ved selv å utvikle og eller tilpasse teorier etter eget behov (Alvesson og Sköldeberg, 2008, s. 134).

Analysen er i hovedsak rettet mot å kartlegge de ulike aktørene innenfor NPS med hensikt å redegjøre for hvilke tanker og idéer de sammen lader pilegrimsfenomenet med. Et eksempel på en slik aktør er Den norske kirke som (blant annet) forsøker å prege de moderne vandringene med et kristent innhold. På bakgrunn av dette kan aktører med en slik administrativ posisjon kalles for ideologiske aktører. Årsaken til dette er at de forsøker å tilskrive ferdsel langs ledene med tanker og idéer de selv er representative for. Dette mangfoldet skaper derfor et ideologisk «landskap» som utgjør NPSs arbeid. På grunnlag av dette har jeg valgt å ta utgangspunkt i et teoretisk og metodisk rammeverk bestående av elementer fra lingvistikker Norman Faircloughs *kritiske diskursanalyse* og politisk-teoretiker Ernesto Laclau og statsviter Chantal Mouffes *diskursteori*. Dette gjør det mulig å se de forskjellige aktørene som diskursive posisjoner stående til hverandre i et prosessuelt forhold, preget av både samspill og konflikt. Min bruk av disse diskursorienterte tilgangene er derfor ment som en metode for å kartlegge de ulike aktørene og se hvordan de alle er med på å utgjøre det ideologiske mangfoldet NPS består av.

Siden analysen er rettet mot NPS, vil jeg hovedsakelig bruke nåtidens pilegrimspraksis i

Norge som eksempel for dette kapittelet. Dette vil gi en viss innsikt i hvordan teorien vil bli brukt i hovedanalysen, samtidig som leseren får noe bakgrunninformasjon om moderne pilegrimsvandring i Norge. Ved å bruke eksempler som peker fremover i analysen blir dermed det teoretiske og metodiske rammeverket langt lettere å forklare.

3.1. Diskurser, diskursorden og interdiskursivitet:

Diskursanalyse er studiet av språkbruk innen for et avgrenset sosialt område. Begrepet peker derfor mot analyse av tanker og idéer manifestert gjennom tale, tekst og handling, eksempelvis innenfor moderne pilegrimsvandring i Norge. En forutsetting for alle diskursorienterte tilganger er at samfunnet som en meningsladet sosial struktur består delvis eller fullstendig av ulike former for språkhandlinger. Diskursanalyse er utviklet på tvers av en rekke ulike fagdisipliner, derav antropologi og sosiologi er spesielt fremtredende. Begrepet representerer derfor ikke en spesifikk tilgang, men heller en rekke tverrfaglige og multidisiplinære tilganger som kan anvendes i undersøkelser av kultur og samfunn (Jørgensen og Phillips, 2010 s. 8). Retningene har sitt utspring i sosialkonstruktivismen; en fellesbetegnelse for teorier fundert på idéen om at samfunnet består av sosiale meningskonstruksjoner basert på ulike former for tale og skrift (samt andre former for mellommenneskelig kommunikasjon). En av målsettingene for diskursanalytiske tilganger er å utforske og kartlegge maktrelasjoner i samfunnet. Dette gjøres ved å lokalisere diskursive posisjoner man mener utgjør det sosiale området forskningen er rette mot og deretter analysere hvordan de står til hverandre på grunnlag av de tankene og idéene de representerer. Dette gjør at de administrative aktørene innenfor moderne norsk pilegrimsvandring kan betraktes som ulike diskursive posisjoner som alle forsøker å tilskrive vandringen med betydning på grunnlag av deres ideologiske tilhørighet (Jørgensen og Phillips, 2010, s. 11. 13 og 15). Spørsmålet er imidlertid, hva er en diskurs?

«Språkbruk som sosial praksis», omtaler Fairclough som sin «abstrakte» forståelse av diskursbegrepet. Mer spesifikt skriver han imidlertid at det er en måte å «tale» på som gir betydning til opplevelser ut i fra et bestemt perspektiv, eksempelvis ut i fra et luthersk verdenssyn. Diskurser representerer derfor ulike sosial domener og innbefatter alle former for kommunikative handlinger mellom mennesker (primært skrift og tale). Diskurser representerer måter mennesker handler i verden og med hverandre på. Dette gjør at både sosiale forhold, identiteter og tros- og kunnskapssystemer (eksempelvis religiøse institusjoner som Den norske kirke) er etablert gjennom diskursiv praksis (Fairclough, 1992, s. 64, 65 og 71). Fairclough tillegger videre at også diskursene selv blir etablert og konstituert på grunnlag av allerede eksisterende sosiale strukturer og historiske hendelser. Et eksempel på dette er hvordan det moderne pilegrimsfenomenet trekker på og

romantiserer den pilegrimskulturen som eksisterte i middelalderen. Her ser man hvordan samfunnet blir konstituert av diskursene og hvordan diskursene blir konstituert av samfunnet. Det er fordi det moderne pilegrimsfenomenet trekker på mønstre etablert i middelalderen, men fortolker de, tilskrive de med ny mening og tilfører fenomenet elementer som har relevans i vår egen samtid. Diskurser bidrar dermed til både reproduksjon og transformasjon av samfunnet (Fairclough, 1992; 2010). Laclau og Mouffe definerer *diskurs* som en bestemt måte å tale om og forstå verden, eller et utsnitt av den på. Alle praksiser og alt som tar del den sosiale sfære kan derfor ses som diskursive. Ingen diskurs er en lukket enhet, men omformes snarere konstant i kontakt med andre diskurser. Måtene vi forstår og representerer verden på er derfor historisk og kulturelt betinget, men også foranderlig (Laclau og Mouffe, 2001, s. 107-111). Revitaliseringen av pilegrimsvandring mot Nidaros på 1990-tallet kan ses som en slik ny betydningstilskrivning innenfor den kristne diskursen i Norge. Årsaken til det er at kirken i større eller mindre grad tok inn over seg en katolsk praksis som ikke hadde sett lys siden den Lutherske reformasjonen.

Begge teoriene opererer med en forståelse av *diskurs* som en entydig fastleggelse av betydning innenfor et bestemt domene, en særegen måte å utlegge verden på (eller deler av den). Målet for forskeren er videre å studere hvilke sosiale konsekvenser dette får (Jørgensen og Phillips, 2010). Det er allikevel en vesentlig faktor som skiller dem. Fairclough anser den sosiale sfæren som bestående av diskursive og ikke-diskursive elementer, eksempelvis byggingen av en bro. Selve byggingen som fysiske handling anses som ikke-diskursiv, mens all planlegging ses som diskursivt fordi det er en kommunikativ handling (Fairclough, 1992, s. 64-66). I kontrast ser Laclau og Mouffe all sosial praksis som diskursivt. Deres argument for dette går som følger:

Our analysis rejects the distinction between discursive and non-discursive practices. It affirms: a) that every object is constituted as an object of discourse, insofar as no other object is give outside every discursive condition of emergence; and b) that any distinction between what are usually called the linguistic and behavioural aspect of a social practice, is either an incorrect distinction or ought to find its place as a differentiation within the social production of meaning, which is structured under the form of discursive totalities» (Laclau og Mouffe, 2001, s. 107).

På samme måte som Laclau og Mouffe har jeg i min analyse valgt å ikke skille mellom diskursiv og ikke-diskursiv praksis. Dette er fordi det er selve pilegrimsvandringen som en fysisk handling, tilskrevet et spekter av mening, som utgjør fenomenet som idé og praksis. Det gavner heller ikke min analyse å operere med både diskursive og ikke-diskursive praksiser fordi den er rettet mot hvilke verdier de ulike aktørene tilskriver det å vandre med utgangpunkt i tekstlige kilder. Dette

betyr at en bruk av ikke-diskursive praksiser som analytisk kategori faller utenfor mitt område for analyse og tilfører derfor ikke dette prosjektet nok til at en bruk kan rettferdiggjøres.

Det moderne norske pilegrimsfenomenet, og spesielt NPS, er administrert av flere ulike aktører i relativt tett samarbeid. Som jeg har nevnt tidligere forsøker alle disse aktørene å tilskrive vandringen med noe ulik betydning. Et eksempel på dette er hvordan Den norske kirke ideologisk preger fenomenet ut i fra et moderne luthersk teologi, mens natur- og kulturminnevernsinteresser heller ønsker at vandringen skal være fokusert mot opplevelse av norsk natur og kultur uten noe religiøst ovenfraperspektiv. Dette betyr at det moderne pilegrimsfenomenet og NPS består av en rekke ulike diskursive posisjoner som alle administrativt preger vandringen med tanker og idéer om dens betydning og verdi. Dette ligger til grunn for min bruk av *diskursorden*, et begrep Fairclough definerer som summen av de diskurser som er i bruk innenfor et bestemt sosialt domene (Jørgensen og Phillips, 2010, s. 83). Laclau og Mouffe tar opprinnelig ikke i bruk begrepet *diskursorden*, men deres teori blir til gjengjeld supplert med dette av Jørgensen og Phillips i deres bok *Diskursanalyse* (2010). På samme måte som hos Fairclough betegner *diskursorden* et sosialt rom, hvor to eller flere diskurser delvis dekker samme terreng som de i større eller mindre grad konkurrerer om å fylle med mening. Diskursorden er derfor en felles plattform for forskjellige diskurser, entydige nok til å utgjøre et gitt fenomen (Jørgensen og Phillips, 2010, s. 150). Det er viktig å presisere at de ulike diskursive posisjonene innenfor samme orden ikke trenger å være representert av spesifikke institusjoner, selv om dette er noe Fairclough selv tenderer mot og som er gjeldende for min analyse. Jørgensen og Phillips poengterer også på samme vis at ulike institusjoner kan være en del av samme orden, stående til hverandre som ulike diskursive posisjoner. Et relevant spørsmål i lokaliseringen av både diskurser og etableringen av en diskursorden er hvordan man avgjør hvor en diskurs slutter og en annen begynner. Hvordan defineres diskursene innad i samme orden fra hverandre? På grunnlag av en «kondensering» av både Laclau, Mouffe og Faircloughs teorier har Jørgensen og Phillips utledet følgende definisjon: «...diskursens grænser findes dér, hvor elementer bliver artikulert på en sådan måde, at de ikke længere er forenelige med diskursens entydighet» (Jørgensen og Phillips, 2010 s. 148). Denne definisjonen fremstår også som vag og kan derfor føre til at man skaper grenser mellom diskurser som ikke finner sted i det man studerer. Til tross for dette har empirien selv delvis løst problemet. Dette er fordi de aktørene som administrativt utgjør pilegrimssektoren og NPS har forholdsvis tydelige og definerte grenser. Dette virker kanskje noe paradoksalt siden fenomenet i stor grad er preget av tett samarbeid mellom flere ulike aktører. I empirien gjøres man imidlertid ofte oppmerksom på hvilke aktører som står bak en gitt idé eller avgjørelse. Når dette ikke er tilfellet er også de ulike aktørene ofte relativt enkle å lokalisere fordi de representerer ulike verdier. Et eksempel på dette er hvordan tekster sterkt preget av et kristent

ethos lar seg lede tilbake til Den norske kirke som administrativ og ideologisk aktør (eller andre aktører som også representerer den kristne tro). Dette gjør dermed lokaliseringen av de ulike diskursive posisjonene innad i ordenen enklere. En bruk av diskursorden som analytisk verktøy gir den fordel at man innskrenker studiet og tar utgangspunkt i og analyserer en gruppe diskurser man på grunnlag av de tendensene som kommer til syne i empirien mener utgjør et gitt fenomen. Min analyse er rettet mot den betydningen NPS tilskriver det å vandre på bakgrunn av alle de ulike aktørene internt. En bruk av diskursorden som analytisk verktøy gjør det derfor mulig å se hvordan de ulike diskursene innad påvirker hverandre og sammen utgjør det sosiale området man studerer (Jørgensen og Phillips, 2010).

Min analyse av aktørene som utgjør NPS går ut i fra tekster de har produsert i arbeidet med pilegrimsvandringene, enten i samarbeid eller på egenhånd. Dette gjør Faircloughs bruk av begrepene *intertekstualitet* og *interdiskursivitet* til et godt utgangspunkt. Førstnevnte er ment som et verktøy for å behandle tekst (i bred forstand), mens sistnevnte tar for seg diskurser (i generell form). Min redegjørelse av interdiskursivitet vil imidlertid delvis dekke min forståelse av begge begrepene. Dette virker kanskje noe forbausende siden analysen er gjort med utgangspunkt i tekst. Årsaken til dette er imidlertid at materiale på pilgrim.info (NPSs nettside) relativt sjeldent refererer til konkrete tekster skrevet av de andre aktørene. De må heller betraktes som ulike diskursive posisjoner som trekker på hverandres fullstendige arbeid innenfor pilegrimssektoren. Dette gjør at interdiskursivitet gir det mest presise bildet av de forholdene som utgjør NPS.

All diskursiv praksis (alle former for kommunikative handlinger) trekker på tidligere betydningsdannelser, skriver Fairclough. Med dette så sikter han til hvordan alle diskurser trekker på tidligere etablerte tanker og betydninger, en idé han har hentet fra litteraturteoretiker og semiotiker Mikahil M. Bakhtin. Bakhtin tenkte seg at ytringer (tekstlige og muntlige uttrykk) består av og bygger på tidligere ytringer. Et av hans mål var derfor å finne frem til de ulike «stemmene» som ligger til grunn for og utgjør en bestemt tekst (Bakhtin, 2005, s. 11 og 35). Faircloughs bruk av interdiskursivitet peker i likhet på hvordan diskurser alltid trekke på den informasjonen som er tilgjengelig gjennom andre foregående diskurser (Fairclough, 1992, s. 84-85). Dette ligger til grunn for at de i det hele tatt kan relaterer seg til den etablerte sosiale verden og være ladet med mening. Dette betyr imidlertid ikke at diskursiv praksis kun reproducerer det fortidige, men setter heller allerede eksisterende elementer sammen på nye måter. Dette skaper forandring i den diskursive strukturen og tilskriver et utsnitt av verden med ny betydning. Faircloughs nøkkelbegreper for å undersøke slike prosesser er *intertekstualitet* og *interdiskursivitet*, derav førstnevnte referer til hvordan konkrete diskurser trekker på tidligere betydningsformasjoner og fortolker dem (i ulik grad) (Fairclough, 2010). Dette gjør at begrepet også peker på drivkrefter i sosiokulturell

forandring, der alle diskurser inkorporerer elementer fra allerede eksisterende diskurser. Et av målene er å belyse hvordan forskjellige diskurser artikuleres i tekster produsert av aktørene delaktig i diskursordenen, og hvilke betydning dette tilskriver et gitt fenomen. Interdiskursivitet betegner derfor både stabilitet og ustabilitet, kontinuitet og forandring. Dette gjør at min bruk av begrepet er rettet mot hvordan NPS er et resultat av samarbeid mellom de ulike aktørene internt.

Årsaken til dette er at de i større eller mindre grad har sin egen idé om hvilke verdi det har å vandre, utledet fra tidligere og allerede etablerte diskurser. Dette gjør at NPS er et resultat av flere ulike diskursive posisjoner som trekker på allerede eksisterende diskurser (Fairclough, 2010). Laclau og Mouffes begrep *artikulasjon* har i stor grad samme teoretiske funksjon som Faircloughs begrep interdiskursivitet. Begrepet viser til forandring, men også reproduksjon. Enhver diskursiv praksis er i større eller mindre grad en artikulasjon fordi eksakt gjentakelse av tidligere artikulasjoner ikke lar seg gjøre. Dette gjør at det inngår en (om marginal) forandring i alle forsøk på reproduksjon (Laclau og Mouffe, 2001, s. 96, 105 og 106). Interdiskursivitet referer derfor til historiens innvirkning på diskursene og deres innvirkning på historien (Fairclough, 1992).

3.2. Nodalpunkter og flytende betegnere:

Laclau og Mouffe hevder at diskurser etableres ved at ulik betydning trekkes rundt det de kaller *nodalpunkter*. Et nodalpunkt er et privilegert tegn som diskurser «krystaliseres» rundt og får deres betydning i forhold til. Begrepet kommer fra det latinske ordet *nodus* som betyr knute og henviser derfor til et knutepunkt. Dette gjør at knutepunkter (nodalpunkter) er tegn mange diskurser ordnes rundt og som trekker ulike betydningstilskrivninger og tolkninger til seg. De er en arena for både samspill og konflikt mellom ulike diskurser (Laclau og Mouffe, 2001). «Any discourse is constituted as an attempt to dominate the field of discursivity, to arrest the flow of differences, to construct a centre. We will call the privileged discursive points of this partial fixation, *nodal points* (Laclau og Mouffe, 2001, s. 112). Laclau og Mouffe legger imidlertid vekt på at disse tegnene er relativt tomme i seg selv. Tegnet «kropp» får eksempelvis først en detaljert betydning når den plasseres i en bestemt diskurs, eksempelvis en medisinsk diskurs (Jørgensen og Phillips, 2010, s. 39). Selve pilegrimsvandringen som fysisk handling er et annet eksempel. Det å vandre har i seg selv ingen spesiell betydning, men blir heller tilskrevet det fra de ulike administrative aktørene. Vandringens betydning er også noe som har forandret seg over tid og kan illustreres ved å sammenlikne middelalder og vår egen samtid. Tidligere ble vandringen (blant annet) ansett for å være en botsgang der hensikten var å få avlat for sine synder gjennom fysisk lidelse og religiøs praksis (Amundsen, 2002). Dette står i kontrast til i dag der vandringen er av mer rekreasjonell art ofte forbundet med en spirituell og/eller religiøs betydning. Som dette eksempelet viser kan man

identifisere konkrete diskursers knutepunkter ved å se på hvilke tegn som har privilegert status. Når man har identifisert et gitt tegn som knutepunkt kan man begynne å undersøke hvordan andre diskurser definerer samme tegn på alternative måter. Et eksempel på dette er hvordan Olav den hellige blir oppfattet av de ulike administrative partene, eller hvilke betydning de ulike aktørene tilskriver vandringen. Man kan med andre ord avdekke hvilke konflikter som pågår om betydningsdannelse ved å se på de konkurrerende betydningene som blir tilskrevet knutepunktene og det man kaller *flytende betegner* (Jørgensen og Phillips, 2010).

For å forstå begrepet *flytende betegner* er det først nødvendig å redegjøre for det Laclau og Mouffe kaller *elementer* og *momenter*. Alle tegn i en diskurs ses som *momenter*, de kan tenkes som knuter på et garn der deres betydning er holdt fast ved at de er forskjellige fra hverandre på bestemte måter. *Elementer* er på den andre siden tegn som enda ikke har fått sin fikserte mening, eksempelvis knutepunkter. Ulike diskurser forsøker dermed å gjøre elementene til momenter (Laclau og Mouffe, 2001; Jørgensen og Phillips, 2010). Når et knutepunkt er preget av uenighet om hvilke betydning det skal ha, kaller man det for en *flytende betegner*. Knutepunkter er flytende betegner, men hvor knutepunkter henviser til et krystaliseringspunkt i den enkelte diskurs, henviser begrepet flytende betegner til den kamp, som foregår om viktige tegn mellom forskjellige diskurser. «Kropp» er således et knutepunkt i en medisinsk diskurs og en flytende betegner hva angår forholdet mellom den medisinske diskurs og alternative behandlingdiskurser (Jørgensen og Phillips, 2010, s. 39). Som forklart over betegnes et knutepunkt som et element fordi diskursene kan tilskrive det med en ny betydning. Et knutepunkt kalles derfor en flytende betegner når det er en tydelig uenighet om dets betydning. Begrepet henviser til et tegn (element) som enda ikke har en fastlagt og entydig mening. Flytende betegner som analytisk verktøy er nyttig når flere ulike diskursive posisjoner kjemper om å investere et gitt sosialt domene med betydning. Et eksempel på dette er hvilke mening pilegrimsvandringen som fysisk handling skal ha. Et viktig aspekt å ta til betraktning når man bruker knutepunkter og flytende betegner er hvilke betydninger man kjemper om å definere, og hvilke betydninger som er relativt fastlagt og ubestridte (Jørgesen og Phillips, s. 2010, s. 40). Dette er til en viss grad kontekstuel, og kan oppfattes forskjellig fra ulike diskursive posisjoner. Et eksempel på dette er hvordan Olav den hellige oppfattes av de ulike administrative og ideologiske aktørene. Den norske kirke anerkjenner Olav som en person av religiøs betydning, men har samtidig et ambivalent forhold til han fordi han er en katolsk helgen. I katolsk tro besitter Olav på den andre siden krefter som gjør at en pilegrimsvandring til hans grav kan gi avlat for synd og kurere sykdom. Kultur - og naturminneverninteresser har imidlertid en tendens til å fokusere på Olav den hellige som historisk person og helgendyrkelse som et religionshistorisk fenomen. Det faktumet at et knutepunkt er et element gjør det derfor mulig at det er en flytende betegner

avhenging av konteksten og av hvilken diskursiv posisjon man betrakter tegnet fra.

Funksjonen av diskursorden, knutepunkter og flytende betegne som analytiske verktøy er at man kan kartlegge relasjoner mellom diskursene innenfor et bestemt område. Man kan fokusere på ulike konkurrerende og/eller samarbeidende diskurser innenfor samme felt og undersøke hvor enkelte er fremherskende og hva de deler (Laclau og Mouffe, 2001). Flytende betegne (sammen med knutepunkter) er derfor et godt redskap for å lokalisere og dokumentere en diskursorden, noe som gjør det passende for en analyse av ulike diskursive posisjoner (Jørgensen og Phillips, 2010).

3.3. Ideologi og hegemoni:

Jeg har tidligere omtalt enkelte av de administrative aktørene, deriblant Den norske kirke, som ideologisk orientert. Årsaken til dette er at slike aktører på et eller annet vis er delaktig i, eller representative for en større ideologisk struktur som ligger til grunn for de tanker og verdier de forsøker å tilskrive pilegrimsvandringene med. På grunnlag av dette har jeg valgt å presentere Faircloughs forståelse av ideologibegrepet, for deretter å komme frem til en betydning som best beskriver tankestrukturene som de administrative aktørene representerer.

«I shall understand ideologies to be significations/constructions of reality (the physical world, social relations, social identities), which are built into various dimensions of the forms/meanings of discursive practices, and which contribute to the production, re-production and transformation of relations of domination (Fairclough, 1992, s. 87). Slik forstår Fairclough ideologibegrepet, noe Jørgensen og Phillips benevner som «betydning i magtens tjeneste» (Jørgensen og Phillips, 2010, s. 86). Fairclough sikter hovedsakelig til hvordan ideologier er betydningskonstruksjoner som bidrar til produksjon, reproduksjon og transformasjon av *dominans* og *maktrelasjoner*. Dette betyr at det er diskurser som skaper og reproduserer maktforhold mellom ulike sosiale grupper, eksempelvis fattig og rik, kvinner og menn, minoriteter og majoriteten. Fairclough mener at ideologiske diskurser kjennetegnes ved deres mål om å fremme enkelte grupperes egeninteresser (Fairclough, 1992, s. 87-91). Han ser det slik at ideologi er en del av de sosiale strukturene (diskursordene) som ligger til grunn for hvordan et fenomen utøves, og hvilke betydning det tilskrives. Et eksempel på dette er hvordan Den norske kirke på bakgrunn av pilgrimsfenomenets historiske og religiøse bakgrunn bruker det som en arena for å komme nåtidens mennesker i møte og spre det kristne budskap i et stadig mer sekularisert Norge (Slungård, 1999; Hardeberg, 1999). Samtidig så påpeker han at ideologien også er å finne i det konkrete handlingene som utgjør fenomenet og reproduserer det som en større idé (Fairclough, s. 1992, s. 89). Et tydelig eksempel på det er morgenandakten som er blitt en integrert del av de langvandringene (gruppevandring mot Nidaros) som er i regi av NPS. Dette reiser imidlertid et spørsmål; hvis alle

diskurser er meningsladede sosiale strukturer som ligger til grunn for, og samtidig er skapt av samfunnet, er da alle diskurser i prinsippet ideologiske?

Fairclough mener ideologi hovedsakelig oppstår i samfunn preget av en maktkamp mellom ulike sosiale grupper basert på klasse, kjønn, kultur og religion. Slike forhold kaller Fairclough for *dominans og maktreasjoner*, og oppstår som oftest mellom grupper på grunnlag av sosiale ulikheter (Fairclough, 1992, s. 91). Dette betyr at en diskurs først er ideologisk når den inkorporerer tanker og idéer som bidrar til å opprettholde dominans og maktreasjoner. Som dette indikerer er ikke alle diskurser ideologiske, enkelte kan være investert med ideologi og andre ikke (Fairclough, 1992; 2010). Faircloughs idé om hva som skiller en ideologisk fra en ikke-ideologisk diskurs er allikevel forholdsvis vag. Jørgensen og Phillips mener dette representerer et «operasjonaliseringsproblem» i hans teori. Med utgangspunkt i filosof og sosiolog Michel Foucault blir spørsmålet om det overhode finnes noe diskursivt uttrykk som prinsipielt ikke kan sies å ha noen konsekvens for makt eller dominansrelasjoner i et gitt samfunn (Jørgensen og Phillips, 2010, s. 86-87). Til tross for dette er det synlig i empirien at aktørene innenfor pilgrimsfenomenet både er representative for etablerte tanke og idésystemer. Den norske kirke og andre kirkelige aktører er tydelig eksempler på dette. Årsaken til dette er at de representerer et religiøst system fundert på spesifikke verdier. De administrative aktørene tilskriver derfor pilgrimsvandring med mening ut i fra relativt tydelige og veletablerte verdisystemer. På grunnlag av dette har jeg valgt å allikevel ta i bruk Faircloughs idé om ideologisk investerte diskurser i min analyse av empirien. Hvordan disse administrative og ideologiske aktørene forsøker å investere vandringene med betydning ut i fra sine egne ideologiske posisjonene er derfor et viktig aspekt ved analysen (Fairclough, 1992, s. 67). Dette leder oss videre inn i begrepet *hegemoni*.

Hegemoni betegner dominansen en gruppe har over en annen. I diskursorienterte tilganger henviser imidlertid begrepet til hvordan ulike diskursive posisjoner kjemper med hverandre om hvilke betydning et gitt utsnitt av samfunnet skal ha. Hvis en diskurs oppnår makten til å definere hvordan et aspekt ved den sosiale sfæren skal være, besitter den dermed hegemonisk makt over de andre posisjonene. Begrepet står sentralt i begge de teoretiske tilgangene (Laclau/Mouffe og Fairclough), men blir definert noe forskjellig.

Laclau og Mouffe omtaler hegemoni som den tilstanden diskurser forsøker å oppnå gjennom *diskursiv kamp*. De kjemper med hverandre om å hva som er sant og hvordan ulike aspekter ved virkeligheten skal forstås. Dette gjør at diskursiv kamp er når ulike diskursive posisjoner, alle representativ for hver sin idé, forsøker å fastlåse betydning på deres premisser (Jørgensen og Phillips, 2010; Laclau og Mouffe, 2001). Et eksempel på dette er de ulike aktørene som sto for revitaliseringen av pilgrimsvandring mot Nidaros på 1990-tallet. Enkelte av disse hadde religiøs

tilknytting (Den norske kirke), mens andre ikke (Riksantikvaren). Til en viss grad skapte dette en drakamp om hvilke betydning det skulle ha å ferdes langs leden. Dette kan derfor ses som en slik diskursiv kamp der de ulike aktørene forsøkte å oppnå hegemoni ved å fastlåse vandringens betydning ut i fra deres eget perspektiv. Dette leder inn i det Laclau og Mouffe kaller det *diskursive felt*. Diskurser struktureres ved å lukke andre betydningsmuligheter ute. Begrepet betegner derfor mangfoldet av andre utenforstående diskurser som utgjør resten av samfunnet. Siden alle diskurser er konstituert i forhold til dette ytre, er de også selv i fare for å bli utdefinert som følger av andre betydningstilskrivninger (Jørgensen og Phillips, 2010, s. 38; Laclau og Mouffe, 2001). Et eksempel på dette er den amerikanske borgekrigen fra 1861-1865. På grunn av høyere befolkningsvekst og raskere industrialisering i nord, ble det stadig vanskeligere for sør å ha politisk innflytelse over den nasjonale regjeringen. På bakgrunn av sosiale, politiske, økonomiske og rasemessige spørsmål, løsrev elleve sørlige stater seg og dannet Amerikas konfødererte stater. Dette førte til en konflikt med den amerikanske føderale regjeringen (Nordstatene) om hvordan landet i sin helhet skulle drives (McPherson, 2003). Konflikten mellom nord og sør kan derfor ses som et eksempel hvordan de forsøkte å definere hverandre som det diskursive felt; som feilaktige og utenforstående med mål om å oppnå hegemoni, samt forhindre motstanderen det samme. Problemet er imidlertid at det moderne pilgrimsfenomenet i langt større grad er preget av samarbeid mellom de ulike administrative aktørene enn konflikt. Dette betyr ikke diskursiv kamp og hegemoni ikke eksisterer innenfor vandringene, men heller at det er langt mer subtilt enn den bruken Laclau og Mouffe utviklet begrepene for. Dette gjør at jeg vil basere meg på Faircloughs forståelse av hegemoni-begrepet.

Faircloughs forstår ikke bare hegemoni som en diskurs totalitære og dominerende betydningstilskrivning, men også som en forhandlingsprosess. Gjennom en diskurs hegemoni, skapes det en ny betydnings-konsensus (enighet) mellom de ulike diskursive posisjonene innenfor diskursorden. Det blir dermed et betydningsparadigme som definerer fenomenet for et øyeblikk. Dette gjør at hegemoni aldri er stabilt, men heller skiftende og uferdig og gjør at konsensus alltid er et gradsspørsmål; «en mottsetningsfull, og ustabil likevekt» (Jørgensen og Phillips, 2010, s. 87-88; Fairclough, 2010). Med utgangspunkt de ulike aktørene som utgjør den administrative siden av moderne pilgrimsvandring i Norge, er en slik forståelse av hegemoni mer nøyaktig. Dette er fordi det skapes en betydning som består av ideologiske impulser fra alle aktørene innenfor fenomenet. Enkelte av aktørene har imidlertid en mer sentral administrativ rolle enn andre. Dette gjør at de har en større ideologisk innvirkning på hvilke betydning vandringen skal ha, og ligger til grunn for at hegemoni lar seg bruke som analytisk verktøy. Aktørene er i større eller mindre grad også interessert i ulike aspekter ved vandringen. Dette ligger derfor til grunn for at noen har større

påvirkningskraft på enkelte områder enn andre og gjør at hegemoniet hele tiden er i transformasjon. Begrepet gir med andre ord innsikt i hvordan maktforhold mellom de ulike diskursive posisjonene utgjør hvilke betydning vandringene blir tilskrevet innad i diskursorden.

3.4. En analyse uten ritualteori:

I forrige kapittel presenterte jeg den mest sentrale forskningen som er gjort på pilegrimsvandring, både i innland og utland. Enkelte av disse prosjektene har tuftet store deler, om ikke hele sin analyse på et ritualteoretisk rammeverk, noe Turner og Turners *Image and Pilgrimage in Christian Culture* (1978) er det beste eksemplet på. Det er ingen tvil om at ritualteori hadde latt seg bruke i en analyse av hvilke betydning de ulike aktørene innenfor pilegrimsfenomenet tilskriver det å vandre. Både daglige andakter og gudstjenester ved kirkebesøk er gode eksempler på ritualiserte handlinger som er en del av moderne pilegrimsferd i Norge. Ferdsel langs ledene tar mennesker ut av sitt daglige liv og plasserer de inn i en rollen tuftet på enkelte idéer og opplevelser. Dette gjør at vandringene kan betraktes som et sett ritualiserte handlinger som de ulike aktørene har etablert og enkelte mennesker finner det verdifullt å ta del i. På bakgrunn av Turner og Turner er det derfor mulig å se langvandringene som en type overgangsrite der selve verdien ligger i den liminale (liminoide) opplevelsen som oppstår underveis mellom vandringens begynnelse og slutt (Turner og Turner, 1995). Problemet er imidlertid at min analyse ikke er rettet mot hvorvidt pilegrimsvandring består av meningsladede ritualiserte handlinger eller ikke, men er heller mot det spekteret av betydning de ulike aktørene innenfor pilegrimssektoren og NPS tilskriver det å vandre. Mitt valg av teori er derfor gjort på grunnlag av hva jeg mener best tydeliggjør det moderne vandringenes ideologiske struktur fra administrativt hold. Om pilegrimsfenomenet er av rituell art eller ikke har derfor mindre betydning for min analyse, noe som har resultert i at jeg ikke har tatt i bruk ritualteori, men heller et diskursteoretisk rammeverk.

Kapittel 4.

Olav den hellige, middelalderens pilegrimskult og revitaliseringen av vandring til Nidaros

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for de hendelsene og prosessene jeg mener ligger til grunn for hvordan pilegrimsvandring blir praktisert i Norge i dag. Dette innebærer at jeg først vil ta for meg:

- ⤴ Kongen og helgene Olav Haraldsson
- ⤴ Middelalderens pilegrimspraksis
- ⤴ St. Olav og Nidarosdomens renessanse på 1800 og 1900-tallet.

Dette vil bli etterfulgt av en gjennomgang av de aktørene jeg mener er mest sentrale for utviklingen av moderne pilegrimsvandring fra 1990-tallet til i dag:

- ⤴ Eivind Luthen, Pilegrimskontoret og Pilegrimsfelleskapet St. Jacob
- ⤴ Den norske kirke
- ⤴ Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning
- ⤴ Pilegrimsfelleskapet st. Olav og Nidaros Pilegrimsgård

Dette er hovedsaklig gjort med utgangspunkt i tekster jeg mener er sentrale eller representative for de ulike aktørenes ideologiske synspunkter og deres arbeid med utviklingen av moderne pilegrimspraksis i Norge.

Hensikten med dette kapitlet er å tydeliggjøre mangfoldet av betydning de ulike aktørene har tilskrevet vandringen, samt hvordan de har lagt grunnlaget for moderne pilegrimspraksis i Norge. Avslutningsvis vil jeg imidlertid fokusere på hvordan de kan betraktes som forskjellige diskursive posisjoner med utgangspunkt i hvilke tanker og idéer de har om det å ferdes langs ledene. Dette er ment å vise hvordan de sammen danner en diskursorden som utgjør den administrative siden av det moderne pilegrimsfenomenet.

4.1. Vikingen, kongen og helgenen Olav Haraldsson:

I år 995 ble Olav Haraldsson født på Ringerike som sønn av Åsta Gudbrandsdatter og Harald Grenske, småkonge over Vingulmark, Vestfold og Agder. Første gang Olav reiste ut på viking var han tolv år. Vikingrollen var imidlertid noe som kom til å prege de neste åtte til ti årene av hans liv.

Han tok del i stridigheter både i Austerveg (den norrøne betegnelsen på landområder som i dag er en del av Russland), Østersjølandene (dagens Finland, Estland og Latvia), England, Spania og Frankrike, forteller Snorre. Han tjente som offiser for fyrster i både England og kongeriket Normandie. Man kan anta at Olavs møte med kristendommen har sin bakgrunn i hans reiser rundt i Europa og lengre opphold i kristne kongeriker. Han var også knapt i hjemlandet under hele sin ungdom, noe som kan ha ført til at han hadde liten tilknytting til den norrøne gudetroen og var dermed mer mottagelig for kristendommen. Under et vinteropphold i Normandie lot Olav seg døpe i hovedstaden Rouen, muligens gjennom et møte med den benediktinske fromhetsbevegelsen. I 1014 døde danskekongen Svein Tjugeskjegg. I en liten periode rett før hans død var han også konge over England, noe som førte til at hans sønn og etterfølger Knut den mektige ble konge i begge rikene. Svein Thugeskjegg hadde påberopt seg herredømme over Norge etter lengre stridigheter, selv om landet i praksis fortsatte å være selvstyrt. Når Knut den mektige tok over tronen fokuserte han imidlertid store deler av sin militære slagkraft mot å styrke sin posisjon i England. Dette gjorde at Olav så muligheten til å ta makten i hjemlandet og forlot England i 1015 for å kreve kongemyndighet i Norge (Hødnebø og Magerøy, 2003, Olavs den helliges saga; Langslet, 2009; Müller, 2010).

Som en følge av Olav Tryggvasons død i slaget ved Svolder mot Svein Tjugeskjegg og hans allianse, hadde landet blitt delt mellom dansekongen, svenskekongen og laderjarlene (trøndersk adelsætt fra setergården Lade). Selv om bygdesamfunn og småriker styrt av høvdinge og småkonger hadde begynt å vokse frem, var Norge til en viss grad fortsatt et ættesamfunn, basert på ulike familiers kontroll over lokale landområder. Den norrøne gudetroen sto også forholdsvis sterkt, selv om kristendommen hadde begynt å feste seg i landet gjennom påvirkning fra våre nordiske naboer. Olav returnerte derfor til et politisk og religiøst splittet Norge. Med seg hadde han imidlertid sølv og annen rikdom for å kjøpe seg lojalitet blant storbønder og lokale ledere. Olav hadde også med seg et følge av engelske biskoper og prester som hadde som oppgave å styrke kristendommens posisjon i landet. Dette kan tenkes å ha vært en strategisk og politisk manøver fra Olavs side, ikke bare et resultat av personlig religiøs overbevisning. I etterkant av hans død tolket imidlertid kirken dette som et bevis på at han allerede da så kristningen av Norge som en livsoppgave (Hødnebø og Magerøy, 2003, Olavs den helliges saga; Langslet, 2009).

Olav opparbeider seg makt ved å bli småkonge i Opplandene (norrøn betegnelse for områdene nord for Oslofjorden). Han kjempet progressivt til seg kontroll over større mengder land fra Ladejarlenes styre. Som en følge av seier i slaget mot Svein Jarl i Langesundsfjorden ble han også konge over Viken (kystområdene rundt Oslofjorden inkludert deler av Vestfold og Østfold) og Agder. Olav ble også hyllet til konge i Trøndelag og senere Hålogaland (småkongerike som i dag

ligger innenfor Nordland og Troms). Dette førte til han hadde makt over store deler av Midt- og Sør-Norge og ble landets første rikskonge med effektiv styring over hele Norge. Olavs prosjekt var hovedsakelig å styrke riket som enhet og kongemakt. For å nå dette målet ønsket han å øke kirkens innflytelse og etablere en lov som skulle gjelde likt over hele landet. På grunnlag av dette ble det besluttet på lagtingene rundt om i landet at kristendommen skulle innføres og erstatte den norrøne gudetroen. Dette ble hovedsakelig gjort ved å bygge kirker, innsette prester etter riksdekkende mønster og innføre kirkelige og statlige lovverk (Kristenretten). Enkelte steder var allikevel denne prosessen problematisk. Snorre forteller om både drap og lemlestelse av de som ikke ville ta troen over seg. Resultatet av denne prosessen var at ættesamfunnet og den norrøne gudetroen langsomt ble erstattet av det sentraliserte styre og den kristne tro i stor deler av landet. Opposisjonen mot den sterke kongemakt vokste imidlertid blant jarlene nord for Trøndelag (Hødnebo og Magerøy, 2003, Olavs den helliges saga; Langslet, 2009; Müller, 2010; Bø, 1955).

Etter flere år med fokuset hovedsakelig rette mot England, fattet Knut den mektige interesse for den nye fienden i Nord. Det ble sagt at Olavs styrte hardt (om han faktisk gjorde det hardere enn andre konger i samme tidsepoke er vanskelig å si, men at han i det minste insisterte på å styre kan man si med relativ sikkerhet). Lovene han hadde etablert var like for alle, noe som gjorde at en jarl risikerte samme straff som en fattig bonde. Dette var en praksis man ikke var spesielt vant med og skapte stor misnøye blant makteliten. Striden sto derfor om hvorvidt man ønsket eget styre eller om den fjerne styringen av en dansk konge var mer tjenlig. Jarlene fryktet at deres eget kongedømme ville frata dem deres selvstendighet, makt og eiendom (Kollandsrud, 1997). Med mål om å styrte Olav og ta kontroll over Norge, kjøpte Knut den mektige seg allierte blant storbøndene. Han lovet også makt og større frihet til de som støttet han. På bakgrunn av de alliansene han hadde etablert ankom Knut den mektige Norge i 1028 med en flåte bestående av 50 krigsskip. Olav ble omsider sveket av sine hærmenn og måtte flykte. I eksil i Novgorod (en av Russlands eldste byer) hos storfyrsten Jaroslav, satt han imidlertid på et sterkt ønske om å gjenvinne Norge. Dette blir i følge Snorre ytterligere forsterket gjennom en drøm Olav hadde der Olav Tryggvason åpenbarte seg for han og sa at han måtte følge guds vilje og gjøre det som er rett. Han må la Gud bestemme om det skulle bli seier eller tap (Hødnebo og Magerøy, 2003, Olavs den helliges saga). Han fikk også høre at sin fiende Håkon Jarl, som Knut den mektige hadde utnevnt til statsholder, druknet i et skipsforlis. Siden landet var midlertidig uten noen intern leder, var det strategisk tilrettelagt for et forsøk på å gjenvinne kongemakten (Langslet, 2009; Müller, 2010).

Olav drar tilbake til Norge i 1030 og klarer å mobilisere en hær på over 3000 mann. Hans plan var å erobre Trøndelag fordi det var hovedsete for landejarlene og statsholderens menn. På morgenen før slaget den 29. juli 1030 sovnet Olav en stund på fanget til Finn Arnesson. Når

bondehæren nærmet seg vekket Finn kongen, og han fortalte straks hva han hadde drømt. Dette er slik drømmen beskrives i Snorres kongesagaer: «Han syntes han så en høy stige, og han gikk oppover den i lufta så langt at himmelen åpnet seg, og så langt nådde stigen. «Jeg var kommet på det øverste trinnet,» sa han, «da du vekte meg.» Finn svarte: «Jeg synes ikke det er så god som du visst synes. Jeg tror dette varsler at du skal dø, dersom det var noe annet enn søvnørske som kom over deg» (Hødnebo og Magerøy, 2003, Olavs den helliges saga, del 2, s. 97). I ettertid ble dette sett som et tegn på at Olav hadde fått vite at han skulle lide martyrdøden og er blitt en sentral del av Olavslegenden som ligger til grunn for hans status som helgen. På Stiklestad timer etter møter Olav en bondehær langt større enn sin egen, ledet av høvdingene Tore Hund, Hårek fra Tjøtta og Kalv Arnesson. I slaget faller Olav og store deler av hans menn, noe som fører til at invasjonen blir slått tilbake. Torstein Knarresmed hogg kongen rett over det venstre kneet, noe som gjorde at Olav mistet sverdet og Tore Hund fikk muligheten til å stikke et spyd i magens hans. Det var visstnok Kalv Arnesson som deretter hogg Olav i halsen på venstre side (Snorre uttrykker en viss usikkerhet om hvilke Kalv det var som gjorde det) (Hødnebo og Magerøy, 2003, Olavs den helliges saga). I følge Olavstradisjonen ble Olavs lik i all hemmelighet gravd ned i en sandbanke på det høyeste punktet ved utløpet av Nidelven (Bakke, 2009).

I relativt kort tid etter slaget svinget opinionen i landet mot stormannen og i favør av den falne kongen. Man tror hovedårsaken til dette var at Knut den mektiges løfter ikke ble holdt. Det gikk samtidig utallige rykter om overnaturlige hendelser i forbindelse med Olavs levninger. En solformørkelse ble umiddelbart koblet til slaget og tolket som et bud om himmelens vrede og et tegn på at Stiklestad lå avglans fra Golgata (der ble det i følge kristen tradisjon mørkt midt på dagen som et resultat av Jesu død på korset). I følge Snorre skal også Tore Hund ha fått leget et sår i hånden da kongens blod kom i kontakt med det. Dette resulterte visstnok i at han dro på botsferd til Jerusalem. Da Olavs lik ble gravd opp et år senere opplevde man at det kom en herlig duft fra kisten og at kongens utseende ikke hadde forandret seg. Også hår og negler skal ha grodd på levningene. I katolsk tro var dette visstnok et tegn på at den avdøde var hellig, et fenomen kjent fra flere helgenlegender (Kollandsrud, 1997; Langslet, 2009; Blom, 1994; Bø, 1955). Dette ga videre grobunn for troen på hans overnaturlige krefter. Som et resultat av de miraklene Olav skal ha utført, kirkens økende makt og støtte blant folket, ble liket betraktet som en relikvie og derfor skrinlagt (St. Olavs skrin) i St. Klemens kirke i Nidaros. Med folkets tilslutning erklærte biskop Grimkjell han til helgen 3. august i 1031. Helgenkåringen var den gang lokalkirkens sak, men Olavs helgenverdighet ble i etterkant fullt anerkjent av paven i Roma. Hans død under korsmerket ble fremholdt som det sikre tegn på at gud hadde brukt han som redskap for å spre det kristne budskap. Man skal ta til betraktning at man i middelalderen regnet martyrer som «automatisk» helgenkåret fordi ingenting

kunne måles opp mot å gi sitt eget liv til troen. I kraft av martyrdøden gikk hans mål om å samle og kristne Norge sin seiersgang, noe som førte til at han ble utnevnt til Norges apostel (Langslet og Ødegård, 2011). På 1100-tallet ble han tildelt tittelen «rex perpetuus Norvegiae»; Norges evige konge. Den 29. juli ble også etablert som en kirkelig festdag til minne for Olav, navngitt Olsok (Bakke, 1997; Bjørdal, 2003; Bø, 1955).

I kristen tradisjon er Olav den hellige blitt, hovedsakelig basert på de beskrivelsene av han som finnes i sagaene, skildret som et mennesket som lot seg omforme etter livsmønsteret til Jesus (Bakke, 1997; Blom, 1994). Hans død under korset markerte gjennombruddet for kristendommen i Norge og ga han helgenstatus. Det er dette som i stor grad ligger til grunn for den valfarten av pilegrimer som kom til å prege middelalderens religiøse praksis i Norden (Langslet og Ødegård, 2011).

4.2. Middelalderens pilegrimskult, reformasjonen og Nidarosdomens renessanse:

Valfarten til St. Klemens kirke der Olavs levninger var plassert, startet allerede de første årtiene etter helgenkåringen. Omkring 1070 la den daværende kongen Olav Kyrre grunnen for en kristikirke i Nidaros. Katedralen var ment å romme Olavs levninger og helgenskrinet ble plassert der kongens grav hadde vært det første året etter slaget ved Stiklestad. For ettertiden er det allikevel erkebiskop Øystein Erlendsson (1161-1188) som er blitt kjent som katedralens arkitekt. I 1183 påbegynte han byggingen av kirken i gotisk stil etter han kom hjem fra landeflyktighet i England. Man tror at dette prosjektet var ferdigstilt omkring år 1300 (Kollandsrud, 1997; Hardeberg, Lånke og Nome, 2003; Bakke, 1997). Den nye katedralen ble i løpet av kort tid Nordens fremste pilegrimsmål og et utgangspunkt for kirkelig makt i Norge. Dette gjorde seg best synlig under Olsok da det strømmet store mengder pilegrimer til Nidaros for å be ved hellige Olavs relikvieskrin. Arkeolog Øystein Ekroll poengterer at etableringen av Olavstradisjonen må betraktes som et bevisst forsøk på skape et tyngdepunkt for kristendommen i det nordlige Europa (Ekroll, 2007, artikkel. 2). Kjønnsforsker Anka Ryall mener at pilegrimsleden til St. Jacobs grav i Santiago de Compostela kan sammenliknes med Nidaros. Begge stedene befinner seg i den geografiske periferien utenfor allfarvei. Dette gjør at begge vandringene kan tolkes som et velykket forsøk på å skape interesse for eget område gjennom religiøs betydning (Ryall, 2007, s. 27-28). Et tydelig eksempel på dette er Øystein Erlendssons verk *Passio et Miracula Beati Olavi (Lidingsoga og undergjerningane åt den heilage Olav)* som inneholder fortellinger om de miraklene Olav skal ha utført, beregnet for det Europeiske pilegrimsmarkedet (Olavslegenden). Katedralens nordlige beliggenhet blir også allerede her fremhevet som en unik attributt (Kollandsrud, 1997; Blom, 1994).

Begrepet pilegrim er avledet av det latinske ordet *peregrinus*, som betyr utlendig eller

fremmed. Blant de tidlige kristne var dette en betegnelse de brukte om seg selv siden de betraktet seg som fremmede på jorden og underveis til himmelen. Med utgangspunkt i Olavskulten kan imidlertid middelalderens pilegrimer ses som en person som av religiøse grunner oppsøker et sted ansett som hellig for å be om hjelp, takke for hjelp og gjøre bot for sine synder. For pilegrimene tror man målet i all hovedsak var å nå katedralen og helgenskrinet som inneholdt Olavs legeme. Det fortelles om mennesker som valgte å begi seg ut på den lange pilegrimsreisen i ønske om å takke Olav for en bønn de hadde fått oppfylt, bote for dårlige handlinger, be for sin sjels frelse eller hjelp for sykdom og lidelse (helsebot) (Bakke, 1997; Selnes, 2009). En av de viktigste årsakene til at folk valgte å besøke kirken var allikevel avlatsprivilegiene. Avlatsordningen gjorde det mulig for kirken å korte ned på den tiden man skulle tilbringe i skjærsilden ved å donere penger til kirken, eller i dette tilfellet ta del i vandring til Olavs grav. Dette er et tydelig eksempel på hvordan både kongemakt og kirkemakt oppmuntret folk til å legge ut på reise ved å tilby syndsforlatelse. Dette er noe paven skal ha gjort ved flere anledninger, derav et eksempel er Nikolaus V som i 1292 lovet angrende syndere som reiste til Nidaros 1 år og 40 dager avlat. Man kunne også risikere å bli pålagt vandringen som straff, noe som medvirket til at den ble sett som en botsgang. Dette betyr imidlertid ikke at andre motiver som eventyrlyst også har drevet mennesker mot katedralen (Ekroll, 2007, artikkel. 1, 3 og 4; Kollandsrud, 1997; Bakke, 1997). Det er derfor rimelig å anta at pilegrimsferden alltid har vært en subjektiv opplevelse, med ulike motiver, utbytte og problemer, skriver religionshistoriker Marion Bowman (2007, s. 60).

Årsaken til at man i katolsk tro ønsker å besøke de stedene som helgenen er gravlagt eller relikviene er oppbevart, er fordi kraften er ansett for å være langt sterkere der enn den man kan komme i kontakt med gjennom bønn hjemme. Relikviene (Olavs legeme) var en konkretisering av det overnaturlige og hellige. Valfarten til Nidaros må derfor forstås som et forsøk på å komme nærmere og forhåpentligvis i møte med det gudommelige. Dette gjenspeiler en menneskelig trang etter uvanlige opplevelser som hever seg over hverdagens trivialiteter. Møtet med helligdommen representerer derfor et grunnleggende behov i mennesket, skriver Mari Kollandsrud (1997, s. 182). Ved å komme nær Olav håpet man på å få noe av de samme guddomskreftene man trodde virket i han og på den måten oppnå kontakt med det hellige. Man kan tenkte seg at det å både se og berøre Olavsskrinet gav pilegrimene en opplevelse av en helt annen dimensjon (Bakke, 1997; Kollandsrud, 1997). Målet for pilegrimene var å nå Nidarosdomen og vandre inn i oktagonen (den østlige delen av Nidarosdomen formet som en åttekant betraktet som katedralens mest hellige rom) som var bygd rundt høyalteret og Olav den helliges skrin. Slike runde gravbygg var på denne tiden et forholdsvis vanlig trekk ved europeiske gravkirker. Skandinavia var imidlertid et unntak. Populariteten av slike åttekantede rom har sitt utgangspunkt i at Jesu gravkirke i Jerusalem var bygd på denne måten. Her

kunne pilegrimene gå helt frem til Olavskrinet å be, vake og følge de mange messene og tidebønnene som pågikk (Bakke, 1997; Ekroll, 2007, artikkel. 1, 3 og 4).

Ca. førti år etter Olavs død, omkring 1070, er Nidaros og Olavstradisjonen omtalt av den tyske krønikeskriveren Adam av Bremen. Dette er en av de eldste skriftlige kildene som omtaler pilegrimsvandring i Norge. I sitt verk *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* (1073-1076) skriver han at Nidaros er prydet med flere kirker og hadde store mengder besøkende. I byen befant legeme til kongen og martyren Olav seg, og ved sin grav utfører han helsebot-under. De som ønsker å få hjelp av helgenen strømmet derfor til fra fjern og nær (Bakke, 1997; Selnes, 2009). Ekroll mener dette er en indikasjon på at pilegrimsvandring til Nidaros var godt etablert allerede en generasjon etter slaget ved Stiklestad (Ekroll, 2007, artikkel. 2). Praksisen opprettholdte sin popularitet igjennom 500 år, og lå til grunn for den største forflyttingen av mennesker vi kjenner til i norsk middelalder. Det er imidlertid omdiskutert hvor mange pilegrimer og andre reisende som faktisk tok turen til Nidaros i løpet av sommeren. Med tanke på at byen hadde et innbyggertall på ca. 3000 mennesker, kan man estimere med at Nidaros hadde kapasitet til å tilby 2000-3000 besøkende tak over hodet, mat og drikke. Folketallet kan derfor ha blitt doblet under Olsok. Dette må imidlertid ha blitt oppfattet som ekstreme mengder mennesker i en så liten by. Landeveiene (siden vandrerne tok i bruk allfarveiene var det ikke bare én, men flere pilegrimsveier til Nidaros) skal ha blitt mest bruk av Norske og Svenske vandrere, men sjøveiene var vanlig for pilegrimer fra Danmark og lengre nedover kontinentet. De fleste pilegrimene forsøkte å legge opp reisen slik at de kom frem til Nidaros så de kunne ta del i Olsok. Dette var imidlertid også det beste tidspunktet å reise på fordi veiene over fjellet var snøfrie (noe som var et kriterium for å kunne ta seg frem til fots) og havet langt roligere enn ellers på året (Jondell, 2009; Selnes, 2009; Ekroll, 2007, artikkel. 2 og 4). I årene før reformasjonen ble det arrangert pilegrimsreiser i både Danmark og Tyskland der egne skip tok pilegrimene til valfartsmålet. Som dette er et eksempel på var det svært vanlig at pilegrimene slo seg sammen i større grupper. Det var både tryggere, billigere og mer underholdene. Vandrerne på land holdt også ofte sammen i reisefølger. Både fjellstuer, herberg, beitemarker, båttransport o.l var etablert for å gjøre ferden enklere for pilegrimene. Det var også reist kirker og kapell på flere av fjellovergangene. Dette skaper et bilde av den infrastrukturen som i løpet av 1100-1200-tallet var bygd opp rundt Olavskulten. Det var kongemakten og kirken som sto bak mye av dette, men det må også ha vært en betydelig lokal innsats, skriver Ekroll (2007, artikkel. 2 og 3). Det er derfor tydelig at pilegrimsvirksomheten ble en viktig inntektskilde for den katolske kirken gjennom de økte kollektene og offergavene den førte med seg, skriver Arne Bakke (2009, s. 46).

I 1537 ble reformasjonen innført i Norge. Som et resultat av overgangen til den evangeliske-Lutherske kirke ble det religiøse setet flyttet fra Nidaros til København. I Katedralen ble Olavskrinet

fjernet og kongens jordiske rester begravd på ukjent sted. Siden all form for helgendyrkelse og annen katolsk praksis ble demonisert av den Lutherske kirke, førte det til at praksisen ble avskaffet ved forbud. Selv om flere trosset forbudet og oppsøkte helligdommen, stilnet pilegrimstrafikken etter reformasjonen (Kollandsrud, 1997; Hardeberg, Lånke og Nome, 2003). Den årlige feiringen av Olsok, samt deler av Olavstradisjonen levde allikevel videre i folkekulturen etter reformasjonen, men ofte i det skjulte. Omlag 350 år skulle det ta før både Olsok og katedralen fikk sin renessanse på 1800-tallet. Under riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814 ble katedralen utpekt som Norges kroningskirke slik den var i Middelalderen. Fire år etter, i 1818, ble den svensk-norske kongen Karl III Johan kronet der. Kirken hadde imidlertid pådratt seg store skader gjennom årene og mangel på vedlikehold hadde gjort at den var i dårlig stand (Amundsen, 2002; Bakke, 1997). Det nyetablerte stortinget så allikevel verdien av å gjenreise den i til sin fordums prakt. Verdens nordligste gotiske katedral ble derfor løftet opp som et nasjonalt symbol; et symbol for den urett Norge hadde vært utsatt for gjennom både union og fattigdom. Gjenreisningsarbeidet av kirken begynte i 1869 og målet var å gjenskape den slik den sto ferdig på 1300-tallet (dette prosjektet ble avsluttet så sent som 1983, da den siste store skulpturen på vestfronten kom på plass). (Amundsen, 2002; Bakke, 1997). Olav den hellige og katedralen som nasjonale symboler sto i fokus, og både politikere, prester og poeter tok del i debatten. I 1897 skrev teologen Christopher Bruun en artikkel ved navn *Olav den hellige* der han argumenterte for at kirken skulle gjenoppta Olsok som en nasjonal religiøs feiring. Bruun mottok støtte fra Bjørnstjerne Bjørnson, og samme år den 29. juli organiserte de den første store Olsokfeiring siden før-reformatork tid som en del av Trondheims 900 års jubileum. Arrangementet var å betrakte som en suksess, selv om de ikke fikk noen offisiell støtte fra kirkelig hold. Det er tydelig at deres motiver for revitaliseringen av Olsok var av både religiøs og nasjonalpolitisk natur, og det uoffisielle arrangementet fikk stor oppmerksomhet på landsbasis (Hardeberg, Lånke og Nome, 2003; Kollandsrud, 1997). Bjørnsons appell «Opp med kirken paa Olavsdagen!» holdt under feiringen, fikk derfor full virkning. Året etter ble det holdt gudstjeneste i katedralen den 29. juli, og i 1899 sendte kirkedepartementet ut et rundskriv om tekster og kollekt til gudstjeneste på Olavsdagen (Mari Kollandsrud, 1997, s. 192-193). Olav den hellige ble et symbol på Norges frihet og selvstendighet, og var en viktig skikkelse i kampen for unionsoppløsning mellom Norge og Sverige. Den 1. juli 1929 ble katedralen omdøpt fra Trondheims domkirke til Nidarosdomen. Forbindelsen til middelalderen ble derfor eksplisitt. I 1930 ble 900 års markeringen av Olavs død feiret som en viktig nasjonal og kirkelig begivenhet. Feiringen tok igjen plass i Trondheim og på Stiklestad, men også i Sarpsborg og flere andre steder rundt om i landet (Amundsen, 2002).

4.3. Eivind Luthen, Pilegrimskontoret og Pilegrimsfellesskapet St. Jacob:

I ca. 450 år etter reformasjonen var pilegrimsvandring til Nidaros så godt som fraværende i Norge. Det var ikke før i 1958 at en gruppe svenske pilegrimer under ledelse av presten Bertil Thunström kom til Trondheim. I 1977 forsøkte også enkelte entusiaster innenfor Den norske kirken (med tilknytting til Nidarosdomen) å blåse liv i praksisen ved å vandre til katedralen (Andresen, 2007). Ut på 1980-tallet ble fenomenets popularitet gradvis større, synlig gjennom en økning av pilegrimer og bedre organiserte vandring. Kulturhistoriker Arne Bugge Amundsen mener det er disse små, men organiserte gruppene som er roten til den pilegrimskulturen som har utviklet seg siden det tidlige 1990-tallet. Amundsen anser allikevel religionshistoriker Eivind Luthen som selve pioneren innenfor arbeidet med moderne pilegrimsvandring i Norge (Amundsen, 2002, s. 148–151).

På det tidlige 1980-tallet lanserte Luthen gjennom seminarer, foredrag og presseoppslag ideen om en gjenreisning av Nidaros og Nidarosdomen som pilegrimsmål i Norge. Ønsket var at de gamle pilegrimsledene skulle ryddes og merkes, men også at nye leder som omsluttet attraksjoner som Olavskilder og Olavskirker skulle etableres. Idéen var at dette ville skape meditative steder underveis. Luthens virksomhet hadde en nokså tydelig ideologisk profil. Ved å revitalisere og nytolke middelalderens pilegrimspraksis var målet å åpne for kontakt mellom nåtidens mennesker og middelalderens verdier. Luthen mente dette var noe samtiden ikke hadde funnet rom for, men som pilegrimskulturen kunne tilby (Luthen, 1992). Hans idéer for en slik revitalisering av pilegrimsvandring i Norge ser hovedsaklig ut til å være inspirert pilegrimsleden til Santiago de Compostela i Spania. Her er det også verdt å merke seg at han (på samme måte som kirken i middelalderen) forsøker å sette perifere Norge på kartet ved å etablere en pilegrimstradisjon og et åndelig senter som kan relateres til andre populære pilegrimsmål. Det er tydelig at Luthen betraktet moderne pilegrimsvandring til Nidaros som en idé han kunne lage forretning ut av. På grunnlag av dette ønsket han å samarbeide med både kirkelige og statlige aktører fordi de kunne legge til rette for vandring i hans regi. Dette arbeidet må imidlertid også betraktes som resultatet av hans idé om pilegrimsvandringenes verdi for nåtidens mennesker.

I 1994 etablerte Luthen organisasjonen Pilegrimskontoret Oslo, liggende i Kirkegata. Som dagligleder drev og driver han rådgivning og generell kunnskapsformidling om pilegrimsvandring i Norge og Spania. Pilegrimskontoret var i fra etableringsdagene den største eksportøren og formidleren av pilegrimsvandring i Norge, hovedsaklig gjennom organisering av langvandring, foredrag og salg av pilegrimsorientert litteratur. En vesentlig del av denne litteraturen er forfattet av Luthen selv. På 2000-tallet publiserte han eksempelvis tre håndbøker for pilegrimsvandring til Nidaros som tar for seg og beskriver hvordan man skal ferdes gjennom ulike regioner av ledene (Pilegrim.no). Gjennom Pilegrimskontoret ble den landsomfattende ideell foreningen

pilegrimsfelleskapet St. Jacob, Norge opprettet i 1996 (Kraft, 2007). St. Jacob ble grunnlagt av Luthen og hans medarbeidere med mål om «å samle mennesker med interesse for pilegrimsvandring og alle sider knytte til dette», som de skriver på sin nettside pilegrim.no. Det er viktig å merke seg at Pilegrimsfelleskapet St. Jacob også deler nettside, lokaler og hele sin administrative stab med pilegrimskontoret. De ser i stor grad ut til å operere som en institusjon der St. Jacob er overordnet Pilegrimskontoret. Nettstedet inneholder informasjon om arrangering av pilegrimsvandring, relevante artikler fra både inn og utland, samt informasjon om foreningen og organisasjonenes målsettinger. Luthen er også redaktør for medlemsbladet *Pilegrimen* som utgis gjennom pilegrimskontoret og St. Jacob fire ganger i året. Bladet «gjenspeiler aktivitetene i inn- og utland», i følge deres nettside. Det ble første gang utgitt i 1997 under navnet *Peregrinus*, men skiftet navn til *Pilegrimen* i 1999 (Pilegrim.no).

Pilegrimskontoret og pilegrimsfelleskapet St. Jacob har også etablert Jacobskontoret i Trondheim som deres «utpost» i pilegrimsbyen. Store deler av samarbeidet med Nidaros bispedømme og Nidarosdomen har gått igjennom denne institusjonen. St. Jacobs egne målsettinger består i å «invitere til internasjonalt samkvem og samarbeid på et felleskirkelig så vel som historisk, kulturelt og økologisk grunnlag». De skriver at de arbeider for å «fornye pilegrimstradisjonen i dagens samfunn og vise at *historien lever*, den må bare avdekkes. Det viktigste arbeidet vi gjør er å revitalisere pilegrimsveiene i Norge og opplysningsarbeide om «pilegrimstanken»» (pilegrim.no). De skal også «arbeide for en holdning preget av dialog med – og ærefrykt for naturen – en sporløs ferd» (pilegrim.no). Foruten om dette ønsker pilegrimsfelleskapet St. Jacob å fokusere på norske kulturminner, spesielt tilknyttet apostelen Jakob (St. Jakob skal være gravlagt i valfartsstedet og pilegrimssenteret Santiago de Compostela i Spania, den mest populære pilegrimsleden i Europa), Olav den hellige og andre «skikkelser tilknyttet pilegrimstradisjonen» (pilegrim.no). Til tross for at den Lutherske reformasjonen oppløste middelalderens pilegrimskultur, hevdet Luthen at det ennå var mulig å ane spor av historien og fortiden i de gamle veier som pilegrimene brukte. Det er

ennå mulig å fange en liten flik av fortidens pilegrimskult. Det er ennå svake spor i tradisjonen etter Olavsmiraklene, pilegrimene og reiserutene (...) Fremdeles kan en vandre på veiene og stiene som de troende trafikkerte, slite i de samme bakkene, drikke av de samme Olavskildene, hvile i skyggen av de bevarte kirkene og beundre de samme naturskjønne landskapene. Ta derfor vandringsstaven fatt og bli med oss på veien, vekk fra de hjemlige problemer og en verden som synes å ha gått av hengslene (Luthen, 1992, s. 8).

Det er tydelig at Luthen forsøker å skape forbindelser til fortidens pilegrimspraksis med mål å

tilføre de moderne vandringene autentisitet og historisk tyngde. Dette er noe som kommer til syne ved hans bruk av begrepet tradisjon. Årsaken til dette er at det betegner kulturelle mønstre som blir videreført på bakgrunn av deres relevans for samtiden. Han fremstille derfor de verdiene vandringen tilbyr som genuine siden de kan føres tilbake til en tid han mener vi har mye å lære av.

Luthen, Pilegrimskontoret og Pilegrimssfelleskapet St. Jacob blir stående som en av de mest sentrale aktørene under revitaliseringen av pilegrimsfenomenet på 1990-tallet. Selv om deres rolle har minsket de siste årene grunnet konkurranse fra andre aktører, har deres arbeid vært med på å gi vandringene den betydningen de har i dag.

4.4. Den norske kirke:

Idéene og engasjementet til Luthen ble raskt lagt merke til av aktører innenfor statskirken. Når de selv valgte å satse på vandringene førte det derfor til konflikt med Luten som selvstendig idéskaper, hovedsakelig på grunnlag av dårlig kommunikasjon partene i mellom, skriver Amundsen (2002, s. 152). Med ønske om å løse denne konflikten og samtidig ha en fremtredende rolle i den ideologiske og administrative utviklingen av vandringene, satte de kirkelige aktørene igang etableringen av et kontaktnett rundt om i landet. Målet var å legge til rette for pilegrimsvandring basert på et samarbeid mellom ulike private og statlige aktører. Høyt på prioriteringslisten sto ønsket om et samarbeid med offentlige natur- og kulturminnevernsinteresser siden de kunne tilrettelegge for vandring og ferdsel der man trodde den gamle pilegrimsleden hadde gått. Ønsket var at dette ville bidra til å avdekke den felleskristne kulturarven som de mente lå skjult i gjengrodd veier og gamle bygninger. Et tydelig nedslagsfelt i etableringen av dette kontaktnettet var prester i Nidaros bispedømme. I 1993 stiftet Den norske kirke arbeidsgruppen *Pilegrimsvandring i vår tid*, og i samme år ble *Prosjekt Pilegrimsleden* iverksatt som et samarbeid mellom Riksantikvaren, Direktoratet for naturforvaltning og kirken (Møyner, 1994; Kollandsrud, 1997). På slutten av 1990-tallet hadde samarbeidet gjort pilegrimsvandring til det Amundsen kaller et «mainstreamfenomen», blant annet synlig gjennom hvordan flere bispedømmer hadde ansatt egne pilegrimsprester, derav den første var Arne Bakke ved Nidarosdomen i 1994 (Amundsen, 2002, s. 152). Dette gir oss et inntrykk av hvor institusjonalisert pilegrimsvandring hadde blitt i Den norske kirke bare i løpet av få år. I 1992 etablerte biskop Finn Wagle en egen kirkelig studie – og initiativgruppe som fikk navnet *Arbeidsgruppa Pilegrimsvandring i vår tid*. Deres målsetting var å jobbe for en fornying av pilegrimsleden. I 1997 fikk de utgitt en egen håndbok ved navn *Pilegrimshåndboka* (Hardeberg, Lånke og Nome, 2003). Samme år ga pilegrimsprest Arne Bakke ut *Nidarosdomen – en pilegrimsvandring* (1997), en bok som tydeliggjør kirkens tanker og idéer om det revitaliserte pilegrimsfenomenet. Bakke gir en detaljert beskrivelse av Nidarosdomens historie, samt hvilke

verdi kirken og troen har i vår samtid sett i lys av ulike kirkelige og bibelske motiver. Ved å argumentere for den betydningen katedralen (og Olav den Hellige) har i vår felles kulturarv, forsøker han å skape en forbindelselinje til middelalderen der han mener at «Nidarosdomen gir et langsyn over vårt felles livsløp som folk og nasjon, og kan si noe om de verdier vi hittil har bygd på» (Bakke, 1997, 20). Bakke gir uttrykk for et ønske om å revitalisere kirkens rolle ved å relatere troen til moderne pilegrimsvandring. Som tittelen indikerer er faktisk boken i sin helhet ment som en analogi mellom opplevelsen av å gå igjennom katedralen mot oktogonalen og pilegrimsvandringen fra Oslo til Nidaros. Ved bruk av begrepene tradisjon og kulturarv forsøker han derfor å skape en levende forbindelse mellom fortid og nåtid med målsettingen om å vise hvilke relevans kirken og troen har i vår samtid (Bakke, 1997).

I 1999 ga Den norske kirkes presseforening og Liturgisk senter ut boken *Kilden og veiene*, bestående av artikler skrevet av fem prester. Bokens innhold karakteriseres som praktisk pilegrimsteologi og er i større eller mindre grad representativ for kirkens ideologiske posisjon og satsning på pilegrimsvandring gjennom 1990-tallet. På samme måte som deres inspirator Arne Bakke, ser forfatterne pilegrimsfenomenet som en redning i et stadig mer sekularisert Norge. Det argumenteres sterkt for at vandring til Nidaros står i fare for å bli diffust og miste sin betydning om ikke kirken omfavner og integrerer det i deres lutherske praksis (Hardeberg, Lånke og Nome, 1999; Slungård, 1999). De skriver at det moderne samfunnet har blitt «avsjelet» gjennom en sekulariseringsprosess pågående siden middelalderen, noe som ligger til grunn for den mentale og spirituelle krisen som kjennetegner vår egen samtid.

Postmodernismen er en realitet som avspeiler en ny tid og en nytt samfunn, et samfunn som gir behov for faste punkter. Men faste punkter vil postmodernismen ikke gi oss. Det finnes ikke her på jorden – for her er bare kulturelle og historisk betingede fiksjoner og konstruksjoner. Det er kanskje ikke så rart at Gud på ny er blitt populær. Man trenger han som aldri før (Hardeberg, 1999, s. 40).

Middelalderen og den middelalderske pilegrimskulturen blir fremstilt som den rake motsettingen til vår egen samtid, representativt for et før-moderne samfunn lagt mer stabilt en vårt eget. De mener derfor at middelalderens pilegrimsliv og tenkning har en ny aktualitet fordi behovet for stabilitet og betydning er stort (Hardeberg, 1999). Dette omtaler kirken som «den åndelige lengsel i vår tid», skriver Amundsen (2002, s. 165). I den engelske utgaven av *Kilden og Veiene (Pilgrimage to Nidaros)* utgitt i 2003 støtter de seg på sosiolog og prest Paulo Giuratis teori om at moderne pilegrimsvandring er et uttrykk for en ny type religiøsitet som må forstås som en respons på det postmoderne samfunnet. Man søker derfor hellige steder for å finne et grunnlag for sin egen

identitet, både på et personlig og sosialt nivå (Hardeberg, Lånke og Nome, 2003, 18-19).

Forfatterne forsøker også å trekke tråder tilbake til det gamle testamentet for å underbygge pilegrimsvandringens verdi og plass i kristen tradisjon. Abraham blir eksempelvis omtalt som den første pilegrimen, mens jødernes folkevandring ut av Egypt (beskrevet i Andre Mosebok) blir tolket som en tidlig pilegrimsferd. De første virkelige pilegrimsferdene i kristen historie omtaler de allikevel som vandring til det hellige land, hovedsakelig Betlehem, Jerusalem og andre steder knyttet til Jesu liv og død (Slungård, 1999; Hardeberg, 1999; Kollandsrud, 1997). Dette ser imidlertid også ut til å være et forsøk på å plassere pilegrimsvandring inn i en historisk ramme for å vise at det ikke bare er et uttrykk for katolsk helgendyrkelse. Ved hjelp av slike analogier, vektlegger forfatterne hvordan det moderne pilegrimsfenomenet handler om gamle tegn og symboler som blir tilskrevet ny mening, som blir fortolket og nytolket (Björdal, 1999; Hardeberg, Lånke og Nome, 1999). Dette har imidlertid ikke vært helt problemfritt. Forfatterne legger stor vekt på å rettferdiggjøre Olavstradisjonens plass i den moderne Lutherske kirken. Dette gjør de hovedsakelig ved å argumentere for Olavs historiske og kulturelle betydning. Selv om de ikke direkte støtter opp under ideen om Olav som helgen, så mener de at han representerer enkelte verdier som gjør han til en god «representant» for troen. De skriver at det er fordelaktig for kirken å åpne opp de verdiene helgener som Olav representerer og hva de betyr for de troende. Det ser derfor ut til at kirken delvis er villig til å se bort i fra at middelalderens pilegrimsvandring var en helgendyrkende praksis forankret i katolisismen. Som tidligere nevnt kan årsaken til dette være at det moderne pilegrimsfenomenet ble sett som en mulighet til å revitalisere kirkens rolle i samfunnet og at man derfor er villig til å se det mellom fingrene. Vandringen har også fått et noe annen formål siden middelalderen. Fokuset ligger ikke lenger på å komme seg frem til Olavs levninger og Nidarosdomen, men heller på vandringen i seg selv. De skriver at det er en nær forbindelse mellom den indre og ytre reisen i menneskers liv. Pilegrimsvandringen representerer derfor et møte mellom de to sfærene som forhåpentligvis fører til et personlig møte med Gud. Det er mulig dette er en betydning kirken bevisst har ønsket å forsterke i forsøk på å distansere fenomenet fra sin romersk-katolske opprinnelse (Nome, 1999; Lånke, 1999; Björdal, 2003).

Kirken har siden 1980-tallet lagt vekt på å «bevare Den norske kirke som en åpen, romslig og inkluderende folkekirke», et postulat skrevet i Soria Moria-erklæringen fra 2005 (Regjeringen.no, 2005, s. 73). Målet er å bevare den kristne tro som et samlingspunkt, en verdiformidler og en moralsk autoritet i det stadig mer sekulariserte og flerkulturelle Norge. I takt med denne profilen avgjorde de kirkelige aktørene nokså tidlig at de ikke kunne ekskludere noen på grunnlag av religion når det kom til vandringene. Meningen ved å ferdes langs ledene, enten den er av religiøse natur eller ikke, er blitt overlatt til enkeltpersonen (Lindaräng, 2007). Allikevel er det

klart at det er et kristen ethos og verdigrunnlag som ligger bakenfor kirkens inkluderende profil. Målet er å skape en arena der et kristent verdigrunnlag i kombinasjon med de erfaringene de gjør langs pilegrimsleden gir mulighet for å møte gud og budskapet på egenhand. Finn Wagle, tidligere biskop i Nidaros uttrykte dette slik: «Det handler om søken etter røtter, identitet og sammenheng. Men det handler også om oppbrudd fra tidens materialisme og selvopptatthet og en søken etter helt andre verdier: Fellesskapet med Gud, med hverandre og med skaperverket» (Pilegrimshåndboka, 1997, s. 7). Kirken mener derfor det er viktig å imøtekomme en religiøsitet som ikke lenger definerer kirken som sitt hellige sted, og heller gi mennesker en alternativ måte å finne tilbake til troen på (Hardeberg, Lånke og Nome, 2003).

4.5. Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning:

På det tidlige 1990-tallet ble også statlige aktører innenfor natur- og kulturminnevern involvert i etableringen av det nye pilegrimsvandringene. Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren ble sammen pålagt av Miljøverndepartementet å følge opp den økende interessen for ferdsel langs gamle veier og veifar. For deres vedkommende var målsettingen å legge til rette for organisert vandring i norsk natur- og kulturlandskap, samt bidra til økt interesse for opplevelse og bevaring av både natur- og kulturminner. På grunnlag av dette ble i 1993 «Prosjekt Pilegrimsleden» iverksatt, og i 1994 utarbeidet Direktoratet håndboken *Gamle og nye veifar*, skrevet av naturgeograf Kari Møyner. Boken omhandler i hovedsak tilretteleggelse og merking av sentrale kultur- og naturhistorisk veier i Norge, men er også rette mot at en varsom tilrettelegging skulle bli gjort, og at man tok hensyn til både natur og kulturforhold (Møyner, 1994; Kollandsrud, 1997). Ønsket var at en revitalisering av gamle ferdselsårer ville fremme og forene interessen for friluftsliv, natur og kultur på god måte, skriver Møyner (1994, s. 4).

Til tross for deres samarbeid med kirken om etableringen av pilegrimsledene, inneholder ikke boken noe som kan tolkes i en religiøs retning. Selv pilegrimsvandring blir sjeldent nevnt, muligens på bakgrunn av de religiøse konnotasjonene det kan gi. Boken er imidlertid rik på romantiske skildringer av samspillet mellom landskapet og veiene:

Et hvert landskap har sine særtrekk som preger vegen. Vegen kan fortone seg stille, buktende og myk gjennom bølgende jordbrukslandskap eller den kan gå dramatisk, vill og barsk gjennom stupbratte elvedaler. Landskapet gir vegen karakter og særpreg som det er verdt å verne om.

Tilsvarende er vegen et viktig karaktertrekk i landskapsbildet. Gamle veger tegner vare linjer i landskapet, framhever utydelige terrengformer, forsterker dramatik og gjør avstandene fattbare i åpne landskapsrom (Møyner, 1994, s. 28-29).

Deres idé er derfor at ulike natur og kulturforekomster, samt veien i seg selv er med å på gjøre opplevelsen av å vandre rikere. I sammenlikning med Luthen er dette en måte å tilføre vandringen autentisitet ved å skape forbindelser til fortiden. Forskjeller er imidlertid at Møyner gjør dette ut i fra et naturforvaltningssyn der gamle veier og veifar fremstilles som en kilde til opplevelse av noe opprinnelig. I boken presenterer hun også en rekke forslag om hvilke målsettinger rydding og vedlikehold av veiene kunne ha. Det mest sentrale i forhold til selve pilegrimsvandringen var ønsket om å ta vare på veiene som viktige kulturminner i seg selv, skape sammenhengende turveger (selv om ikke det skrives kan man anta at dette hovedsakelig er rette mot pilegrimsvandring), bidra til økt kunnskap om natur og kulturmiljø, samt bruke veiene som en måte å styrke lokal identitet og tilhørighet på (Møyner, 1994). De samme idéene kommer til uttrykk i boken *Pilgrimsleden til Nidaros* (1997), skrevet av Mari Kollandsrud og utgitt i samarbeid med Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning. Det legges stor vekt på de kultur- og naturhistoriske severdighetene som det er mulig å observere langs ledene. Hun skriver at målet har vært å markere de viktigste ledene til Nidaros for å legge til rette for og øke interessen for friluftsliv som kombinerer natur og kulturopplevelser, samt styrke miljøvernarbeid. Allikevel viser Kollandsrud en annen dimensjon ved Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvarens ideologiske ståsted. Hun skriver at det også ønsker å formidle pilegrimsvandringenens historiske og åndelige tradisjon. «På den måten vi friluftslivet bli tilført en ny dimensjon og gi nye begivenhetsrike opplevelser». (Kollandsrud, 1997, s. 7). En slik fornyelse av pilegrimstradisjonen vil derfor sørge for at minnene og historien lever videre (Kollandsrud, 1997).

I 1994 førte samarbeidet mellom Direktoratet, Riksantikvaren og Den norske kirke til begynnelsen på etableringen av en pilegrimsled der gamle veier mot Nidaros skulle lokaliseres, merkes og legges til rette for vandring. Dette skapte imidlertid strid om hvilke veier som var legitime, spesielt fordi mange fylker ønsket å ha en autorisert pilegrimsrute gående igjennom deres område. Prosjektet resulterte omsider i et knipe offentlig godkjente pilegrimsleder. Den første leden, fra Oslo til Trondheim/Stiklestad, ble offisielt åpnet 28. juli 1997 (Thue, 2009; Hårdeberg, Lånke og Nome, 2003). Dette året nådde samarbeidet med kirken nye høyder. Allikevel kunne man ane en viss spenning og ideologisk konflikt. Det er tydelig at Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren ikke ønsket at vandringene skulle være religiøst ladet, men heller allmenne og livssynsnøytrale. Hovedattraksjonen skulle være naturen og ulike kulturminner, mens hva det å vandre langs de gamle veiene innebar av betydning skulle bli overlatt til den enkelte vandrer: «Middelalderens pilegrimsvandring hadde sitt utgangspunkt i den katolske trosforkynnelse. Ved å tilrettelegge for vandring langs de samme stiene, formidles en historisk og åndelig tradisjon til

dagens vandrere. Det er imidlertid opp til den enkelte turgåer å gi vandringer et innhold» (Kollandsrud, 2000, s. 8). Målet var heller at åpenhet og historisk autentisitet skulle være fremtredende elementer i vandringerne, ikke et kristent livssyn. Riksantikvaren publiserte eksempelvis en egen brosjyre om pilegrimer og pilegrimsveier i middelalderen der Olavskulten og Nidarosdomens bakgrunn og betydning ble beskrevet. Ved å tydeliggjøre hvilke historiske prosesser som lå til grunn for både den middelalderske og nåtidige pilegrimspraksisen, kan målet ha vært å nøytralisere, eller i det minste nedtone det religiøse aspektet ved vandringerne. Amundsen beskriver dette som et forsøk på å alminneliggjøre og kulturalisere fenomenet med hensikt å utvanne den religiøse betydningen (Amundsen, 2002). På grunnlag av dette mener han at deres engasjement i pilegrimsfenomenet ble stående i et dobbelt lys:

På den ene siden ønsket man ikke å bidra til et livssynsmonopol på pilegrimsinteressen, og forsøkte å plassere det hele i et faglig-distansert perspektiv, der det ble fremholdt at pilegrimsfenomenet måtte forstås historisk og at moderne pilegrimsveier var en anakronisme. På den andre siden bidro man med faglig legitimering av det moderne pilegrimsfenomenet ved å patentere og godkjenne særskilt merking av pilegrimsrutene mot Nidaros (Amundsen, 2002, s. 155).

Til tross for dette er det allikevel liten tvil om at Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning som administrative og ideologiske aktører har vært sentrale for hvordan pilegrimsvandring praktiseres i dag. Deres arbeid og engasjement har derfor preget og formet vandringerne gjennom 1990-tallet og helt frem til i dag.

4.6. Storsatsningen, Pilegrimsfellesskapet St. Olav og Nidaros Pilegrimsgård:

1997 markerte en voldsom oppsving i pilegrimsvandringens popularitet, hovedsakelig grunnet de ulike aktørenes samarbeid om en storsatsning dette året. Dette gjorde seg spesielt synlig under de norske kirkedagene i Trondheim fra 27. - 31. juli 1997 som ble arrangert samtidig med Trondheim bys tusenårsjubileum. Byen ble fra sentralkirkelige hold utpekt til møtested og markeds plass for det «moderne menneske» under mottoet «En Pilegrimsvandring til Nidaros. Her er det folk som søker Herrens ansikt». Som en del av denne feiringen ble den første offisielle pilegrimsleden åpnet av Kronprins Haakon Magnus ved Nidarosdomens vestport den 28. juli (Thue, 2009; Hårdeberg, Lånke og Nome, 2003). Flere pilegrimsrelaterte publikasjoner ble også utgitt av de ulike aktørene dette året (derav eksempler på dette er *Pilegrimsleden til Nidaros* av Kollandsrud og *Nidraosdomen – en pilegrimsvandring* av Bakke). Det er tydelig at samarbeidet gjennom 1990-tallet mellom private, kirkelige og statlige aktører hadde fått full uttelling. Man skulle tro dette var selve

høydepunktet for vandringenes popularitet, men interessen fortsatte å vokse ut 1990-tallet og inn i det nye millennium. Trondheim ble blant annet innlemmet i en liste over internasjonale pilegrimsmål, og i år 2000 la en omfattende publikasjon opp pilegrimsleder fra hele det østlige Skandinavia mot Nidaros (den såkalte Romboleden) (Amundsen, 2002; Thue, 2009). Vinteren 2003 inngikk den private stiftelsen Norsk Kulturarv og Pilegrimsutvalget i Nidaros (Den norske kirke) et samarbeid som fikk navnet *Prosjekt Pilegrimsvegene*. Deres målsetting var å øke kvaliteten på pilegrimsledene, bedre overnattingstilbud, organisere vandringer og utarbeide informasjon om ledene for allmennheten. En sentral del av dette arbeidet var lanseringen av nettstedet pilegrim.info. Ønsket var å «formidle verdier knytte til natur, kultur og livstolkning gjennom bruk av pilegrimsvegene» (pilegrim.info). Prosjektet ble avsluttet i 2006 og videreført i *Pilotprosjekt Pilegrimsleden*.

Den 28. januar 2006 stiftet Pilegrimsfellesskapet St. Jacob lokallaget Pilegrimsfellesskapet St.Olav for å utvide sin virksomhet i Trondheim. Det skulle allikevel ikke ta mer en tre år før PSO (Pilegrimsfellesskapet St. Olav) løsrev seg fra sin moderforening og ble selvstendig 25. april 2009. I sin egen informasjonsbrosjyre utgitt sammen år blir dette beskrevet slik:

Fra og med årsmøtet 2009 ble det en endring i vår organisasjon fra å være et frittstående lokallag i Pilegrimsfellesskapet St. Jakob til å bli en selvstendig forening som er åpen for alle interesserte. Tidligere måtte man være bosatt i Nidaros bispedømme for å være medlem i Pilegrimsfellesskapet St. Olav, Nidaros. Endringer åpner for nye tanker og muligheter! (PSO brosjyre, 2009).

Bruddet med Pilegrimsfellesskapet St. Jacob ser imidlertid også ut til å ha rot i uenighet om markedsføringen av vandringene. PSO ville at de skulle ha en mer inkluderende profil som kunne legge til rette for en økning av antall vandrere. Luthen mente på sin side at dette ville utvanne vandringens betydning og slite på både natur og kulturminner (gd.no). Deres ønske om mangfold førte allikevel til at de ble en selvstendig ideell organisasjon åpen for alle med interesse for pilegrimsvandring. Deres arbeid er hovedsakelig rettet mot Nidaros som pilegrimsmål, men viser også stor interesse for utenlandske vandringer, derav leden til Santiago de Compostela er spesielt fremtredende (*Pilegrim i dag*, nr. 1, 2009 og nr. 4, 2010). I følge informasjonsbrosjyren og deres sider på nettstedet pilegrim.info er PSOs målsetting å gjøre Trondheim og Nidarosdomen til et nordisk pilegrimssenter, sørge for vedlikehold og merking av pilegrimsledene mot byen, arbeide for en økning av antall pilegrimer, samt bedre tilbudet langs ledene. Vandringene skal være ment som en arena for å utvikle både vennskap og forståelse over landegrensene og på tvers av ulike trossamfunn. Opplevelse av natur og kultur står også i høysetet der målet er å informere om og

skape interesse for «friluftsliv, rekreasjon og åndelig utvikling gjennom pilegrimsvandring» (pilegrim.info). Dette gjelder i lik grad historiske severdigheter og kulturopplevelser som kan knyttes til pilegrimsledene, eksempelvis Olsokfeiringen i Trondheim og på Stiklestad. Med ønske om å realisere disse idéene har de lagt vekt på å samarbeide med både statlige og private aktører som har interesse for pilegrimsvandring. Dette har hovedsakelig endt opp med å bli foreninger og institusjoner som allerede er engasjert i arbeidet med vandringene, noe som har gjort det til et hovedpoeng for PSO å finne sin plass i dette landskapet (pilegrim.info; *Pilegrim i dag*, nr. 1, 2009).

PSO har siden stiftelsen i 2006 vært tydelige på at et godt samarbeid med Nidaros bispedømme står i høysetet for deres virksomhet. Mest fremtredende er likevel deres samvirke med Nidaros Pilegrimsgård som er tilholdssted for pilegrimspresten i Trondheim. Pilegrimsgården ble åpnet den 8. mai 2008 av biskop Finn Wagle gjennom et samarbeid mellom ulike kirkelige og statlige aktører (pilegrimsgarden.no). Deres mål er å «forankre virksomheten i Olavsarven som en økumenisk åndelig arv, med forgreininger til det europeiske pilegrimsnettverket og verdensvide kirke», samt «delta i arbeidet med å videreutvikle Nidaros som et levende helligsted og være med på å prege Nidaros domkirke som pilegrimsmål gjennom teologisk og liturgisk arbeid» (*Pilegrim i dag*, nr. 1, 2009, s. 1). PSOs frivillige arbeid under etableringen av gården ligger til grunn for at den også er blitt deres tilholdsstedet (deres felles adresse er Kjøpmannsgt. 1, Trondheim). PSO har i tillegg hatt et nært samarbeid med pilegrimspresten i Nidaros siden etableringsdagene. Tidligere pilegrimsprest Rolf Synnes er faktisk deres første æresmedlem på grunnlag av hans arbeid for stiftelsen av foreningen. Samarbeidet har fortsatt ved innsettelsen av Berit Schelde Christensen som ny pilegrimsprest (pilegrimsgarden.no; *Pilegrim i dag*, nr. 1, 2009, nr. 2, 2009 og nr. 2, 2010). Store deler av PSOs virksomhet er i samarbeid med deres husvert, noe som gjør at de i større eller mindre grad representerer mange av de samme tankene og idéene. Dette kommer best til syne gjennom deres felles medlemsblad *Pilegrim i dag*. Det ble utgitt for første gang 27. juli 2009, allerede to måneder etter løsrivelsen fra Pilegrimsfellesskapet St. Jacob. Bladene har som formål å skape en levende pilegrimstradisjon og revitalisere Olavsarven. Dette gjør de ved trykke artikler som dekker de opplevelsene pilegrimsvandringen kan tilby, samt de ulike motivene som kan ligge til grunn for det å vandre. I første nummer av *Pilegrim i dag* trekker pilegrimsprest Christensen frem naturopplevelser, åndelig og personlig utvikling, historisk og kulturell interesse, ønske om et annet liv, trim, nysgjerrighet, eventyrlyst, fellesskap, eller ensomhet og ro, som typiske motiver for vandringen (*Pilegrim i dag*, nr. 1, 2009, s. 2). Det er tydelig at både opplevelse av kulturarv og natur og trekkes frem som sentrale kvaliteter ved pilegrimsvandring. Den åndelige siden ved vandringen (den indre reisen) er også et gjennomgående tema og er i stor grad representativt for den religiøse siden ved deres arbeid. Et møte med seg selv, den kristne tro og Gud anses som helt

sentrale verdier ved moderne pilegrimspraksis i Norge. På samme måte som aktørene innenfor Den norske kirke på 1990-tallet, fremstilles vandringene som en motsats til det moderne sekulariserte samfunnet (*Pilegrim i dag*, nr. 2, 2009, nr. 1, 2010 og nr. 4, 2010). Dette kommer hovedsakelig til uttrykk gjennom intervjuer med medlemmer i PSO eller utdrag fra «pilegrimsdagbøker» som redaksjonen har valgt å sette på trykk. Her er ofte en kombinasjon av ulike motiver fremtredende, noe en bidragsyter til medlemsbladet uttrykker slik:

Våre vandringer gjennom flott natur og den fred vi følte der, sammen med alle de fine menneskene vi møtte, gav oss en følelse av å være en del av et helt spesielt fellesskap. Det var ikke turen fra start til mål som betydde noe, men alle de opplevelser vi hadde underveis, og fortsatt opplever. Det å be ved de små alter, besøke små landsens kirker og kapell, og ved noen få anledninger overvære en messe, eller deler av den. Men naturens kirke uten et tak over hodet er den kirken som betyr noe for oss. Der føler vi at vi får kontakt med et høyeste vesen - en gud (*Pilegrim i dag*, nr. 4, 2010, s. 6).

Den religiøse dimensjonen ved PSO og Nidaros Pilegrimsgårds arbeid kommer også til syne gjennom deres ulike arrangementer. Eksempler på dette er åndelig veiledning, kultur og religionsdialog, tidebønner og bibelmeditasjon (*Pilegrim i dag*, nr. 1, 2009, nr. 2, 2009 og nr. 1, 2010 og nr. 3, 2010). Allikevel blir det i bladet lagt vekt på at man ikke trenger å være kristen for å ta del i vandringer gjennom PSO. På grunnlag av dette valgte de i sitt første nummer å sitere tidligere pilegrimsprest Rolf Synnes «..er det bare de med kirketilhørighet som er velkomne? – "Å nei, selvsagt ikke! Her er absolutt alle invitert! Kirketilhørighet, eventuelt manglende sådanne er helt uinteressant her: Respekt og aksept er navnet på startblokka. En kristen grunntanke er at du skal bli møtt som den du er, ikke som den man eventuelt skulle ønske du var» (*Pilegrim i dag*, nr. 1, 2009, s. 4). Synnes forsetter deretter med å påpeke at åpenhet og toleranse er nøkkelen til en fornyelse av den norske pilegrimstradisjonen (*Pilegrim i dag*, nr. 2, 2009, s. 2).

I 2010 ble det etablert fem regionale pilegrimssentere. Deres mål var å ta vare på og utvikle det frivillige engasjementet i de regionene pilegrimsledene går igjennom. I følge PSOs egne sider førte dette til et behov for en videreutvikling av deres organisasjon (*Pilegrim i dag*, nr. 4, 2009, s. 15). Som resultat ble PSO den 12. mars 2011 omformet til å være en paraplyorganisasjon. Dette var ment å gi mindre pilegrimsforeninger og pilegrimssentere tilhørighet til et større fellesskap. Dette har gitt PSO muligheten til å nå ut til forskjellige aktører som representerer ulike regioner langs ledene. De regionale aktørene har på sin side fått muligheten til å ta del i en felles kanal for informasjonutveksling og formidling, derav medlemsbladet *Pilegrim i dag* er et eksempel. Pilegrimsfellesskapet St. Halvard var den første foreningen som ble plassert under paraplyen PSO.

Dette var en avgjørelse som ble tatt bare måneder etter foreningen ble stiftet 21. november 2010 (Pilegrim i dag, nr. 4, 2010; pilgrim.info).

4.7. Lokalisering av en diskursorden:

Som jeg har forsøkt å vise i dette kapittelet, er det moderne pilegrimsfenomenet hovedsakelig et resultat av innsats fra Pilegrimskontoret/Pilegrimssenteret St. Jacob, Den norske kirke, Riksantikvaren, Direktoratet for naturforvaltning, Pilegrimsfellesskapet. St. Olav (PSO) og Nidaros pilegrimsgård. Fra sine mer eller mindre ulike ideologiske posisjoner har de gjennom samarbeid og konflikt forsøkt å lade pilegrimsvandringen med betydning. Ved bruk av Faircloughs begrepet *diskursorden* er derfor målet å se hvordan aktørene representerer ulike diskursive posisjoner som sammen utgjør det ideologiske spekteret de moderne pilegrimsvandringene er ladet med. Som en liten repetisjon fra teorikapittelet definerer Fairclough diskursorden som et sosialt område hvor to eller flere diskurser delvis dekker samme terreng, og som de i større eller mindre grad konkurrerer om å fylle med mening. Diskursorden er derfor en felles plattform for forskjellige diskurser, entydige nok til å utgjøre et gitt fenomen (Fairclough, 1992). Med mål om å lokalisere den diskursorden som de ulike aktørene eventuelt utgjør vil jeg ta i bruk *knutepunkter* og *flytende betegnelser*.

Laclau og Mouffe forklarer knutepunkter som privilegerte tegn diskurser «krystalliseres» rundt og får deres betydning i forhold til. Diskurser ordnes rundt slike tegn og tilskriver de ulike betydninger og tolkninger. Dette gjør de til arena for både samspill og konflikt mellom ulike diskursive aktører og posisjoner. Laclau og Mouffe legger imidlertid vekt på at disse tegnene er relativt tomme i seg selv (Laclau og Mouffe, 2001). For de moderne pilegrimsvandringene mener jeg at *pilegrimsvandringen* er knutepunktet. *Pilegrim* som begrep har i gjennom den norske middelalder betegnet en person som av religiøse grunner oppsøker et sted ansett som hellig. Allikevel er det tydelig at pilegrimsrollen i moderne tid er blitt tilskrevet tanker og idéer som gjør at den avviker forholdsvis sterkt fra sin middelalderske betydning. Begrepet *vandring* er på den andre siden relativt tom for noen slags historisk eller ideologisk betydning, og referer hovedsakelig til en fysisk handling. I kombinasjon med *pilegrim* har imidlertid dette blitt en betegnelse på den aktiviteten som nettopp gjør enn til en pilegrim. Siden begrepet betegner den aktiviteten som ulike diskurser må samle seg rundt for å kunne tilskrive fenomenet med ulike tolkninger og betydninger, er det dermed det som gjør det til et knutepunkt. Kirken forsøker hovedsaklig tilskrive vandringen med en kristen og religiøs betydning der den middelalderske pilegrimen blir romantisert og løftet frem som en motsats til det moderne og sekulære samfunnet. Ferden blir sett like mye som en indre reise som en ytre der man blir gitt muligheten til selvrefleksjon og spiritualitet i guds skaperverk

utenfor det moderne storsamfunnet. Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning forsøker på sin side å nedtone det religiøse, men heller å løfte frem opplevelse av både natur og kultur som det sentrale aspektet ved vandringen. Deres ønske var dermed at revitaliseringen av pilegrimsvandringene ville øke interessen for natur, kultur og historie, samt vern og ivaretagelse. Pilegrimsfellesskapet St. Jacob representerer imidlertid en ideologisk posisjon der kristen tro er fremtredende, men istedet for begrepet *religiøsitet* bruker de ofte heller *åndelighet*. Dette gjør at de skaper forbindelseslinjer til et stort spekter av andre trosretninger og religiøse tradisjoner. Deres interesse er også rette mot opplevelse av natur, kultur og historie. Dette er sterkt relatert til et romantisert bilde av middelalderen. Pilegrimsfellesskapet St. Olav (PSO) har også en åndelig tilnærming til vandringene, men ser ut til å være sterkere forankret i kristen tro gjennom deres nære samarbeid med Nidaros Pilegrimsgård. Opplevelse av natur- og kulturminner står i tillegg sentralt, hovedsakelig rette mot formidling av Olavsarven og Nidaros som pilegrimsmål. I kontrast til Pilegrimsfellesskapet St. Jacob har imidlertid PSO valgt å fokusere på samarbeid med de andre aktører innenfor pilegrimssektoren i ønske om å øke vandringenes popularitet.

Siden de forskjellige aktørene tilskriver pilegrimsvandring noe ulike verdi, er den også en *flytende betegnelse*. Begrepet henviser til et knutepunkt som er preget av uenighet om hvilke betydning det skal ha. Flytende betegnelser er derfor et tegn som enda ikke har en fastlagt og entydig betydning, men som flere ulike diskursive posisjoner kjemper om å investere med mening (Laclau og Mouffe, 2001; Jørgensens og Phillips, 2010). Det er helt tydelig at det har vært og er en kamp mellom de ulike aktørene om hvilke betydning vandringen skal ha. Allikevel skal man ta til betraktning at pilegrimsfenomenet i langt større grad har vært en arena for samarbeid. Selv om alle har sin egen idé om vandringens betydning, har det i liten grad vært grobunn for konflikt. Enkelte uenigheter har allikevel funnet sted. Et eksempel på dette er Luthens konfrontasjon med kirken om «rettighetene» til moderne pilegrimspraksis i Norge. Hvorvidt vandringene skulle ha en sekulær eller religiøs profil har også vært område for uenighet mellom Riksantikvaren, Direktoratet for naturforvaltning og Den norske kirke. Dette var imidlertid ingen åpen konflikt, og er heller å anse som et eksempel på den dynamikken som i stor grad preger forholdet mellom de ulike aktørene. Det moderne pilegrimsfenomenet er derfor ikke er en flytende betegnelse fordi det er preget av konflikt mellom ulike diskursive posisjoner, men heller fordi den blir tilskrevet flere forskjellige betydninger fra de ulike aktørene. Dette gjør seg synlig gjennom hvordan de vektlegger at vandringens betydning skal være opp til den individuelle pilgrim å avgjøre. Dette handler derfor mer om ulike betydningsdannelser som overlapper hverandre enn tydelige uenigheter.

Det moderne pilgrimsfenomenet eksisterer på grunnlag av vår historiske kunnskap om middelalderens pilegrimsvandring. Det virker kanskje banalt å tydeliggjøre dette, men det viser

oss hvilke betydninger som er relativt fastlagte og hvilke som ikke er det. Pilegrimsledene, Olav den hellige og Nidarosdomens historiske og kulturelle rolle er mer eller mindre ubestridt av de ulike aktørene. Det er imidlertid på grunnlag av dette at pilegrimsvandringen blir tilskrevet ulike tolkninger og betydninger. Av den grunn er den et knutepunkt og en flytende betegner; et tegn som de ulike aktørene tilskriver et bredt spekter av tanker og idéer. Det er nettopp dette mangfoldet innenfor pilegrimssektoren som gjør at den kan betraktes som en diskursorden, bestående av ulike diskursive posisjoner. Dette vil derfor ligge til grunn for min analyse av Nasjonalt pilegrimssenter i de kommende kapitlene.

Kapittel 5.

Nasjonalt Pilegrimssenter

Hovedfokuset for min analyse av moderne pilegrimsvandring i Norge er Nasjonalt Pilegrimssenter (NPS) og hvilke betydning de tilskriver det å vandre. Med utgangspunkt i det er dette kapittelet ment som en redegjørelse av deres struktur, utvikling og arbeidsområder. Målet er å utforske hvilke verdier de forsøker å tilskrive vandringene og hvor de kommer i fra. Med ønske om å gjøre dette så oversiktlig som mulig vil jeg gjennomgå disse temaene i følgende rekkefølge:

- ⤴ Presentasjon av Pilotprosjekt Pilegrimsleden som var forløperen til NPS, både når det gjaldt struktur og arbeidsområder.
- ⤴ Redegjørelse av NPS og hvordan det består av et samarbeid mellom flere ulike aktører.
- ⤴ Relatere aktørene innenfor NPS til pilegrimssektoren og diskursorden etablert i forrige kapittel.
- ⤴ Analysere NPSs hovedarbeidsområder i forhold til mangfoldet av tanker og idéer representert av de ulike aktørene internt.

I diskursteoretiske termer vil dette kapittelet derfor legge vekt på NPSs plass i diskursorden og hvordan de interdiskursive forholdene mellom aktørene intern er med på å utgjøre senterets ideologiske rammeverk.

5.1. Pilotprosjekt Pilegrimsleden:

Den 17. oktober 2006 ble Gudbrandsdalsleden fra Oslo til Nidaros utpekt til pilotprosjekt i Riksantikvarens *verdiskapningsprogram* (de andre utvalgte pilotprosjektene var Nærøyfjorden verdsarvpark, Porto Franco - Kristiansands kulturelle frihavn, Perler i Nordsjøløypa, Odda industrisamfunn i omstilling, Norsk Tradisjonsfisk og Hammerdalen byutvikling i Larvik). Som «et stort nasjonalt kulturminne i levende bruk», var prosjektets formål å synliggjøre og popularisere pilegrimsleden i ønske om å skape større interessen for både natur - og kulturhistoriske severdigheter (riksantikvaren.no). Selv om satsningen var i regi av Riksantikvaren, var pilotprosjektet et samarbeid mellom flere ulike aktører med interesse for formidling og utvikling av pilegrimsvandring. Et viktig aspekt var allikevel å representere pilegrimsleden på vegne av staten og departementene (NPS Handlingsplan, 2011). Med mål om å fungere som et samlingspunkt for pilegrimssektoren i Norge, ble det opprettet en prosjektledelse bestående av representanter for de

ansvarlige partene. De utvalgte aktørene var Nidaros bispedømme (Pilegrimsutvalget i Nidaros), Riksantikvaren, Direktoratet for naturforvaltning, NHO-reiseliv, interesseorganisasjonen Norsk kulturarv og fylkeskommunene Oppland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark. Styret fikk tilhold i Waisenhuset i Trondheim, rett ovenfor Nidarosdomen. Utenfor styringsgruppen besto imidlertid prosjektet av flere aktører. Nidaros Pilegrimsgård var siden etableringen i 2008 en sentral samarbeidspartner. Misjonsorganisasjonen Areopagos, Stiklestad Nasjonale Kultursenter og Pilegrimsfelleskapet St. Jacob og Pilegrimsfelleskapet St. Olav (PSO) var også samarbeidspartnere i pilotprosjektet. PSO har imidlertid hatt en lagt mer sentral og aktiv rolle enn flere av de andre aktørene. Siden bruddet med moderforeningen har de blitt en paraplyorganisasjon for mindre interesseforeninger. Det faktum at de deler lokaler med Nidaros Pilegrimsgård kan også ha forsterket deres samarbeid med prosjektstyret. Pilegrimsfelleskapet St. Jacob har på sin side valgt en mer tilbaketrukket rolle, hovedsakelig på grunnlag av uenigheter omkring markedsføringen av vandringene. Dette gjør at det kan virke som en av årsakene til at PSO brøt ut av sin moderforening var ønsket om å spille en mer aktiv rolle i Pilotprosjektet, et foretak spesielt Luthen rettet kritikk mot i et intervju med lokalavisen Gudbrandsdølen Dagingen den 9. juni 2009 (gd.no). Pilotprosjektet samarbeidet også med utenlandske pilegrimsinteresser i ønske om å ta del i det Europeiske pilegrimsmarkedet. Dette har hovedsakelig vært aktører fra Sverige, Danmark, Spania og Tyskland (pilegrim.info).

Hovedmålet med Pilotprosjektet var en økt bruk av pilegrimsleden. For å oppnå dette var deres arbeid hovedsakelig rettet mot tilrettelegging for pilegrimsferd gjennom merking, overnattingstilbud, informasjonsformidling, markedsføring og organisering av vandringer. En sentral del av dette arbeidet var overtakelsen av pilegrim.info. Domene hadde tidligere vært i bruk av Prosjekt pilegrimsvegene, men ble overtatt av Pilotprosjektet den 1. april 2007. Nettstedet er per dags dato den største formidleren av pilegrimsvandring i Norge. Ment som et knutepunkt for både de offentlige og private aktørene, inneholder siden informasjon om ulike kultur- og naturminner langs leden, fellesvandringer og andre relevante arrangementer. En vesentlig del av sidens innhold er også pilegrimsdagbøker og pilegrimsliturgier. Etter at PSO ble selvstendige fra Pilegrimsfelleskapet St. Jacob i 2009, har pilegrim.info også fungert som deres hjemmeside. I 2008 begynte arbeidet med å oversette rutebeskrivelser og annen praktisk informasjon til svensk, dansk, engelsk, tysk og spansk med mål om ta del i det europeiske pilegrimslandskapet (*Nyhetsarket*, 2008, nr. 2; pilegrim.info). I 2010 ble også pilotprosjektet en del av Innovasjon Norges internasjonale reisekampanje. Informasjon om leden var derfor å finne i Visit Norways katalog og på deres hjemmeside (*Nyhetsarket*, 2009, nr. 4 og 5; 2010, nr. 2; visitnorway.com). Som en del av Pilotprosjekt Pilegrimsleden ble det også etablert et medlemskriv kalt *Nyhetsarket*. Første nummer

ble utgitt 11. juni 2008 og var ment som et informasjonsskrift til de ulike aktørene som var en del av Pilotprosjektet. Innholdet er i stor grad rette mot den administrative siden ved prosjektarbeidet og betyr at informasjon om styremøter, bevilningsmidler, budsjettering, søknader om medlemskap i pilotprosjektet er fremtredende (*Nyhetsarket*, 2008, nr. 5 og 2009, nr. 1, 2, 4 og 5).

I 2010 gikk Pilotprosjekt Pilegrimsleden inn i sitt siste år. Prosjektet hadde imidlertid vist seg å være en slik suksess at arbeidet med en videreføring ble raskt iverksatt. Selve grunnpilaren skulle fortsatt være et samarbeid mellom både statlige og private aktører. Siste nummer av *Nyhetsarket* i Pilotprosjektets regi ble utgitt 21. desember 2010. Her skriver de at deres arbeid vil bli videreført i 2011 gjennom Midlertidig Nasjonalt Pilegrimssenter, et foretak som var ment å omfatte hele «pilegrimsnorge» (*Nyhetsarket*, 2010, nr. 3).

5.2. Nasjonalt Pilegrimssenter:

I 2009 lanserte daværende kirkeminister Trond Giske satsningsplanene for et Nasjonalt Pilegrimssenter og fem Regionale Pilgrimssentere. De skulle ha som oppgave å være knutepunkt for all pilegrimsvirksomhet i Norge og var en avgjørelsen som ble tatt på grunnlag av de resultatene Pilotprosjekt Pilegrimsleden hadde oppnådd. Siden Pilotprosjektet ville bli avsluttet ved utgangen av 2010, var det behov for en opprettholdelse av de oppnådde resultatene og en videreføring av det arbeidet som var satt i gang. På grunnlag av dette ble Midlertidig Nasjonalt Pilegrimssenter etablert den 1. januar 2011, liggende i Munkegata 2 (rett ved Nidarosdomen og pilotprosjektets gamle lokaler ved Nidaros Pilegrimsgård). Det midlertidige senteret er ment å dekke overgangen mellom Pilotprosjektet og et permanent Nasjonalt Pilegrimssenter som man håper skal stå for åpning i 2012. Per dags dato (26.9.12) har imidlertid ikke denne åpningen tatt sted. Tross dette har jeg likevel valgt å referere til det midlertidige senteret som NPS (Nasjonalt Pilegrimssenter). Dette er fordi det permanente senteret er ment å ha den samme strukturen, bestå av de samme aktørene og representere de samme tankene og idéene som det midlertidige senteret. På samme måte som Pilotprosjektet er NPS en tverrdepartemental satsning i Riksantikvarens regi og består av et samarbeid mellom flere ulike aktører representert gjennom en sammensatt styringsgruppe. Denne styringsgruppen består av representanter fra Riksantikvaren, Direktoratet for naturforvaltning, Den norske kirke, fylkeskommuner og kommuner. Statens landbruks-forvaltning, de Regionale Pilegrimssentrene og Innovasjon Norge er nykommere ved etableringen av NPS, derav sistnevnte har erstattet rollen NHO-reiseliv hadde i Pilotprosjektet. Nidaros Pilegrimsgård har fått status som Regionalt Pilegrimssenter og er blitt en del av styringsgruppen. PSO og Stiklestad Nasjonale Kultursenter står imidlertid fortsatt utenfor, men har allikevel en sentral rolle i NPSs arbeid (pilegrim.info; riksantikvaren.no; *Nyhetsarket*, 2011, nr. 1). Som vi ser har satsningen på

pilegrimsledene med forankring i et bred eierskap blitt tatt videre i NPS.

Gjennom samarbeid med brorparten av aktørene innenfor pilegrimsektoren, har NPS etablert seg som det nasjonale knutepunktet for pilegrimsvirksomhet i Norge. Gjennom dette omfattende samarbeidsnettverket er deres arbeid rette mot å videreutvikle og styrke pilegrimsvandring som idé, sørge for god forvaltning av ledene og stimulere til økt bruk og markedsføring (*Nyhetsarket*, 2011, nr. 1). Dette betyr hovedsakelig utarbeiding av informasjon om ledene og de kulturminner og naturforhold som omgir dem. Utvikling og salg av «vandringspakker» (ofte gruppevandring guidet av en eller flere vandringsledere der dagsetapper, overnatting og besøk av ulike natur- og kulturhistoriske severdigheter er lagt opp på forhånd) og andre pilegrimsrelaterte produkter er også en sentral del av deres arbeid. Det er også verdt merke seg at NPS forvalter bruksretten til pilegrimsledlogoen, en logo som på mange måte er blitt symbolet for moderne pilegrimsvandring i Norge. Dette er hovedsakelig på grunn av Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvarens bruk av symbolet for merking av pilegrimsledene fra 1994 til i dag (symbolet som skal forestille Olavskorset og valknuten ble designet av Johanna Figur Waddington i 1993) (Møyner, 1993, s. 86; pilegrim.info).

Samtidig som det ble avgjort at NPS skulle ta over etter Pilotprosjekt Pilegrimsleden, ble det også bestemt at fem Regionale Pilegrimsentere skulle etableres. I 2010 ble Pilegrimssenter Oslo, Granavolden, Hamar, Dale-Gudbrands Gard og Dovrefjell åpnet. I ettertid har også Nidaros Pilegrimsgård fått status som Pilegrimssenter, noe som har førte til at de er blitt en del av NPSs styringsgruppe. Ønsket er at også Stiklestad Nasjonale Kultursenter skal få denne statusen. NPS fungerer som de administrative overhodet og koordinator for aktiviteten ved de Regionale Pilegrimsentrene. Målet er å «pleie det store nettverket av personer som engasjerer seg seg for pilegrimsledene» (pilegrim.info). Deres funksjon er å ivareta og videreføre det arbeidet som ble gjort under pilotprosjektet, men istedet for bare Gudbrandsdalsleden, har de alle pilegrimsleder i Norge som interesseområde. De har også som mål å «arbeide med de immaterielle verdiene knytte til pilegrimsleden» og «videreutvikle og styrke pilegrimsleden som konsept» (pilegrim.info).

Etter Pilotprosjektets slutt har NPS tatt over ansvaret for utviklingen av pilegrim.info. Dette er uten tvil den største og mest omfattende informasjonskanalen som finnes om pilegrimsvandring i Norge. Nettstedet er å anse som en helt essensielt del av NPS fordi all informasjon om deres virksomhet, samt tanker og idéer om pilegrimsvandring er tilgjengelig der. Dette er forsåvidt å se som en nødvendighet i vår tidsalder der størsteparten av all formidling og tilegnelse av informasjon forgår ved hjelp av Internett (NPS overtok også *Nyhetsarket* etter pilotprosjektet. Bladet har imidlertid ikke blitt utgitt siden 2011, og ser derfor ikke ut til å være en informasjonskanal de lenger velger å bruke). Nettstedet er også den største kanalen for promotering av pilegrimsledene til

Nidaros utenfor Norge. Nettsiden er for øyeblikket tilgjengelig på norsk, svensk, dansk, engelsk, tysk og spansk. Under pilotprosjektet førte samarbeidet med Innovasjon Norge til at pilegrimsledene er blitt lansert i Europa som turistmål gjennom Visit-Norways Norgeskampanje. Ved etableringen av NPS har båndet til Innovasjon Norge blitt styrket, noe som har ført til at pilegrimsleden også var en del av Visit-Norways satsning i 2011. Informasjon om vandringene er å finne i deres kataloger, samt på deres nettsiden visitnorway.com (*Nyhetsarket*, 2011, nr. 1; pilegrim.info; visitnorway.com).

5.3. Det diskursive NPS:

Nasjonalt Pilegrimssenter er utvilsomt den største aktøren innenfor pilegrimssektoren. De består av et samarbeid mellom flere ulike aktører og har etablert et nettverk som involverer hele «pilegrimsnorge». Dette brede samarbeidet tilfører NPS med et mangfold av tanker og idéer representert ved de forskjellige samarbeidspartnerne. Enkelte av disse har vært en del av pilegrimslandskapet i lengre tid, andre ikke. Som vist avslutningsvis i forrige kapittel kan man se for seg at den administrative siden ved pilgrimsfenomenet er en diskursorden bestående av ulike diskursive posisjoner som alle forsøker å tilskrive vandringen med betydning. Disse diskursive posisjonene er representert ved forskjellige ideologibærende aktører; med andre ord Pilegrimsfellesskapet St. Jacob, Den norske kirke, Nidaros Pilegrimsgård, Riksantikvaren, Direktoratet for naturforvaltning og Pilegrimsfellesskapet St. Olav (PSO). Alle disse aktørene er blant samarbeidspartnerne i Nasjonalt Pilegrimssenter. Dette gjør NPS til et produkt av den allerede etablert diskursorden, men også til en egen aktør delaktig i samme orden. NPS er med andre ord fundert på en allerede etablert pilegrimsektor, men er også selv blitt en sentral aktør i arbeidet med vandringenes utvikling. Ved etableringen av NPS er det imidlertid kommet flere nye aktører til som ikke tidligere har vært en del av pilegrimssektoren. Allikevel kan flere av disse aktørene relateres til etablerte diskursive posisjoner representert av aktører allerede fremtredende i diskursorden. Med ønske om å utdype dette vil jeg kort gå igjennom de aktørene som er en del av NPS og relatere de til de forskjellige diskursive aktørene jeg tidligere har foreslått diskursorden i hovedsak består av.

Som et prosjekt i regi av Riksantikvaren er NPS i stor grad rette mot å både preservere og popularisere kultur - og naturminner. Sammen med Direktoratet for naturforvaltning har de hatt en sentral rolle i utviklingen av pilegrimsledene fra 1990-tallet. For de har en videreutvikling av samarbeidet med fylkeskommuner, kommuner og andre lokale interesser langs leden stått sentralt. Dette kommer til syne i NPS der representanter fra Oppland, Akershus, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark fylkeskommune sitter i prosjektstyret (NPS Organisasjonsplan, 2011). De representerer i stor grad samme diskursive posisjon som Riksantikvaren og Direktoratet fordi deres

arbeid med pilegrimsledene hovedsakelig er rettet mot ivaretagelse av kultur- og naturminner i eget nærmiljø, samt formidling og popularisering av lokalhistorie. På samme grunnlag faller også Stiklestad Nasjonale Kultursenter delvis inn under samme diskursive posisjon. Senteret som ble etablert i 1995 er organisert som et aksjeselskap hvor Verdal kommune og Nord-Trøndelag fylkeskommune eier femti prosent hver. Deres arbeidsområde er formidling av Stiklestad og Olav den Helliges historiske og kulturelle betydning. Som en offentlig instans rettet mot kultur- og naturminneforvaltning har senteret derfor mye til felles med Riksantikvaren, selv om de ikke er direkte underlagt dem.

På samme måte som Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning har Den norske kirke en sentral rolle i NPS og har vært en viktig aktør i pilegrimslandskapet siden det tidlige 1990-tallet. Med Nidaros bispedømme som hovedsete arbeider de hovedsakelig for å skape ny interesse for den kristne tro gjennom vandringene. Kirken har imidlertid ikke vært den eneste aktøren med et slikt fokus. Misjonsorganisasjonen Areopagos var en av samarbeidspartnerne under Pilotprosjektet og arbeider for kirkelig fornyelse i egen samtid. Med pilegrimsledene som arena var ønsket å gi en troverdig presentasjon av kristen tro og praksis. «På denne måten ønsker vi å bidra til kirkens fornyelse i en pluralistisk virkelighet og å dele evangeliet gjennom nærvær, kristen spiritualitet, dialog, studier og handling» (areopagos.org). Selv om Areopagos er en privat religiøs organisasjon, så representerer de flere av de samme verdiene og ønskene for pilegrimsfenomenet som kirken. Dette er fordi begge er luthersk orienterte aktører med en åpen og inkluderende profil (fremfor en ekskluderende og doktrinær) med mål om å komme flere mennesker i møte.

PSO er blitt den største private interesseforeningen innenfor pilgrimssektoren. Etter bruddet med Pilegrimsfellesskapet St. Jacob har de tatt aktivt del i både Pilotprosjektet og NPS. Deres arbeid er hovedsakelig rettet mot formidling av Nidaros som pilegrimsmål og Olavsarven gjennom vandring og andre arrangementer relatert til pilegrimsfenomenet. Foreningen har et tydelig kristent preg, noe som kommer til syne gjennom deres nære samarbeid med Nidaros Pilegrimsgård. Tross dette er den kristendommen det gis uttrykk for lite definert og av en mer åndelig og nyreligiøs form. En vesentlig del av PSOs arbeid er også som paraplyorganisasjon for mindre interesseforeninger. På grunnlag av dette er de en sentral administrativ og ideologibærende aktør i pilgrimssektoren. Dette gjør de til en av flere diskursive posisjoner innenfor diskursorden og i NPS. At de deler lokaler med Nidaros Pilegrimsgård er også med på å forsterke deres rolle ytterligere fordi gården er i nært samarbeid med prosjektstyret (pilegrim.info).

I motsetning til PSO, har Pilegrimsfellesskapet St. Jacob valgt en langt mer tilbaketrukket rolle i Nasjonalt Pilegrimsenter. Dette betyr imidlertid ikke at deres arbeid har vært av liten betydning for NPS. Som diskutert i forrige kapittel er Luthen å anse som en pioner i arbeidet med

revitaliseringen av pilegrimsvandring i Norge. Som selvstendig «idéskaper» har han ikke bare lagt grunnlaget for hvilke betydning vandringen kan ha, men har også arbeidet for merking av ruter og publisert vandreguider for alle seksjonene av leden frem til Nidaros. Pilegrimsfelleskapet St. Jacob har siden det tidlige 1990-tallet hatt en nyreligiøs og nærmest new-age orientert tilnærming til pilegrimsvandringen. Revitalisering av verdier de mener preget middelalderens pilegrimspraksis har også vært en sentral del av deres arbeid. Dette har kommet til å prege store deler av pilegrimssektoren og spesielt PSO som var et lokallag stiftet av Pilegrimsfelleskapet St. Jacob. Deres påvirkning på NPS er derfor heller på grunnlag av det arbeidet de har gjort siden 1990-tallet. De har vært en sentral ideologisk og administrativ aktør innenfor pilegrimssektoren, og derfor også representativ for en diskursiv posisjon som er med på å utgjøre den diskursorden NPS er et produkt av og tar del i. På tross av dette er det liten tvil om at deres aktivitet innenfor NPS er marginal. På pilegrimsfelleskapet St. Jacobs sine sider blir eksempelvis ikke samarbeidet direkte nevnt, selv om det skrives om NPS under *Norske pilegrimsressurser* (pilegrim.no). På grunnlag av dette er deres påvirkning så liten at de ikke vil bli tatt til betraktning i den videre analysen.

Det er ingen tvil om at det diskursive landskapet har forandret seg fra det tidlige 1990-tallet til i dag. Allikevel består pilegrimssektoren hovedsakelig de samme aktørene, selv om også andre har kommet til. Det jeg har forsøkt å vise er at flere av de nyere aktørene i NPS representerer mange av de samme tankene og idéene som de eldre og større aktørene. Poenget er imidlertid ikke å argumentere for at de er samme aktør, men heller at de kan behandles som en del av allerede etablerte diskursive og ideologiske posisjoner. Dette blir ytterligere forsterket ved at flere av disse nyere aktørene er underordnet større og mer sentrale aktører. I andre tilfeller kan de ikke direkte relateres til en større institusjon, men representerer allikevel tanker og idéer som er så like en allerede etablert ideologisk og diskursiv posisjon at det utgjør liten forskjell. Det er imidlertid enkelte nyere aktørene som ikke er representert i den allerede etablerte diskursorden, selv om de er av stor betydning for NPS og pilegrimssektoren som helhet. Jeg sikter naturligvis til turistnæringen.

Markedsføring av pilegrimsvandring har pågått siden 1990-tallet, hovedsakelig i regi av de ulike aktørene allerede innenfor pilegrimssektoren. Siden Pilotprosjektets dager har det imidlertid vært en tydelig turistifisering av pilegrimsvandring i Norge. Dette er først og fremst et resultat av samarbeid med Innovasjon Norge og NHO-reiseliv. Innovasjon Norge er et statlig organ med oppgave å bistå med utvikling av norske bedrifter og foretak. Gjennom både økonomisk støtte i form av finansiering og tilgang på et bredt kontaktnett er målet å skape konkurransedyktighet. Et nøkkelkomponent i dette arbeidet er promotering, spesielt av norske turistmål som pilegrimsledene. På lik linje med andre statlige aktører, er en av målene med dette å sørge for utvikling av distriktene i ønske om økt interesse for lokal kultur (innovasjonnorge.no). Før etableringen av NPS var

Pilotprosjektet også medlem i NHO-reiseliv. Som en del av den private landsforeningen Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) har de som formål å ivareta medlemmenes felles interesser, samt øke deres konkurransedyktighet og lønnsomhet. Dette gjøres hovedsakelig gjennom bedre mediedekning, gode innkjøpsavtaler og tilgang på et omfattende kontaktnett. Målet er å sørge for et «godt omdømme og gjennomslagskraft i reiselivet» (nhoreiseliv.no). Det er imidlertid viktig å huske at Innovasjon Norge og NHO-reiselivs promoteringsarbeid har vært i regi av Pilotprosjekt Pilegrimsleden og NPS. Dette betyr hovedsakelig at vandringene er blitt og blir markedsført ut i fra deres ønsker for hvordan de skal fremstilles. Dette kommer til uttrykk i NPSs handlingsplan fra 2011 der de skriver at de ønsker å være et «kontaktorgan for reiselivs- og næringslivsaktører som krever én aktør å forholde seg til i forhold til pilegrimsleden» (NPS Handlingplan, 2011, s. 3). Allikevel er det viktig å ta til betraktning at disse aktørene også har sin plass i det diskursive landskapet fordi turisme er blitt en sentral del av det moderne pilgrimsfenomenet.

5.4. Hovedarbeidsområder og interdiskursive forhold:

Nå som NPSs struktur og plass i pilegrimssektoren er gjort rede for, vil jeg analysere deres målsettinger. Dette vil ikke bare gi bedre innsikt i hvilke mål de har for pilegrimsvandringene, men også hvordan de ulike aktørene innenfor NPS kommer til syne i deres planer. Dette er også ment å fungere som en introduksjon til de neste tre kapitlene som vil ta for seg og analysere ulike aspekter ved deres arbeid. For dette kapitlet er imidlertid mitt utgangspunkt hovedsakelig deres Strategiplan, Handlingsplan og Prosjektplan vedtatt mars 2011 (de er å finne på pilgrim.info i pdf format).

Min analyse av NPS er hovedsakelig en tekstanalyse med fokus på å utforske hva vandringene innebærer i henhold til mangfoldet av aktører som foretaket består av. Det er dette som ligger til grunn for min bruk av *interdiskursivitet*. Begrepet henviser til at all diskursiv praksis trekker på tidligere etablerte betydninger og fortolker dem. Det har derfor som funksjon å dokumentere hvordan en diskurs trekker på andre diskurser (utgangspunktet her er imidlertid tekst). I NPS er slike forhold spesielt tydelig av to årsaker: de er en del av en allerede etablert pilegrimssektor og diskursorden; de består av et samarbeid mellom flere ulike aktører. Vandringen blir derfor tilskrevet betydning på grunnlag av en rekke verdier representert ved ulike aktører allerede delaktige i arbeidet med det moderne pilgrimsfenomenet. Med andre ord så trekker de på den informasjonen som er tilgjengelig gjennom foregående diskursiv praksis. Dette betyr imidlertid ikke at NPS kun reproducerer tidligere betydningsdannelser. Ved å plassere eksisterende elementer sammen på en anderledes måte og tilføre nye impulser fra andre deler av samfunnet skaper de også forandring (det er disse kreative prosessene som ligger til grunn for at NPS overhode er å anse som

en av flere diskursive posisjoner i diskursorden) (Fairclough, 1992). Selv om min analyse er rettet mot tekst, vil jeg imidlertid ta bruk av interdiskursivitet ovenfor intertekstualitet. Dette er fordi tekstene og dokumentene NPS har produsert ikke nødvendigvis referer til et spesielt knippe tekster fra en av aktørene de samarbeider med. De lar seg heller påvirke av dem som en diskursiv aktør der de trekker på all deres virksomhet innenfor pilegrimssektoren. Dette gjør at en bruk av interdiskursivitet kommer bedre til nytte.

I NPSs handlingsplan skrives det at foretaket har tre hovedarbeidsområder:

- ▲ Miljø: Natur, kulturarv, landskap og friluftsliv. Pilegrimsleden som fysisk struktur.
- ▲ Kirke: Pilegrimstradisjoner, pilegrimsliv og kirkeliv. Pilegrimsleden som idé.
- ▲ Næring: Overnatting, servering, transport og andre tjenester. Pilegrimsleden som ressurs for opplevelsesnæringer og reiseliv (NPS Strategiplan 2011, s. 2).

Som vi kan se kommer allerede her det interdiskursive forholdet til syne. Selv om Den norske kirke og i stor grad Riksantikvaren/Direktoratet for naturforvaltning representerer hvert av sine hovedarbeidsområder, er ikke NPSs beskjeftigelser så oversiktlig og som det gis uttrykk for over. De fleste av aktørene arbeider med flere sider av pilegrimsvandringene på kryss av disse «kategoriene». Jeg vil allikevel ta for meg de tre hovedarbeidsområdene slik de er presentert over og relatere de til de ulike aktørene innenfor NPS. Formålet med dette er å gjøre det så oversiktlig som mulig, men også for å ivareta deres klassifisering av eget arbeid.

Miljø er betegnelsen på deres første arbeidsområde. Med utgangspunkt i idéen «vern gjennom bruk» er idealet å legge til rette for økt, bærekraftig bruk av ledene (NPS Handlingsplan, 2011, s. 4). Dette er et arbeidsområde Riksantikvaren sammen med Direktoratet for naturforvaltning har hatt ansvar for siden det tidlige 1990-tallet når arbeidet med tilretteleggingen av Gudbrandsdalsleden begynte. Med tanke på at Riksantikvaren er i regi av NPS er det tydelig at dette arbeidet er noe de har en viss forankring i. Med utgangspunkt i mitt diskursteoretiske rammeverk, kan deres rolle beskrives som hegemonisk. Dette er fordi de har en administrativ rolle som er overordnet de andre aktørene innenfor NPS. Resultatet av dette imidlertid ikke at de alene definerer vandringenes betydning, men heller at de ideologisk preger vandringene i større grad enn de andre. Ivaretagelse av natur og formidling av kulturarv står derfor sentralt innenfor NPS. Kommuner og fylkeskommuner langs ledene utgjør allikevel en stor del av dette arbeidet i eget lokalmiljø. Olavsarven og annen tradisjon knyttet til kristen historie i Norge har imidlertid vært kirkens arbeidsområde, som igjen lot seg inspirere av Luthens tanker og idéer på det tidlige 1990-tallet. I NPS er det imidlertid Stiklestad nasjonale Kultursenter, Pilegrimsfellesskapet St. Olav og Nidaros

Pilegrimsgård som legger størst fokus på formidling av dette. På bakgrunn av interdiskursive forhold i pilegrimssektoren og innenfor NPS er derfor en av deres målsettinger kommet til å bli formidling og forvaltning av «pilegrimsleden som fysisk struktur og kulturminne» (NPS Strategiplan, 2011, s. 2).

Kirke løftes frem som en av de tre «føttene» NPS består av (NPS Prosjektplan, 2011, s. 4). På bakgrunn av kirkens aktivitet i pilegrimslandskapet over nesten tjue år er dette det mest tydelige interdiskursive forholdet i Nasjonalt Pilegrimssenter. Her skal man ta til betraktning at Riksantikvarens nærmest fremsto som en sekulær motsats til den religiøse og åndelige betydningen kirken, samt Pilegrimsfellesskapet St. Jacob og senere PSO og Nidaros pilegrimsgård har forsøkt å tilskrive vandringene. Ved etableringen av NPS har imidlertid Riksantikvaren forandret fremgangsmåte og heller gitt kirken en aktiv rolle i deres arbeid. Årsakene til dette kan være mange, men vandringenes historiske forankring i middelalderens katolisisme, Olav den helliges rolle i norsk historie og troens betydning for enkelte pilegrimer kan antas å være blant de. I følge Strategiplanen er en av kirkens funksjoner å «arbeide med de immaterielle verdiene som er knyttet til pilegrimsidéen» (2011, s. 2). Nidaros Pilegrimsgård er naturligvis en sentral del av dette arbeidet, noe som også gjør PSO (grunnet deres nære samarbeid med gården) til en relevant aktør i formidlingen og utviklingen av disse verdiene. Dette innebærer formidling av det de kaller pilegrimstradisjoner, pilegrimsliv og kirkeliv. Kirken tar naturligvis del i dette arbeidet, men PSO er også å anse som fremtredende. Stiklestad Nasjonale Kultursenter må også betraktes som en aktiv aktør i dette arbeidet på grunnlag av deres målsetting om formidling av Olavs liv og virke. Som dette viser er NPS i den oppfatning at pilegrimsvandring har en viss forankring i kristen tro og praksis, noe som gjør det interdiskursive forholdet til kirken og andre kirkelige aktører tydelig.

Næring er det siste av NPSs hovedarbeidsområder. Dette er i stor grad en videreføring av det arbeidet som tidligere er gjort for å øke pilegrimsvandringenes popularitet, hovedsakelig blant de aktørene som er blitt en del av NPS. Hvordan disse aktørene har valgt å annonsere for og portrettere pilegrimsfenomenet er forankret i de ulike verdiene de mener vandringene tilbyr. På grunnlag av dette er NPSs markedsføring av pilegrimsvandringene tuftet på aspekter de ulike aktørene innad tilskriver de. Disse interdiskursive forholdene kommer til syne i deres tre hovedarbeidsområder (sitert over) som viser at NPS har valgt å inkludere alle de interne aktørene i sitt arbeid. Et konkret resultat av dette er utvikling og salg av vandringspakker som tilbyr pilegrimene et bredt spekter av opplevelser. Dette innebærer andakter, gudstjenester, besøk av kultur- og naturminner, samt opplevelse av ledene i fellesskap med andre. Vandringsledere med god historisk kunnskap om severdighetene langs leden er også et sentralt fokus, men også gode overnattingsmuligheter i form av herberg og vertshus. Dette er et eksempel på hvordan NPS har skapt en forandring i

pilegrimslandskapet ved å forene store deler av pilegrimssektoren og kombinere deres ulike tanker og verdier i en «pakke». Deres sterke fokus på *næring* har imidlertid også tilført nye impulser gjennom samarbeid med reiselivsaktører som Innovasjon Norge (pilegrim.info; riksantikvaren.no).

NPS er et samlingspunkt for store deler av pilegrimssektoren. På grunnlag av de ulike aktørene internt oppstår det interdiskursive forhold som til sammen er med på å utgjøre det mangfoldet som kommer til uttrykk i deres hovedarbeidsområder. Det er imidlertid viktig å ta til betraktning at dette brede samarbeidet også har ført til forandringer. Dette er hovedsakelig fordi tanker og idéer representert av de ulike aktørene blir kombinert på nye måter og samlet under en og samme administrative enhet. En annen årsak er at andre aktører har kommet til og tilført fenomenet nye impulser. Dette bringer oss imidlertid nærmere hvilke verdier vandringene innebærer for NPS og hvor de kommer i fra. På grunnlag av dette vil de tre neste kapitlene ta for seg ulike aspekter av NPSs fokus i formidlingen av pilegrimsvandringene. Kap. 6 vil fokusere på tradisjon og kulturarv, kap. 7 vil ta for seg natur og landskap og kap. 8 vil analysere tro og åndelighet. Som vi har sett her er dette nokså sammenvevd, men jeg har valgt å dele det opp slik i ønske om å tydeliggjøre de ulike aspektene ved vandringene på en oversiktlig måte.

Kapittel 6. Tradisjon og kulturarv

Fortiden og spesielt middelalderen har en sentral plass i de moderne pilegrimsvandringene og i NPSs arbeid. Dette kapittelet er derfor rettet mot hvordan de tar i bruk historien for å tilskrive vandringene betydning. Spesielt idéen om at vandringen er en tradisjon eller at den er bærer av tradisjoner er et av fokusene for analysen. Gjennomgangen i dette kapittelet vil derfor ha denne rekkefølgen:

- ♣ Presentasjon av *tradisjonalisering*, samt introduksjon til hvordan det kan relateres til de ulike aktørene innenfor NPS.
- ♣ Analyse av hvordan aktørene innenfor NPS behandler historie og kulturarv.
- ♣ Analyse av hvordan aktørene innenfor NPS romantiserer og mystifiserer fortiden.
- ♣ Analyse av hvilken rolle autentisitet og historiske kontinuitet har for de ulike aktørene innenfor NPS.

Målet er å kartlegge hvilke aspekter ved vandringene de ulike aktørene tilskriver verd i ønske om å synliggjøre det mangfoldet NPS representerer.

Utgangspunktet for analysen er hovedsakelig artikler fra pilegrim.info. De vil bli relatert til de ulike aktørene innfor NPS ved bruk av interdiskursivitet. Fokuset for dette kapittelet er imidlertid tradisjon og kulturarv. Dette gjør at jeg også har valgt å ta i bruk det man kaller *tradisjonalisering* som analytisk verktøy.

6.1. NPS og tradisjonalisering:

«Pilegrimsledene i Norge er turveger basert på tradisjonen for å dra på pilegrimsvandring. Leden bindes sammen av natur- og kulturminner med religiøs tilknytning til middelalderen, samt minner knyttet til Olavstradisjonen». Dette er slik NPS beskriver pilegrimsledene under overskriften «Tradisjonsrike turveger» (pilegrim.info). Også Pilegrimsfellesskapet St. Olav (PSO) og Nidaros Pilegrimsgård vektlegger tradisjon som et viktig aspekt ved vandringene og et sentralt arbeidsområde for deres virksomhet. I medlemsbladet *Pilegrim i dag* skriver de at de ønsker å «skape en levende pilegrimstradisjon» (*Pilegrim i dag*, 2009, nr. 2 s. 3). Som diskutert i kapittel. 4, er pilegrimsvandring slik det praktiseres i dag et forholdsvis nytt fenomen. I 1537 ble den Lutherske kirken innført i Norge, noe som offisielt markerte slutten for pilegrimsvandring i Norge. Det er ikke før ca. 450 år etter reformasjonen at praksisen har fått en revitalisering. Som vist over

har allikevel NPS og de ulike aktørene internt en tendens til å fremstille fenomenet som en tradisjon uavbrutt fra middelalderen. Dette er på tross av at de moderne vandringene er forholdsvis ulike det middelalderske, både i utførelse og betydning.

Den britiske historikeren Eric Hobsbawm argumenterer i sin artikkel *Inventing Traditions* (1996) for en distinksjon mellom hva han kaller genuine og uekte tradisjoner (*genuine and spurious*). Hobsbawm så eldre tradisjoner som ekte (genuine) fordi de hadde blitt etablert med hensikt å fylle teknisk orienterte behov i et gitt samfunn. Et av hans eksempler er bruk av hjelm blant syklistene, motorsyklistene og soldatene. Nyere tradisjoner var på den andre siden bevisste ideologiske konstruksjoner basert på ulike sosiale og/eller politiske behov der de konkrete verdiene ofte var lite spesifikke (Hobsbawm, 1996).

«Invented tradition» is taken to mean a set of practices, normally governed by overtly or tacitly accepted rules and of a ritual or symbolic nature, which seeks to inculcate certain values and norms of behaviour by repetition, which automatically implies continuity with the past. In fact, where possible, they normally attempt to establish continuity with a suitable historical past (Hobsbawm, 1996, s. 1).

Hobsbawm tar kilten som eksempel på en uekte (*invented*) tradisjon, et plagg som så dagens lys under den skotske nasjonalromantikken. Ideen var at de ulike rutemønstrene som pryder kilten skulle indikere hvilke klan man hadde tilhørighet i. De ulike klan-spesifikke mønstrene og fargekombinasjonene ble sagt å ha sin opprinnelse i før-middelaldersk tid. En liknende prosess er også å spore i Norge med Hilda Garborgs utvikling av bunaden på 1800-tallet. Til forskjell fra kilten var imidlertid de ulike bunadene løst basert på det man mente hadde vært bøndernes finstas rundt om i landet. Begge disse tradisjonelle plaggene er med utgangspunkt i Hobsbawms ideologiske konstruksjoner som har som mål å skape nasjonal identitet ved å knytte seg til det fortidige og «opprinnelige» (Hobsbawm, 1996, s. 2 og 7-8). Ut i fra hans idé ville derfor de moderne pilgrimsvandringene i Norge vært en slik uekte tradisjon og ideologisk konstruksjon. Hobsbawms teori er imidlertid ikke noe som preger moderne kulturhistorisk forskning. Alle tradisjoner blir heller forstått som konstruksjoner, hele tiden reaktualisert og dannet på ny ut i fra det samfunnet og den konteksten de er en del av. Tradisjoner er prosesser aktivt skapt og formet i nåtiden (Selberg, 2002). ”Tradition is not handed down from the past, as a thing or a collection of things; it is symbolically reinvented in an ongoing present” skriver Handler og Linnekin i etterkant av deres feltarbeid på Hawaii og i den fransktalende delen av Canada (Handler og Linnekin, 1984, s. 280). Hvis alle tradisjoner er nåtidige konstruksjoner, vil de derfor være et produkt av de diskurser som er aktuelle i gitt samfunn. En slik prosess benevnes som *tradisjonisering*. Tradisjoner pleies bevisst

ut i fra ønske om å tilskrive aktuelle kulturuttrykk historisk kontinuitet. En tradisjon er derfor en kulturprosess som gir mening til samtiden ved å skape forbindelser til det fortidige, ved å gjøre sine verdier legitime og gi de tyngde. Dette tar ofte form ved bruk av en delvis eller fullstendig forestilt historisk kontinuitet (Handler og Linnekin, 1984).

Tradition is never wholly unselfconscious, nor is it ever wholly unrelated to the past. The opposition between a naively inherited tradition and one that is consciously shaped is a false dichotomy. Traditional activities like preparing laulus og building an underground oven may have affinities with the past that a scholar can discover, but they need not. The crucial point of our purpose is that their value as traditional symbols does not depend upon an objective relation to the past (Handler og Linnekin, 1984, s. 285-286).

Som kulturhistoriker Torunn Selberg skriver gjør et slikt teoretisk perspektiv det tydelig at en diskusjon om historisk autentisitet er både overflødig og irrelevant. Det vesentlige er ikke hvor sannferdig dagens tolkning er ut i fra historiske fakta, men heller hva tradisjonen betyr for de menneskene som blir berørt av den. Tradisjon er derfor selektivt i den forstand at man skaper historiske sammenhenger så vel som brudd, setter bestemte hendelser i forgrunnen og lar andre bli mindre synlige (Selberg, 2002, s. 12-13 og 18; Handler og Linnekin, 1984).

Tradisjonalisering lar seg godt bruke om flere aspekter ved hvordan NPS forholder seg til og utvikler pilegrimsvandringene. Man skal imidlertid ta til betraktning at aktørene innenfor NPS har ulike syn på vandringene og tradisjoniserer forskjellige aspekter ved de. Ved å se på de interdiskursive forholdene innenfor NPS kan man derfor peke ut hvilke aktører som tradisjoniserer hva. Både interdiskursivitet og tradisjonalisering handler om videreføring og nytolkning av tanker og idéer. Interdiskursivitet viser til hvordan NPS trekker på de ulike aktørene internt i sin tolkning av pilegrimsfenomenet, mens tradisjonalisering viser til hvordan en slik nytolkning tilskrives tyngde og relevans på bakgrunn av ulike idéer om det fortidige. De ulike aktørene NPS består av har imidlertid interesse av å tradisjonisere ulike aspekter ved pilegrimsvandringen. Enkelte fokuserer på en bevisstgjøring av historie og norsk kulturarv, mens andre har en mer religiøs og/eller åndelig tilnærming. Det er imidlertid viktig å huske at tradisjonalisering ikke er et begrep de selv bruker og er heller en prosess de sannsynligvis ikke er bevisst på. Begrepet er istedet å anse som et verktøy man kan ta i bruk for å analysere hvordan NPS forholder seg til og behandler pilegrimsfenomenet i forhold til deres idé om fortiden.

6.2. Formidling av historie og kulturarv:

I *Pilegrimsleden inn mot Trondheim* (2009), utgitt av Pilotprosjekt Pilegrimsleden (forløperen til

NPS), skrives det at «Dagens pilegrimsled har et mål om å gi vår tids vandrere et bilde av hva middelalderens pilegrimer opplevde på ferd mot Nidaros. Ferden går langs gamle dokumenterte veifar når disse lar seg bruke. Leden bindes sammen av stedsnavn og kulturminner som har tilknytning til Olav den helliges liv og virke» (Thue, 2009b, s. 7). Dette gir oss en idé om hvordan NPS bruker de moderne pilegrimsvandringene som arena for formidling og aktualisering av både historie og kulturarv. Som dette avsnittet er ment å vise er det slike prosesser som ligger til grunn for at vandringene tidvis blir referert til og behandlet som en tradisjon innenfor NPS. Det er allikevel et slik forhold til historien som gjør at de overhode kan kalles pilegrimsvandring. Hvis man ikke hadde relatert dagens praksis til fortiden (middelalderen) ville vandringene simpelthen vært omfattende turer i natur- og kulturlandskap. Historie og kulturarv blir imidlertid behandlet ulikt av de aktørene NPS består av. Dette er fordi de i større eller mindre grad har forskjellige syn på hvilke verdier vandringene skal inneholde. Et eksempel på dette er hvordan aktører innenfor Den norske kirke har som interesse å informere om Olavsarven (blant annet) i ønske om å gi et grunnlag for vandringenes religiøse betydning. Riksantikvaren ønsker på sin side å informere om Norges rike kulturarv med mål om økt bruk og interesse ut i fra et sekulært ståsted. Dette gjør at man interdiskursivt kan dele aktørene innenfor NPS opp i to løst definerte grupper; kirkelige og ikke-kirkelige. Årsaken til at jeg har valgt disse betegnelsene er fordi kirketilhørighet eller mangel på sådan skaper er forholdsvis tydelig skille mellom hvilke betydning de ulike aktørene tilskriver det å vandre. Målet er derfor å vise hvilke rolle formidling av historie og kulturarv har for de ulike aktørene innenfor NPS, samt hvordan dette er med på å fremstille vandringene som del av en tradisjon forankret i middelalderen. For å gjøre dette så oversiktlig som mulig vil jeg først ta for meg det sekulære historieformidlingsarbeidet innenfor NPS, og deretter det religiøse.

I NPSs handlingsplan oppføres kulturarv og pilegrimstradisjoner blant deres hovedarbeidsområder (NPS Strategiplan 2011, s. 2). I heftet *Vandringen og målet* (2007) utgitt av Pilotprosjekt Pilegrimsleden, skriver Eilier Munksgaard (ansvarlig for utviklingen av pilegrim.info fra 2003 til 2011) at «pilegrimsledene til Nidaros inngår i, og er en levende del av den store fortellingen om pilegrimen, arven etter Olav den Hellige» (Munksgaard, 2007, s. 36). Dette er et eksempel på tradisjonalisering fordi Munksgaard tilskriver dagens vandring verdi på bakgrunn av middelalderens praksis på tross av at det ikke finnes noen historisk forbindelse mellom de to. Formidling av historie og kulturarv har derfor ikke bare en informativ funksjon, men er også med på å tilskrive vandringene betydning ved å skape relasjoner til fortiden. På samme vis skriver Pilegrimfelleskapet St. Olav (PSO) og Nidaros Pilegrimsgård i sitt medlemsblad at pilegrimsledene tilbyr vandring gjennom kulturlandskap og gjennom vår historie. De mener dette ligger til grunn for at det er så mye å oppleve langs ledene og presiserer videre at historieformidling

er en viktig del av deres arbeid. Målet er en økt bruk av ledene, noe man kan anse som gjeldene for NPS som helhet (*Pilegrim i dag*, 2010, nr. 4, s. 8). Dette lar seg vise gjennom det relativt store antallet artikler på pilegrim.info som er viet til ulike aspekter ved middelalderen. Dette kommer også tydelig frem i *Pilegrimsleden inn mot Trondheim* (2009) som inneholder artikler om Olav den helliges liv og virke, Nidarosdomens historie, hendelsene på Stiklestad, samt infrastrukturen rundt pilegrimsvandringene. Det er viktig å merk seg at heftet er et resultat av samarbeid mellom Stiklestad Nasjonale Kultursenter, Sør-Trøndelag Fylkeskommune og Trondheim Kommune under Pilotprosjekt Pilegrimsleden (Thue, 2009). Deres interdiskursive påvirkning kommer også til syne i heftet fordi artiklene i hovedsak er orientert rundt Olav den hellige, Nidaros og Stiklestad. Dette er noe som kan relateres til Riksantikvaren, Direktoratet for naturforvaltning og Stiklestad Nasjonale Kultursenter. Dette er fordi deres oppgave er formidling og forvaltning av norsk kultur og historie. Også de ulike fylkeskommunene og kommunene langs ledene er sentrale i dette arbeidet. Deres hovedmål er imidlertid å skape større interesse for eget lokalområde. Man må heller ikke glemme at også aktører innenfor turistnæringen som Innovasjon Norge tar del i dette arbeidet. For deres vedkommende er historie og kulturarv sentrale elementer i markedsføring av vandringene fordi det tilfører verdi.

NPS arbeider også med å inkludere nye kulturminner og severdigheter inn i ledene. Hensikten med dette skal være at vandringene «får et innhold som spenner over flere tusen års historie» (Thue, 2009b, s. 8). Idéen er også at dette skal inkludere andre severdigheter som kan være av interesse for vandrerne. Dette gjør at ledene er blitt lagt innom gårder, husmannsplasser og kirker fra så sent som 1800-tallet. Det samme gjelder Gamlebyen i Oslo som er et av flere startpunkt for langvandringer til Nidaros. Det er imidlertid ikke bare kulturminner av «nyere» dato som inkluderes i ledene, også gravrøyser fra så tidlig som jernalderen kan oppleves under vandring (Thue, 2009; pilegrim.info). Dette er imidlertid interessante eksempler på tradisjonisering fordi NPS plasserer både nyere og eldre elementer i sammenheng med nåtidens og middelalderens pilegrimsvandringene. På grunnlag av deres relativt store popularitet blir de brukt som arena for opplevelse av flere sider ved norsk kulturarv. Dette er naturligvis også med på å tilskrive vandringene et større spekter av betydning. På samme måte som tidligere kan dette arbeidet interdiskursivt relateres Riksantikvaren, Direktoratet og Stiklestad Nasjonale Kultursenter som alle har forvaltning og formidling av kulturarv som hovedarbeidsområde. Spesielt Riksantikvaren er å anse som fremtredende fordi deres arbeid ikke er forbeholdt spesifikke hendelser og områder, men har heller all kulturarv som interesseområde. Fylkeskommuner og kommuner kommer også til syne, hovedsakelig med samme ønske som tidligere; økt interesse for eget lokalområde. Også aktører fra turistnæringen kan relateres til dette arbeidet. For dem fungerer hovedsakelig pilegrimsvandringene som en formidler

og popularisator av andre kulturminner langs ledene.

Selv om NPS skaper visse historiske sammenhenger ved å innlemme nyere og eldre kulturminner i ledene, er de som regel tydelige på at det ikke finnes noen direkte forbindelse mellom nåtidens og middelalderens vandring. Dette lar seg vise gjennom den rollen de har gitt forskning i sitt arbeid. På pilegrim.info finner man artikler skrevet av arkeolog Øystein Ekroll, religionshistoriker Lisbeth Mikaelsson, samt flere masteroppgaver innenfor andre fagtradisjoner, blant annet religionshistorie. Det er interessant å merke seg at også mitt prosjektet er en del av dette arbeidet. Dette fokuset kommer også til syne i *Pilegrimsleden inn mot Trondheim* (2009) fordi heftet består av artikler skrevet av bidragsytere fra flere ulike fagtradisjoner. Selv om et slikt fokus er med på å underbygge en mer korrekt forståelse av pilegrimsfenomenet i dag og i middelalderen, er det også med på å skape forbindelser til fortiden gjennom tanker og idéer om hvordan den var og hvordan det kan relateres til nåtiden. I sin analyse av pilegrimsvandringene påpeker religionshistoriker Lisbeth Mikaelsson at den historieinteressen som preger pilegrimsfenomenet også preger samfunnet generelt. Historiebevissthet er med andre ord å anse som en samtidstrend (Mikaelsson, 2010). På grunnlag dette er det imidlertid også viktig å huske at de ulike aktørenes bruk av fortiden ikke nødvendigvis er en tradisjonisering av dagens vandring, men heller en del av deres historieformidlingsarbeid. Dette er noe det kommer eksempler på fremover i analysen.

Formidling av historie og kulturarv er også av stor interesse for de kirkelige aktørene som Den norske kirke, Nidaros Pilegrimsgård og Pilegrimsfelleskapet St. Olav. Dette er noe Arne Bakke kan bruke som et eksempel på når han skriver i *Pilegrimshåndboka* (1997) at «Vår vei til pilegrimen i oss selv går via historien» (s. 23). Pilegrimsprest Berit Schelde Christensen skriver på sin side at vandringene gir pilegrimene rotfeste gjennom historie og tradisjon. Dette er noe hun mener er med på å gjøre pilegrimsledene til en arena for et møte med seg selv og med Gud (*Pilegrim i dag*, 010, nr. 4, s. 5). Som vist i kapittel. 4 har kirken hatt en sentral rolle i utviklingen av de moderne pilegrimsvandringene siden det tidlige 1990-tallet. Interdiskursivt kommer dette til syne i NPS som har *kirke* som en av tre hovedarbeidsområder. I sin Strategiplan skriver de at dette innebærer «Pilegrimstradisjoner, pilegrimsliv og kirkeliv. Pilegrimsleden som idé» (NPS, 2011). Det er liten tvil om at kristen tro har en sentral rolle i norsk kultur og historie, noe middelalderens pilegrimsvandring i seg selv er et eksempel på. Tidligere biskop Finn Wagle uttrykker dette slik: «Kristendommen er til stede som et stykke felleseie i vårt folk. Den hører med til våre felles røtter og utgjør dermed en viktig del av kulturarven i samfunnet vårt». Videre skriver han at kristendommen har vært den «viktigste formgivende kraft» i utviklingen av vår kultur (Wagle, 2008, s. 4). På grunnlag av pilegrimsvandringenes historiske forankring i kristendommen og middelalderen, gjør det at kristen tro og historie er av stor relevans for NPSs arbeid. Mer konkret så

betyr dette en formidling av Olavsarven gjennom vandringene.

Med utgangspunkt i idéen om at Olavsarven har hatt en viss aktualitet fra middelalder til i dag, bidrar det til å skape en tenkt forbindelse mellom mellom nåtidens og middelalderens pilegrimsvandringer. I denne sammenhengen kan begrepet *arv* tenkes å ha noe av den samme funksjonen og betydningen som *tradisjon*. Rolf Synnes og Arne Bakke kan brukes som et eksempel akkurat dette når de skriver at:

Olavsarven er et sentralt begrep når vi snakker om pilegrimsvandring i vårt land. Olav den hellige ble på en nesten uforklarlig rask måte en elsket og æret helgen i vårt land etter sin død på Stiklestad 29. juli 1030, og pilegrimer begynte snart å vandre til hans skrin i Nidaros. Ingen annen enkeltperson har hatt en slik formgivende kraft på vårt folk. Selv om Olavsarven i dag er et ofte benyttet begrep, er det opplagt behov for en klargjøring av dens innhold og en oppdatering og tydeliggjøring av dens betydning for mennesker i vår tid» (vandringen og målet: fordypning og solidaritet, Synnes og Bakke, 2007).

Olavsarven blir til en viss grad omtalt som en tradisjon og fremstilt som en essensiell del av pilegrimfenomenet blant de ulike kirkelige aktørene. Denne koblingen fører ikke bare til en formidling av historie og kulturarv bundet til Olavsarven og middelalderens pilegrimspraksis, men også til en tradisjonalisering av nåtidens vandringene. Dette er fordi de blir tilført en viss historisitet når de blir satt i kontekst med tanker, idéer og praksiser anset for å være av gammelt opphav. Dette kommer tydelig frem i NPSs arbeid med formidling av Olavsarven og dens betydning for ferdsel langs ledene (både før og nå). I litteraturarkivet på pilegrim.info finnes det eksempelvis kategorier som *Olavsarven Helgentradisjoner*, *Olavsteologi* og *Pilegrimsteologi*. Alle disse kategoriene inneholder artikler som i større eller mindre grad omhandler betydningen av historie og kultur for vandringene i et kristent eller åndelig perspektiv. Interdiskursivt kan kirken og spesielt Nidaros Bispedømme relateres til dette arbeidet. Som den kirkelige instansen i pilegrimsbyen er det de som er i regi av Nidarosdomen, Olav den helliges gravsted og endepunktet for de aller fleste vandringene i Norge. Også Nidaros Pilegrimsgård er fremtredende i dette arbeidet sammen med Pilegrimsfellesskapet St. Olav. Dette lar seg vise gjennom deres medlemsblad *Pilegrim i dag* der flere av utgavene inneholder artikler med denne tematikken. I det første nummeret (2009) påpeker de eksempelvis at deres hovedarbeidsområde er formidling av Olavsarven gjennom vandringene. I samme nummer skrives det også at «Vi blir mer og mer klar over den spesielle arven vi er med på å forvalte, og arbeidet med å informere om, og skape interesse for Olavstradisjonen, er klart nedfelt i våre vedtekter» (*Pilegrim i dag*, 2009, nr. 1, s. 1). Videre bemerke de at deres virksomhet er forankret i Olavsarven som en «økumenisk åndelig arv», der en av målene er å utvikle den (*Pilegrim i dag*, 2009, nr. 1, s. 1).

En formidling av Olavsarven gjennom pilegrimsvandringene har også vært av interesse for ulike enkeltpersoner. Et eksempel er Finn Wagle som siden det tidlige 1990-tallet har vært en fremtredende stemme innenfor Den norske kirke (dette kommer til syne gjennom det relativt store antallet artikler som bærer hans navn på pilegrim.info). I *Hva er Olavsarven. Hva har den betydd?* (2008) utforsker han imidlertid hvordan Olavsarven ble aktivt brukt i gjenoppbyggingen av Norge som nasjon fra første halvdel av 1800-tallet. Hans argument er at det ikke er den betydningen Olavsarven hadde i middelalderen som preger dagens vandringer, men heller den fortolkningen som oppsto under nasjonsbyggingen (Wagle, 2008, s. 4). Wagle forsøker derfor å vise at det ikke eksisterer noen historisk kontinuitet mellom vår tids Olavsarv og den som ble praktisert i middelalderen. «Den moderne Olsokfeiring startet altså ikke som kirkebygging, men som nasjonsbygging! Det er først med Olavsjubileet i 1930 at Olavsarvens potensiale som en kirkebyggende arv gradvis blir forstått og virkeliggjort i Den norske kirke» (Wagle, 2008, s. 4.). En annen bidragsyter i litteraturarkivet på pilegrim.info er Pater Arnfinn Haram (tidligere tilhørende St. Dominikus kloster i Oslo). Han forsøker å vise at Olavsarven ikke lar seg direkte overføre fra middelalderen til nåtiden. Årsaken til dette er at Norge var et kristent samfunn i middelalderen, ikke et sekulært basert på kristne verdier slik det er i dag. Samfunnet utgikk fra kirken, ikke omvendt. Haram mener Olavsarven er én «pakke» og ikke lar seg dele opp etter behov. Dette er fordi den ikke handler om abstrakte verdier, men konkrete livsformer for mennesker. Olavsarven blir imidlertid brukt og fortolket i vår samtid som en del av pilegrimsvandringene, noe Haram kaller «kunstige ”innslag”» som heller distanserer oss fra historien enn å binde oss til den (Haram, 2010). Her peker han delvis på tradisjonaliseringen av Olavsarven, selv om han ikke bruker det begrepet. Det er viktig å huske at hans noe negative syn på dette ikke er representativt for NPS eller noen av aktørene internt (tross at hans artikkel er å finne på pilegrim.info). Både Haram og Wagle ønsker derfor å opplyse om de virkelige historiske omstendigheten rundt Olavsarven.

Religionshistoriker Lisbeth Mikaelsson skriver at gamle helligsteder som Nidarosdomen har vist seg å være populære arenaer for formidling av fortellinger om fortiden som fascinerer vår tids mennesker. Med ønske om økt bruk av helligsteder og større interesse for kristen tro og praksis har Den norske kirke inntatt rollen som kulturaktør. Mikaelsson fortsetter med å påpeke at de moderne pilegrimsvandringene er et godt eksempel på en slik kulturalisering av religion. Dette er ikke bare med på å skape nye arenaer for formidling av religion, men er også med på å forme det religiøse innholdet. «Kulturarv–filteret gir dette meningspotensialet liv og relevans for mange slags folk, uten å krevne tro på helgener og mirakler...», skriver Mikaelsson (2009, s. 2). Formidlet som religionshistorie og kulturarv blir derfor vandringene en alternativ inngang til kristen tro og praksis. Dette er på ingen måte overraskende med tanke på den sentrale rollen kristendommen har i norsk

historie.

Som jeg har forsøkt å vise i dette avsnittet er en stor del av NPSs arbeid rettet mot formidling av kulturarv og historie som kan knyttes til pilegrimsvandringene. Dette er noe som involverer alle aktørene internt, men hvilke aspekter de har valgt å fokusere på varierer. Det er imidlertid dette som interdiskursivt ligger til grunn for det mangfoldet NPS representerer. Vandringene er blitt en arena for formidling og opplevelse av Norsk historie- og kulturarv fra mange ulike tidsepoker. Dette aktive forholdet til historien er en av de faktorene som ligger til grunn for en tradisjonisering av vandringene. Enten det er mangel på eller eksistens av historiske relasjoner som er fokuset, er det allikevel med på å skape forhold mellom fortid og nåtid. Dette er fordi nåtidens praksis ofte legitimeres ved å bli relatert til fortiden.

6.3. Romantisering og mystifisering av fortiden:

Selv om NPS arbeider med å gi et forholdsvis korrekt bilde av historie og kulturarv som kan knyttes til pilegrimsvandringene, er også romantisering og mystifisering en viktig del av hvordan de blir fremstilt. Dette gjør det viktig å redegjøre for disse begrepens betydning. Romantisering er å tilskrive noe kvaliteter ansette for å være av verdi i ønske om å forskjønne det. Mystifisering er å fremstille noe som skjult og obskurt i ønske om å skape interesse (man tilfører det mystikk). Både romantisering og mystifisering er å anse som to helt sentrale aspekter ved tradisjonisering. Dette er noe NPS kan brukes som et eksempel på når de skriver at: «Dagens pilegrimsled har som mål å gi vår tids vandrer et bilde av hva middelalderens pilegrimer opplevde på sin ferd mot Nidaros. Ferden går langs gamle dokumenterte vegfar når disse lar seg bruke. Leden bindes sammen av stedsnavn og kulturminner som har tilknytning til Olav den helliges liv og virke» (*På pilegrimsvandring*, pilegrim.info). Ved å omtale ledene som en arena for opplevelse av middelalderens pilegrimspraksis, er det med på å fremstille nettopp den epoken som selve kilden for de verdiene og opplevelsene de moderne vandringene tilbyr. Dette kan ses som en romantisering av det fortidige, men også som en viss tradisjonisering av vandringene. Ved å relatere nåtidens praksis til fortiden er det ikke bare med på å skape historiske forbindelser, men tilskriver også fortiden verdier som har aktualitet i vår egen samtid. Den historiske distansen er samtidig med på å mystifisere vandringene fordi de kobles til en tid og et samfunn som ikke lenger eksisterer, men som kan tilføre nåtiden tanker og idéer det finnes behov for, og som har ligget skjult siden reformasjonen. Interdiskursivt kan romantisering og mystifisering relateres til største parten av aktørene som utgjør NPS. Det er allikevel forskjell på hvilke aspekter ved pilegrimsvandringene de retter sin oppmerksomhet mot.

Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning er forholdsvis forsiktige når det gjelder

romantisering og mystifisering av de historiske omstendigheten rundt pilegrimsvandringene. Dette betyr ikke at det ikke forekommer, men heller at det gjøres relativt subtilt. *I pilegrimsleden inn mot Trondheim* (2009) får vi eksempel på dette: «Når vi nå, snart 500 år etter at pilegrimsvandringene tok slutt, igjen oppmuntrer til å følge i pilegrimenes fotspor, er det for å stimulere til friluftsliv, kulturopplevelser og refleksjon» (Thue, 2009a, s. 5). Her ser vi hvordan opplevelse av natur, kultur og historie presenteres som de mest sentrale verdiene ved revitaliseringen av pilegrimsvandringene (noe som er naturlig siden det er deres arbeidsområder). Middelalderens vandring fremstilles som kilden til opplevelser de anser for å være av verdi for dagens pilegrimer, selv om ikke dette er noe de skriver eksplisitt. Et annet eksempel finner man avslutningsvis i nettbrosjyren *Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim* (2012): «vandring i en sann historie... en kilde til ettertanke og inspirasjon (NPS, s. 16). Igjen blir historien løftet frem som utgangspunktet for det vandringene har å tilby. Fortiden blir derfor romantisert fordi den tilskrives verdier relevante for dagens vandrere. Igjen med utgangspunkt i *Pilegrimsleden inn mot Trondheim* (2009) skriver de at det først er når man begir seg ut i det ukjente at man blir en *peregrinus*, en fremmed. I middelalderen ble det sagt at denne opplevelsen gjør at pilegrimen aldri vender tilbake uten å være minst en fordom fattigere og en idé rikere (Thue, 2009a, s. 5; Bakke, 2009, s. 43). NPS benytter seg av dette motivet for å tilføre betydning til dagens pilegrimspraksis. Dette er med på å gjøre middelalderen til en kilde for tanker, idéer og erfaringer som har relevans for nåtidens vandrere. Å begi seg ut i det fremmede byr på mysterier og ukjente opplevelser. Tanken om at dette vil føre til innsikt på samme måte som i middelalderen er derfor et eksempel på romantisering. Dette er et viktig aspekt ved tradisjonaliseringen av vandringene fordi det tilfører de relevans og tydeliggjør deres historisitet. Interdiskursivt kan dette kobles til Riksantikvaren, Direktoratet for naturforvaltning og Stiklestad Nasjonale Kultursenter. Dette er ikke bare på grunnlag av at deres arbeidsområder kommer til syne i NPSs tekster, men også fordi de kirkelige aktørene har en tendens til å legge fokuset på religiøsitet det i sin behandling av historien. Det er imidlertid også andre ikke-kirkelige aktører som mystifiserer og romantisere vandringene. I Visit Norways kampanje for pilegrimsledene skriver de at «You can now join in this great story along the original pilgrim paths» (*Hiking along the St. Olavs way*, 2012). Her kommer tradisjonaliseringen til syne ved at de fremhever de moderne pilegrimsledene som de originale rutene fra middelalderen. Dette er imidlertid ikke tilfellet siden de heller er et lappeteppe av veier og stier brukt i i før-moderne tid med formål å legge ledene utenfor urbane områder og forbi ulike kulturminner som kan være av interesse for vandrerne. En slik fremstilling er allikevel med på å tilføre ledene en viss mystikk på grunnlag av deres gamle opphav. Det at man kan ta del i denne «storslåtte historien» er imidlertid et eksempel på en romantisering.

Også Den norske kirke, Pilegrimsfellesskapet St. Olav og Nidaros Pilegrimsgård romantiserer og mystifiserer vandringene i sitt arbeid med formidling av deres historiske bakgrunn. Forskjellen er imidlertid at de legger vekt på deres religiøse betydning. Dette er noe Finn Wagle kan brukes som et eksempel på når han siterer Erik Byes *Pilegrimssang mot år 2000*: «Svøp kappen din om skuldrene og ta din vandringsstav, så søker vi de gamle, glemte stier» (2000). Wagle skriver at vandringene er mer enn minner fra en fortid som forlengst er forbi. "Pilegrimsliv er liv i avhengighet. Å søke de gamle, glemte stier er å utlevere seg til – ja hengi seg til – avhengigheten" (Wagle, 2010). Dette er med på å romantisere og mystifisere vandringene fordi det referer til noe gjemt og gammelt, men som bærer på verdier som er av nytte for oss. Wagle selv uttrykker dette slik: «De gamle, glemte stier lar jeg stå som uttrykk for de mange og rike spor middelalderens pilegrimsliv har etterlatt seg. Det sier mye om pilegrimslivets styrke den gangen» (Wagle, 2010). Han legger vekt på at dette var en vandring mot det hellige og mot Gud. Det gjør en gjenoppdagelse av denne spiritualiteten til et viktig aspekt ved dagens pilegrimspraksis. Wagles tanker kan imidlertid også kobles til det man kaller kristen mystikk. Begrepet er en betegnelse på en retning innenfor kristendommen (samt andre religioner) som representerer en personlig og direkte opplevelse av Gud og det hellige. I den kristen mystikken er dette i stor grad blitt forbundet med ulike former for askese og selvdisiplinering (eksempelvis pilegrimsvandring) fordi veien til det hellige er gjennom beundring av og samhandling med Guds skaperverk (alt liv på jorden). På 1800-tallet blir den gamle kristne mystikken et forholdsviss fremtredende aspekt i den danske presten og filosofen Nikolai Frederik Severin Grundtvigs (1783-1872) teologiske arbeid. På grunnlag av dette representerte han en mer personlig og folkelig basert kristendom basert på en kjærlighet for alt som lever. Årsaken til at dette er av relevans for Wagles syn på moderne pilegrimsvandring er imidlertid fordi Grundtvig også er folkehøyskolebevegelsens grunnlegger. På grunn av dette har hans tanker og idéer hatt relativt stor innflytelse på den Lutherske kirke i Norge, skriver teolog og idéhistoriker Synnøve Sakura Heggem (2008). Interdiskurivt kan Wagles arbeid relateres til Den norske kirke på bakgrunn av hans stilling som biskop i Nidaros bispedømme fra 1991 til 2007. På pilegrim.info skriver de også at «Du har kommet til Helgenkongen Olavs grav og til Kristkirken i Nidaros. Du har fulgt i sporene til middelalderens pilegrimer» og «Slik som den gangen søker vi noe dypere. Vi lengter etter sannhet og mening, etter helhet og fred» (*Pilegrimens Trondheimsnøkkel 2011*). Her ser vi igjen en romantisering av vandringene fordi de fremstilles som en arena for opplevelser og verdier også middelalderens pilegrimer søkte. Dette legitimerer og tradisjoniserer også vandringene fordi de gir nåtidens mennesker en mulighet til å komme gamle verdier i møte det angivelig finnes behov for. De kirkelige aktøren bruker derfor historien som en måte å legitimere at de tilskriver moderne ferdsel langs ledene en kristen betydning. Dette gjøres ved å romantisere og

mystifisere spesielt middelalderens pilegrimspraksis. Dette er med på å tradisjonalisere ferdsel langs ledene fordi det skaper visse historiske forbindelser på grunnlag av en idé om fortidens relevans for nåtiden.

Også Olav den hellige og Nidarosdomen blir mystifisert og romantisert av NPS. Lars Roar Langslet skriver i *Pilegrimsleden inn mot Trondheim* (2009) at «Olav var åpenbart en meget intelligent og målbevisst mann, kunstnerisk begavet (han skrev dikt), og med store evner som politisk og militær strateg». Han skriver også at Olav var for folket «en troens ridder som passet inn i ridderdikningens billedverden» (Langslet, 2009, s. 10). Dette kan godt ha vært tilfellet, men det viser også en romantisering av Olavs personlighet basert på de ulike tekstene som skildrer han (eksempelvis Snorre Sturlasons Kongesagaer). Det er også mulig å se en viss mystifisering av Olav, hovedsakelig med utgangspunkt i de miraklene han skal ha utført i følge sagnene. Det er ingen tvil om at hans overnaturlige krefter ikke har samme overbevisningskraft i dag som i middelalderen. Allikevel gir det både han og vandringene mot Nidaros en viss mystikk. På mange måter har det samme virkning som Kristin Lavransdatter og Espen Askeladden. Sagnene om Olavs mytiske krefter er med på å gjøre vandringene rikere på opplevelser. Dette kommer blant annet til syne gjennom Olavskildene og Olavskirkene langs ledene, og er noe Stiklestad Nasjonale Kultursenter påpeker på sin nettside (stiklestad.no). Steinar Raaen og Olav Skevik, begge ansatt ved kultursenteret, kan brukes som et eksempel på dette når de skriver at historikerne må være åpne for mytene og legendene om Olav fordi det «skapte en ny virkelighet som påvirket de historiske prosessene i ettertid» (Raaen og Skevik, 2007). Hvis jeg forstår de riktig kan dette kobles til det mytiske tenkesettet blant andre vitenskapshistoriker Nils Gilje skriver om i *Heksen og Humanisten* (2003). Her argumenterer han for at menneskene som levde på 1500-tallet tok del i en verden der troen på mirakler og andre overnaturlig hendelser var en del av de aller flestes virkelighetsoppfatning (Gilje, 2003). Av den grunn er dette et begrep som også kan brukes om tiden rundt og i etterkant av Olavs død. Raaen og Skevik forsøker derfor å vise at troen på Olavsmiraklene har hatt en sosial og kulturell virkning som er viktig å ta til betraktning. Formålet med dette er å gi en korrekt forståelse av omstendighetene rundt Olavskulten ved å vise hvordan myten om Olav og de mirakler han skal ha utført har relevans for dagens vandring. Interdiskursivt kan dette naturligvis kobles Stiklestad Nasjonale kultursenter, men også Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning må tas til betraktning.

En romantisering og mystifisering av Olav og Nidarosdomen, er imidlertid mest utbredt blant de kirkelige aktørene. Finn Wagle kan brukes som et eksempel på dette når han argumenterer for at kjernen i Olavsarven er kampen for menneskeverdet. Den viser hvordan «kirke og folk er vevet sammen av helgenkongens liv og virke» (Wagle, 2008). Han mener Olav i relativt stor grad

ble koblet til folket gjennom *Passio Olavi* skrevet av erkebiskop Eystein Erlendsson (dette er en samling av legender og sagn om Olav den hellige fra tidlig middelalder). «Vi hører hvordan helgenkongen griper inn i det truende liv som alle kunne kjenne seg igjen i», skriver Wagle (2008). Han mener derfor at det er Erlendssons folkelige skildringen av helgenkongen som er med på å gjøre at han fortsatt er relevant i dag. Her ser vi en tydelig romantisering av Olav. Dette er fordi Wagle tilfører han verdi for dagens vandringer på bakgrunn av myter og sagn. En slik fremstilling er også til en viss grad med på å tradisjonalisere Olavs betydning. Når det kommer til mystifisering er det imidlertid noe Arne Bakke gir oss. Hans skriver at «Olavstradisjonen forteller om den dype mysteriøse og livgivende sammenheng mellom avmakt og styrke, mellom fortvilelse og håp, mellom død og liv». Dette er noe han mener spesielt Nidarosdomen synliggjør fordi den konkretiserer de åndelige verdiene som Olav den hellige representerer (Bakke, *Nidarosdomen*). Bakke sammenlikner også den opplevelsen man får ved å vandre inn i katedralen med en pilegrimsferd:

I katedralen kan vi gjenkjenne selve grunnmønsteret for en pilegrimsvandring, oppbruddet, veien, målet – og veien hjem. Vestfronten, kirkens inngangsparti, utgjør en tydelig grense der man går inn i en annen verden, og peker derved på pilegrimenes vilje til oppbrudd. Selve veien ser man i avstanden mellom dørene i vest og målet, høyalteret i øst. Veien mot lyset i øst er en vandring i «søyleskogen», en vandring hvor man ser «landskapet» hele tiden forandre seg. Man har en opplevelse av å komme inn i stadig nye rom. Forventningen og nysgjerrigheten øker under vandringen (Bakke, *Nidarosdomen*).

Bakke skaper en relasjon mellom vandringene og Nidarosdomen med utgangspunkt i dens arkitektoniske form. Dette er med på å romantisere spesielt katedralen fordi man tilfører den et sett av verdier som ofte brukes om dagens pilgrimsvandringer. Et eksempel på dette er analogiene han skaper til opplevelsen av naturen langs ledene. Bakke mystifiserer også Nidarosdomen med utgangspunkt i de samme motivene fordi hvert nytt rom beskrives som ukjent landskap der nye opplevelser venter. Videre beskrives Nidarosdomen som «det samlende midtpunkt i vårt lands åndelige liv» og en formidler av «de grunnleggende verdier som ha vært bestemmende for det enkelte menneske og for hele folket» (Bakke, *Nidarosdomen*; Thue, 2009). Her kommer tradisjonaliseringen forholdsvis tydelig frem. Dette er fordi Bakke gir katedralen relevans for dagens pilegrimer på bakgrunn av dens betydning gjennom ca. 900 år. Vandringene tilskrives derfor et sett av verdier han mener har preget åndslivet i Norge siden middelalderen. Interdiskursivt kan dette hovedsakelig kobles til Den norske kirke, men også Pilegrimsfelleskapet St. Olav og Nidaros Pilegrimsgård skal tas til betraktning. I *Pilegrim i dag* skriver Berit Schelde Christensen at

Nidarosdomen er en sentral inspirasjonskilde til vår tids pilegrimsvandring fordi den oppfordrer til mangfoldighet, samt at det må finnes plass for alle i det fellesskapet man tar del i som pilegrim (*Pilegrim i dag*, 2009, nr. 1, s. 2). Her ser vi igjen en romantisering og tradisjonalisering av katedralen på grunnlag av dens historiske betydning.

NPS tar også i bruk folkediktning, eventyr og annen fiksjon i formidlingen av pilegrimsvandringene. Her er spesielt den historiske romansyklusen om Kristin Lavransdatter skrevet av Sigrid Undset fremtredende. I løpet av trilogien drar hennes foreldre på vandring til Nidaros en gang, mens Kristin selv reiser to ganger (en gang som ung og en gang som gammel). På bakgrunn av bøkens relativt store popularitet har de blitt et tilbakevennende motiv blant aktørene innenfor NPS. Her er det hovedsakelig Undsets skildring av middelalderens pilegrimsliv som er med på å romantisere vandringene. Dette er fordi de blir relatert til tanker, hendelser og verdier fra et skjønnlitterært verk som er med på å farge de som opplevelse. NPS tar derfor dette aktivt i bruk med mål om å skape større interesse for pilegrimsvandring. Et eksempel på dette finner vi i *Pilegrimsledene til Trondheim* (2009) der et utdrag fra *Husfrue* (1921) er med på å beskrive Feginsbrekka («Gledesbakken») som er stedet der man mener middelalderens pilegrimer stoppet for å nyte utsikten mot Nidaros og katedralen. «Men over det grønne land, over den herlige stad, reiste seg Kristikirken så kjempeveldig og strålende lys så det var som allting lå den for fote» (Undset, 2005a, s. 125). Undsets skildring av Kristins opplevelse er derfor med på å romantisere en del av vandringen fordi den skaper et visst bilde av hva pilegrimene har i vente. Man vet imidlertid ikke nøyaktig hvor Feginsbrekka lå, men de skriver at man kan få tilsvarende utsikt over Trondheim ved å gå opp til Utsikten (Selnes, 2009, s. 24 og 25). Et annet eksempel er *Nyhetsarket* (informasjonsmedium i bruk under Pilotprosjekt Pilegrimsleden) der de reklamerer for vandring langs ruten Kristin gikk i sin ungdom under tittelen «I Kristin Lavrans-datters fotspor» (nr. 1, 2010).

Selv om NPS som helhet bruker figurer som Kristin Lavransdatter i sitt arbeid med formidling av pilegrimsvandringene, er dette hovedsakelig utbredt blant de kirkelige aktørene. Her er spesielt Pilegrimsfellesskapet St. Olav og Nidaros Pilegrimsgård fremtredende. I *Pilegrim i dag* gjengis kort de tre vandringene som tar sted i trilogien. Det er imidlertid den siste vandringen hun gjør som har størst relevans for de motivene de mener preger dagens pilegrimspraksis (*Pilegrim i dag*, 2010, nr. 2). I *Korset* (1922) er Kristin blitt enke og er tilbake til sitt barndomshjem Jørundgård. Igjen velger hun å reise på pilegrimsferd til Nidaros, men denne gangen for å delta på St. Olavs fest. Under vandringen reflekterer hun over sitt eget liv. Etter en overnatting i fjellet setter hun seg alene i melbærlyngen på en liten kolle (Undset, 2005b, s. 421). I *Pilegrim i dag* beskrives hennes opplevelse slik: «Det er stille. Kristin ser hvordan kveldshimmelen speiler seg i noen små vann. Men i den lille fjellbekken som bruste og rant urolig nedover, var det ikke lett å se

himmelglansen. I dette synet, dette naturbildet speiler Kristin sitt eget liv» (*Pilegrim i dag*, 2010, nr. 2, s. 2). Dette blir straks brukt som et motiv for verdiene med å vandre i vår egen samtid:

Skal travle mennesker i vår tid få satt seg ned i melbærlyngen på kollens topp, og der kunne speile sitt eget liv i noe utenfor oss selv, så gir nettopp pilegrimsvandringen en slik mulighet for mange. Kristin Lavransdatter viser oss ikke bare middelalderens grunner til å legge ut på vandring, hun viser oss også vei til pilegrimsvandring i vår tid (*Pilegrim i dag*, 010, nr. 2, s. 2).

Her kommer det tydelig frem at en romantisering av vandringene ved bruk av Kristin Lavransdatter er en måte å tilføre de både betydning og verdi. Med andre ord så relaterer man de til en historie kjær for mange. I *Pilegrim i dag* er spesielt hennes bruk av leden som en arena for bearbeiding av ting i livet gjennom stillhet og fred som er fremtredende. For dagens pilegrimer et dette derfor ment som et motiv for lettere å kunne betrakte sitt eget liv fra et nytt perspektiv (*Pilegrim i dag*, 010, nr. 2). Også på Nidaros Pilegrimsgårds nettside blir vandringene fremstilt som en mulighet for å oppleve rammen rundt Kristins erfaringer (pilegrimsgarden.no). Sammen med Pilegrimsfellesskapet St. Olav arrangerte de også *Pilegrimsvandring i Kristin Lavransdatters fotspor* fra 18-19 juni i 2011. Formålet med dette skulle være å bruke «hennes liv som et speil for oss selv og våre liv» (Jørgensen og Dahl, 2011). Vandringen ble også arrangert i sommer (2012) fra den 23-24 juni (pilegrimsgarden.no).

Det er imidlertid også andre fiksjonelle karakterer som blir tatt i bruk av aktørene innenfor NPS. I *Pilegrim i dag* blir eksempelvis pilegrimen sammenliknet med Espen Askeladden fordi begge blir drevet ut i det ukjente av en trang for eventyr:

Som Askeladden er en pilegrim åpen for verden, som Askeladden stopper vi opp og undrer oss, er fordomsfrie og eventyrlystne; som Askeladden har vi trang etter å oppleve noe annerledes, – ikke vite hvor ferden ender, ikke vite hvor neste måltid skal inntas eller hvor man skal hvile neste natt, som Askeladden er vi nysgjerrige, og som Askeladden kan vi rope: ”Jeg fant, jeg fant, jeg møtte, jeg møtte, jeg så, jeg så.. !” (*Pilegrim i dag*, 2010, nr. 4, s. 8).

En slik bruk av Askeladden vi ser over er både med på å romantisere og mystifisere pilegrimslivet. Dette er fordi det tilskriver opplevelsen av det å være pilegrim kvaliteter og motiver fra folkeeventyrenes verden som byr på opplevelser utenom det vanlige. Til en viss grad er dette også med på å tradisjonalisere vandringene fordi man setter de i sammenheng med en del av vår kultur ofte omtalt som «den norske folkesjela». Også Arne Bakke kan brukes som et eksempel på dette når han skriver at pilegrimen fortsatte å eksistere etter reformasjonen, ikke i landskapet, men i

eventyrene våre. «Askeladden har alle sanser åpne, har innlevelse, deler niste med de som trenger det og har rom for å ta i mot de gode hjelpere underveis. Og ikke minst – han hører naturens stemme. Askeladden når målet og får prinsessen, og dermed sies at den livsholdning som han utviser, har alltid fremtiden foran seg» (Bakke, 2010). Interdiskursivt blir Kristin Lavransdatter og Askeladden hovedsakelig tatt i bruk av Pilegrimsfellesskapet St. Olav og Nidaros Pilegrimsgård. Kristin er allikevel et forholdsvis populært motiv blant flere av aktørene innenfor NPS.

6.4. Autentisitet og historisk kontinuitet:

«Fortiden vekker assosiasjoner til en annen populær diskurs, den som handler om det *ekte* og *autentiske*», skriver kulturhistoriker Torunn Selberg (2007, s. 69). Når man ser på hvordan de ulike aktørene innenfor NPS forholder seg til fortiden, er idéen om nettopp autentisitet forholdsvis fremtredende. På samme måte som tidligere er det imidlertid ulike aspekter ved vandringen aktørene velger å fokusere på. På pilegrim.info skriver de at de gamle vegne brukt i middelalderen ofte er erstattet med nyere veger, grodd igjen eller blitt til dyrket mark. Ved etableringen av de moderne pilegrimsledene har dette derfor vært nødvendig å ta til betraktning. Tross dette skriver de at «landskapet som pilegrimene vandret i, er i store trekk det samme» (*På pilegrimsvandring*). Her ser vi hvordan behovet for autentisitet gjør seg gjeldene. Siden pilegrimsledene vi bruker i dag ikke er de som ble brukt i middelalderen, blir derfor landskapet kilden til fortiden. Dette kommer også til syne i NPSs nettbrosjyre *Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim* (2012) som avsluttes med: «vandring i en sann historie... en kilde til ettertanke og inspirasjon» (NPS, s. 16). Her ser vi igjen hvordan man tilfører vandringene verdi ved å forankre de i historien. Interdiskursivt kan dette kobles til både Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning fordi fokuset ligger på opplevelse av natur, kultur og historie. Også kommuner og fylkeskommuner langs ledene må tas til betraktning. Dette er fordi nettbrosjyren også presenterer ulike områder som pilegrimene vandrer igjennom. Det er derfor av den lokale kommunens/fylkeskommunens interesse å reklamere for eget hjemsted. Ved å fremstille dagens vandringer eller ulike aspekter ved dem som forholdsvis tro til middelalderens pilegrimspraksis, fører det til en viss tradisjonisering. Idéen om genuinitet er derfor med på å gi vandringene legitimitet.

De kirkelige aktørene viser imidlertid også interesse for en autentisitet ved de moderne pilegrimsvandringene. Dette er noe Finn Wagle viser oss når han skriver om hans første møte med det han kaller Nidaros-spiritualiteten: «Det var møtet med alle sporene som fører oss tilbake til middelalderen, spor hogd i stein, men også spor i skrift og i tradisjon og infrastruktur, ja spor i mentalitet, livsfølelse og tro, overlevert gjennom generasjonene, like til i dag» (Wagle, 2008). Wagle argumenterer også for vandringenes plass i kristendommen ved å trekke frem troens

opprinnelse i ørkenen (Midtøsten). Det han velger å kalle ørkentradisjonen mener han er av relevans for dagens pilegrimsliv fordi vandring over større distanser har vært en del av kristen mystikk siden religionens opprinnelse. Dette er en kobling det også argumenteres for i *Kilden og veiene* (1999) utgitt av prestene Brita Hardeberg og Øystein Bjørndal. Dette er med på å tilføre vandringene en viss autentisitet, samtidig som det delvis rettferdiggjør deres plass i den moderne Lutherske kirke. Dette er også med på å tradisjonalisere vandringene. Interdiskursivt kan dette kobles til Den norske kirke, men også Nidaros Pilegrimsgård og Pilegrimsfellesskapet St. Olav er opptatt av vandringenes forhold til middelalderen. Dette er noe de gir uttrykk for i *Pilegrim i dag* der Berit Schelde Christensen skriver at hun tror dagens pilegrimer søker gamle hellige steder for å selv komme i møte med det hellige. Gjennom historie og tradisjon får man en slags levende kontakt med de som har vært der hundrevis av år før. Videre påpeker hun at mange av de motivene som drev middelalderens mennesker ut på vandring også er sentrale for dagens pilegrimer (*Pilegrim i dag*, 2010, nr. 4, s. 5 og 7). Her ser vi igjen hvordan vandringenes autentisitet delvis avhenger av en idé om delte verdier med middelalderens pilegrimspraksis. Dette forholdet Christensen skaper til fortiden er også en måte å tradisjonalisere vandringene på. Det er tydelig at fortiden spiller en viktig rolle både for de kirkelige og ikke-kirkelige aktørene innenfor NPS. Med utgangspunkt i den svenske idéhistorikeren Krain Johannisson skriver Torunn Selberg at ordet «før» utøver en viss magi for moderne mennesker. Dette er fordi det blir en arena for det ekte og det varige. «Når noe plasseres i en lang tidssammenheng – i en tradisjon – gir det assosiasjoner til noe opphavlig og autentisk» (Selberg, 2007, s. 71).

Autentisitet henger forholdsvis tett sammen med idéen historisk kontinuitet. Hvis nåtidens vandringer skal oppfattes som ekte og genuine i forhold til middelalderens pilegrimspraksis, er det behov for en viss forbindelse mellom de to. I *Nyhetsarket* skriver NPS (daværende Pilotprosjekt Pilegrimsleden) noe som kan brukes som et eksempel på dette: «Med sine 2000km i 45 kommuner og 7 fylkeskommuner kan disse kultur- historiske vandreveiene, med utallige store og små lokale kulturminner underveis, danne selve metaforen for dette markeringsåret: ”Pilegrimsleden; tråden som binder epoker og kulturminner sammen.”» (*Nyhetsarket*, nr. 3, 2008). Her ser vi hvordan vandringene fungerer som en arena og et bindeledd for å komme verdier fra middelalderen i møte. Dette viser også en tradisjonalisering av vandringene fordi de blir fremstilt som en «tråd» som binder ulike aspekter ved norsk historie sammen. Interdiskursivt kan dette kobles til Riksantikvaren og Direktoratet for Naturforvaltning, hovedsakelig fordi deres fokus ligger på å informere om hvordan natur, kultur og historie kan oppleves, men også fordi det ikke finnes noen religiøse referanser i teksten. Direktoratet gir oss imidlertid et annet eksempel på dette når de på sin hjemmeside skriver at «Pilegrimsledene i Norge er turveger basert på tradisjonen for å dra på

pilegrimsvandring. Ledene bindes sammen av natur- og kulturminner med religiøs tilknytning til middelalderen, samt minner knyttet til Olavstradisjonen» (*Pilegrimsledene*, 2012). Her ser vi igjen hvordan idéen om historisk kontinuitet kommer til syne og blir ytterligere forsterket ved at de omtaler vandringene som del av en tradisjon. Dette er imidlertid noe også andre aktører viser interesse for. I Visit Norways pilegrimskampanje reklamerer de med at folk har vandret til Nidaros i et millennium: «Opplev, natur, historie, kultur og sosialt samvær sammen med andre moderne pilegrimer. Her har folk vandret i tusen år, nå kan du få være med langs leden og ta tiden tilbake» (*Pilegrim for en dag*, 2011).

Også de kirkelige aktørene viser interesse for de moderne pilegrimsvandringenes forhold til middelalderen. Finn Wagle mener eksempelvis Olavsarven er et viktig aspekt ved denne forbindelsen:

Arv – det er et begrep som retter oppmerksomheten mot fortiden. Og sant nok: Olavsarven handler om fruktene av møtet mellom evangelium og kultur den gangen for 1000 år siden. Men allerede med dette perspektiv har vi sagt at arv er et begrep som inneholder et dynamisk og skapende element. Olavsarven oppstod jo ikke som en moden frukt etter kongens fall på Stiklestad. Olavsarven er et resultat av en skapende prosess gjennom hele middelalderen. På sitt vis føres denne prosessen videre i vår egen tid, knyttet til gjenreisningen av den unge norske nasjon fra 1800-tallet, før den får så sin kirkelige videreføring fra Olavsjubileet i 1930 og frem til vår egen tid (Wagle, 2008).

Her ser vi hvordan Wagle mener det finnes en forbindelse mellom middelalderen og nåtiden med utgangspunkt i hvordan Olavsarven er blitt fortolket og tilskrevet et spekter av betydning frem til i dag. Her er den interessant å merke seg at hans idé om arv er forholdsvis lik Handler og Linnekins forståelse av tradisjon. Årsaken til dette er at de betrakter alle tradisjoner som fortolkninger og nåtidige meningskonstruksjoner investert med verdier det finnes behov for i samtiden. Wagle mener imidlertid også at det er en slik prosess som ligger til grunn for at Olavsarven overhodet kan betraktes som en arv. Det er derfor dens skapende og dynamiske natur som ligger til grunn for at den er ladet med og tilfører nåtiden tanker og idéer fra nesten 1000 år med historie. Her kan man tilføye at den i dag har fått ny aktualitet gjennom moderne pilegrimsferd mot Nidaros og skaper dermed et forhold mellom middelalderens og nåtidens vandringer. Wagle skriver også at Olavsarven ikke bare handler om overleverte tradisjoner og mønstre, den handler også om «sammenhengen mellom fortid, nåtid og fremtid» (Wagle, 2008). Videre påpeker han at det er viktig å kunne forankre sin egen identitet i historie og tradisjon, både som enkeltperson og som samfunn. Dette er noe han mener kristendommen som kulturarv er med på å gjøre fordi den har en så fundamental plass av Norges historie (Wagle, 2008). Også Arne Bakke fremstiller dagens vandringer som en del

av en pilegrimstradisjon. I alle tider har man hatt behov for å søke tilfredsstillelse for våre indre behov. Revitaliseringen av pilegrimsvandring mot Nidaros er derfor et uttrykk for dette. I likhet med Wagle skriver Bakke at vandringene ikke bare handler om en videreføring av gamle verdier, men også en tilføring av nye som er sentrale i nåtiden. «Pilegrimen er økumenisk, konfesjonsløs og tidløs – og likevel alltid preget av sin tid» (Bakke, 1997). Interdiskursivt kan igjen Bakke og Wagles idéer kobles til Den norske kirkes arbeid innenfor NPS. På sin side skriver Nidaros Pilegrimsgård og Pilegrimsfellesskapet St. Olav at pilegrimsvandringene tilbyr en tur gjennom vår historie og gir oss et rotfeste. De bærer på tradisjoner som skaper en spenning mellom fortid og nåtid (*Pilegrim i dag*, 2010, nr. 4, s. 8 og 16; pilegrimsgarden.no). Her ser vi igjen hvordan historien er med på å tilskrive vandringene betydning og kontinuitet, spesielt ved å beskrive de som en arena for opplevelse av gamle tradisjoner med aktualitet i vår samtid.

Både de kirkelige og ikke-kirkelige aktørenes bruk av historie og kulturarv handler om en aktualisering av vår egen fortid gjennom vandringene. Formålet med dette er å tilføre ferden betydning og verdi for dagens pilegrimer. De ulike aktørene er imidlertid interessert i forholdsvis forskjellige aspekter ved historien. De ikke-kirkelige aktørene arbeider for en formidling, forvaltning og popularisering av vår historie og kulturarv gjennom vandringene. Dette er noe som også gjelder de kirkelige aktørene. Forskjellen er imidlertid at de fokuserer på vandringenes religiøse betydning i middelalderen og hvordan det kan reaktualiseres og fortolkes for å tilføre dagens vandringer verdier de mener det finnes behov for. Her kan man også ane et ønske om å skape større interesse for kristen tro ved hjelp av vandringenes popularitet. Disse forskjellene gjør at NPS representerer et mangfold av tanker og idéer om forholdet mellom fortid og nåtid. Dette er å anse som et sentralt aspekt ved NPSs idé om hvilke betydning det har å ferdes langs leden og er noe som kommer til uttrykk gjennom deres bruk av begrepene tradisjon og arv. Også i de tilfellene der de ikke tar i bruk noen av termene har de en tendens til å fremstille vandringene som noe vi har overført i fra fortiden og nytolket for å tilføre nåtiden ulike tanker og idéer. Dette er derfor med på å bidra til en tradisjonisering av moderne pilegrimsferd mot Nidaros.

Kapittel 7. Natur og landskap

Det norske landskapet har vært og er et sentralt aspekt ved pilegrimsvandring til Nidaros. Dette kapittelet er derfor rettet mot hvordan de ulike aktørene innenfor NPS forholder seg til naturen, tar den bruk og tilskriver den betydning. I ønske om å redegjøre for dette på best mulig måte er analysen fokusert mot disse temaene:

- ⤴ Analyse av hvordan aktørene innenfor NPS forvalter og formidler natur og landskap.
- ⤴ Hvilke verdi og betydning de ulike aktørene tilskriver naturen.
- ⤴ I hvilke grad naturen blir oppfattet og behandlet som en viktig del av norsk kultur.

Formålet med dette er å få en oversikt over hvilke betydning de ulike aktørene tilskriver naturen og hvordan de tar den i bruk. Dette vil derfor vise oss det mangfoldet NPS representerer og hvilke tanker og idéer det å vandre er ladet med. På samme måte som tidligere er utgangspunktet for analysen hovedsakelig artikler liggende på pilegrim.info.

7.1. Tilretteleggelse, ivaretagelse og bruk av natur:

I NPSs strategiplan skrives det at natur, landskap, friluftsliv og ivaretagelse av pilegrimsledene er blant deres hovedarbeidsområder (NPS, 2011, s. 2). Dette er noe alle aktørene innenfor NPS legges stor vekt på, og som har preget arbeidet med de moderne pilegrimsvandringene siden revitalisering på 1990-tallet. Dette er imidlertid noe de velger å gjøre forholdsvis ulikt fra hverandre med størst sprik mellom de kirkelige og ikke-kirkelige aktørene. Dette gjør at de vil bli analysert hver for seg på samme måte som i forrige kapittel.

Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren begynte arbeidet med kartfesting, rydding og merkingen av Gudbrandsdalsleden i 1994. For deres vedkommende var denne tilbakevinnende interessen for pilegrimsvandring en gylden mulighet for både forvaltning og formidling av norsk natur. Dette var imidlertid ingen lett oppgave, skriver Mari Kollandsrud. Siden pilegrimene brukte datidens allfarveier, var det de man valgte å ta som utgangspunkt for de moderne ledene. Problemet var imidlertid at store deler av disse strekningene hadde blitt til bilvei, dyrket mark eller grodd igjen. Dette gjorde at det ikke var mulig å etablere en kontinuerlig natursti hele veien til Nidaros som fulgte gamle veifar (Kollandsrud, 2007). Også i Riksantikvarens *Håndbok for pilegrimsleden* (oppdatert i 2005) får vi innblikk i deres arbeid med ivaretagelse og formidling av naturen. «Gamle veger og veifar er sårbare, og tilretteleggingen for ferdsel skal skje

med stor varsomhet, slik at det ikke mister sitt preg av opprinnelighet. Hensynet til naturen og kulturminnene må styre valg av rydderedsaker og transportmidler» (Riksantikvaren, 2005). Med tradisjonalisering i bakhodet er det interessant å merke seg at ledenes opprinnelighet blir løftet frem som noe det er viktig å ta vare på. Dette er på mange måter en tankegang som preger hele boken, hovedsakelig fordi den omhandler hvordan det skal legges til rette for pilegrimsvandring i henhold til kravene for ivaretagelse av natur- og kulturlandskap. Fordi Riksantikvaren er den aktøren som er i regi av NPS, er dette blitt en fremtredende del av deres samlede arbeid. Dette er dermed et eksempel på deres hegemoniske posisjon der de i større grad enn de andre kan ideologisk prege både NPS og vandringene. Dette er noe som også kommer til syne i *Nyhetsarket* der daværende Pilotprosjekt Pilegrimsleden hadde «sluttet seg til en arbeidsgruppe med formål å drøft mulighetene for utvikling av mer naturvennlige (bærekraftige) opplevelsesprodukter innenfor friluftsliv og reiselivet, med langsomhet, stillhet og ettertenksomhet som basis» (nr. 5, 2009, s. 2). Interdiskursivt kan dette kobles til Direktoratet for naturforvaltning fordi de var en av de ansvarlige partene for pilotprosjektet sammen med Nidaros bispedømme, NHO-reiseliv og fire fylker liggende langs ledene.

Opplevelse av natur er også fremtredende i promoteringen av pilegrimsvandringene. På Direktoratets hjemmeside blir ledene beskrevet som «populære turveier» (*Pilegrimsledene*, 2012). Dette er også noe som kommer til syne i NPSs nettfolder *Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim* (2012), der beskrivelser av landskapet er noe som legges stor vekt på ved alle deres syv turforslag. I teksten om vandringen over Dovrefjell får vi et eksempel på dette:

På veien over Hardbakken passerer vi Allmannrøysa, vi er 1210 m.o.h. Herfra ser vi ned mot Fokstugu og utover viddene på Dovrefjell med Snøhetta og Svånåtind i bakgrunnen. Vi ser Fokstumyra, det første fredede området i landet kjent for sitt rike fugleliv. Og er du heldig kan du kanskje se en fjellvåk eller en jordugle på turen. Sikrere kan du være på å få se den hvite vakre reinrosa, for her er vi inne i et rikt fjellbotanisk område som byr på mange av fjellplantene våre (NPS, 2012, s. 12).

Et annet eksempel er hvordan de fremstiller leden gjennom Romerriket som «en vandring i jernalderens og middelalderens kulturlandskap fra Kløfta til Jessheim» (NPS, 2012, s. 4). Interdiskursivt kan dette relateres til Riksantikvaren fordi nettfolderen (*Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim*) er utgitt av NPS som igjen er i deres regi. På grunnlag av det inngående fokuset på natur er imidlertid også Direktoratet for naturforvaltning en aktør som må tas til betraktning. Denne interessen for landskapet langs ledene er også fremtredende i *Pilegrimsledene inn mot Trondheim* (2009). Et eksempel på dette er hvordan Arnulf Selnes skriver om Feginsbrekkas

(«Gledesbakken») betydning for middelalderens pilegrimer siden det var her de første gang fikk utsikt over Nidaros og katedralen (Selnes, 2009, s. 24-25). En slik interesse for områder i landskapet med historisk relevans for middelalderens pilegrimsvandringene kan også tenkes å være representativt for de ulike fylkeskommunene og kommunene innenfor NPS. Dette er fordi de ønsker å skape størst mulig interesse for egen region ved å promotere seg selv gjennom det de har å tilby av opplevelser. Med utgangspunkt i forrige kapittel kan også dette ses som en tradisjonisering av vandringene. Årsaken til dette er at selve naturen og landskapet pilegrimene ferdes i blir ladet med minner og idéer om fortiden som er med på å skape en tenkt forbindelse til middelalderens vandringene.

Også de kirkelige aktørene viser stor interesse for forvaltning og formidling av natur og landskap. Spesielt Den norske kirke har siden det tidlige 1990-tallet samarbeidet med Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren om merking, rydding og kartlegging av dagens pilegrimsleder. Dette samarbeidet ble etablert i 1993 og ble gitt navnet *Prosjekt Pilegrimsleden* (ikke til forveksling med Pilotprosjekt Pilegrimsleden) (Møyner, 1994; Kollandsrud, 1997). Siden etableringen av Nidaros Pilegrimsgård og Pilegrimsfellesskapet St. Olav har imidlertid også de vært fremtredende i dette arbeidet. Som et eksempel skriver de i det første nummeret av *Pilegrim i dag* at «de er interessert i gjøre en innsats for å forbedre leden som fysisk struktur. Det er viktig å understreke at det oppfyller en essensiell del av vår målsetting når mange av våre medlemmer aktivt bidrar i forbedring av infrastrukturen langs ledene, og er med som kjentmenn på vandringene langs ledene» (*Pilegrim i dag*, 2009, nr. 1, s. 1). Pilegrimsfellesskapet St. Olav står også for en stor del av de arrangerte vandringene innenfor NPS. Under disse arrangementene står opplevelse av natur- og kulturlandskap sentralt, skriver styreleder i *Pilegrim i dag* Vigdis Vorndal. Et eksempel på dette er «dagstur langs pilegrimsleden i Ullensaker i jernalderens og middelalderens kulturlandskap» (*Pilegrim i dag*, 2010, nr. 4, s. 3).

De kirkelige aktørene har imidlertid også en tendens å se ivaretagelse av naturen som ivaretagelse av Guds skaperverk. Tidligere biskop Finn Wagle kan brukes som et eksempel på dette når han skriver at: «...siden menneskene forholder seg til et levende og dynamisk univers som de lytter til, taler til og forsøker å leve i harmoni med, blir denne naturrelasjonen ikke bare tanker i menneskenes hoder, men noe som angår dem som hele mennesker og kommer til uttrykk i deres tro og virkelighetsforståelse». Videre skriver han at: «Vår uforsonlige omgang med skaperverket rører altså ved selve grunnlaget for vår kristne tro: Jesu død på korset. Ja, i den ortodokse tradisjon kan det hete: Å ødelegge naturen, vil være det samme som å korsfeste Kristus på nytt». (Wagle, 2010). Her ser vi hvordan Wagle tar utgangspunkt i et kreasjonistisk verdenssyn når han argumenterer for miljøets verdi. Den kristne skapelsesteologien forteller om hvordan Gud skapte verden. En

ivaretagelse av naturen blir derfor fremstilt som en grunnverdi i den kristen tro og et viktig aspekt ved kirkens arbeid innenfor NPS. Interdiskursivt kan dette hovedsakelig kobles til Den norske kirkes pilegrimsarbeid. Både Nidaros Pilegrimsgård og Pilegrimsfellesskapet St. Olav er langt mer reserverte når det gjelder uttalelser om vandringenes religiøse betydning. På tross av dette tar de naturen i bruk for religiøse formål under de vandringene de selv er med på å arrangere. Dette har ført til at både gudstjenester og andakter i friluft er blitt forholdsvis vanlig. Dette er noe som kommer til syne på Pilegrimsfellesskapet St. Olavs nettsider der informasjon om arrangement av friluftsgudstjenester i forbindelse med vandringene ligger under *Aktiviteter* (pilegrim.info). Interessant nok er også dette noe som nevnes i nettfolderen under beskrivelse av vandringen fra Lillehammer til Vinstra: «Her går du gjennom trolsk skog over Kløv før du kommer til Kjørkjehaugen med rester etter en middelalderkirke. Her holdes det friluftsgudstjenester i sommerhalvåret» (NPS, 2012, s. 9). Med tanke på hvor strekt nettfolderen interdiskursivt er preget av Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning, er imidlertid dette å anse som et unntak. Også dagsvandring til områder med kristen tilknytning til middelalderen er populært blant de kirkelige aktørene. Spesielt Pilegrimsfellesskapet St. Olav er fremtredende som arrangør, derav opplevelsen av natur og landskap er noe de også legger vekt på i *Pilegrim i dag*. Dette gjør at de har lagt stort fokus på utvikling av kart og guider som er ment å gjøre vandringen både enklere og rikere på opplevelser. Spesielt Dovrefjell er et populært område for arrangementer bundet til pilegrimsledene på grunn av den storslåtte naturen (*Pilegrim i dag*, 2010, nr. 1).

det er tydelig at interesse for formidling og forvaltning av natur er noe som preger både de kirkelige og ikke-kirkelige aktørene. Dette har ført til at NPS ved leder Berit Lånke ble tildelt Den Norske Friluftslivprisen i 2011. Ved tildeling av prisen ønsket juryen å «anspore til videre innsats for å styrke arbeidet med å utvikle pilegrimsrutene». Prisen blir utdelt til personer eller organisasjoner som har gjort en «ekstraordinær innsats for norsk friluftsliv» (Direktoratet for naturforvaltning, 2011).

7.2. Naturens verdi og betydning:

Opplevelse av natur og landskap under pilegrimsvandring står sentral for NPS som helhet. Hvilke konkret betydning den blir tilskrevet varierer imidlertid igjen fra aktør til aktør med størst variasjon mellom de kirkelige og ikke-kirkelige.

Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning legger ofte vekt på hvilke rolle opplevelse av norsk natur har for vandringene. Dette er noe Mari Kollandsrud kan brukes som et eksempel på når hun skriver at deres oppgave (Riksantikvaren) besto i å legge til rette for natur og kulturopplevelser gjennom en reetablering av pilegrimsvandringene (Kollandsrud, 2007). Spesielt i

deres *Håndbok for pilegrimsleden* (oppdatert 2005) er dette noe som kommer til syne. Dette er fordi boken i hovedsak er rettet mot hvordan lokale interesser skal legges til rette for pilegrimsvandring i deres område på en forsvarlig måte. De skriver at ledene både krever respekt og varsomhet fra brukerne, samt at «Vandringen skal tilby en natur- og landskapsopplevelse, kombinert med et spesielt kulturelt innhold» (Riksantikvaren, 2005, s. 4). Interdiskursivt er dette fokuset noe som kommer til syne i NPSs nettfolder fordi opplevelse av landskapet fremstilles som en sentral verdi ved alle de syv turene de presenterer. Et eksempel på dette er deres beskrivelse av ferden fra Bønsnes til Gjøvik. Her skriver de at «Dette er lett vandring med en spektakulær utsikt over Randsfjorden og et bølgende kulturlandskap» (NPS, 2012, s. 6). Det er imidlertid ikke bare de naturlige omgivelsene som står i fokus, også veifar fra middelalderen og tidligere er fremtredende. Igjen med utgangspunkt turen fra Bønsnes, skriver de at «Vandringen går i stor grad langs historiske veier i lett terreng gjennom levende bygder og frodig kulturlandskap rikt på kulturminner» (NPS, 2012, s. 5). Interdiskursivt kan dette kobles til Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvarens arbeid med etablering pilegrimsledene basert på gamle veifar. Formålet med dette er å gjøre vandringene så autentiske som mulig. Igjen er dette noe som kan relateres til Riksantikvarens *Håndbok for pilegrimsleden* (oppdatert 2005) der tilretteleggelse av gamle veier for moderne pilegrimer er et av hovedfokusene. Dette noe også Mari Kollandsrud kan brukes som eksempel når hun skriver at pilegrimsprosjektet er nyskapende fordi det gir mulighet for en opplevelse av kulturlandskapet, «slik det er blitt formet av mennesker gjennom århundrene». (Kollandsrud, 2007). Spesielt vandring langs gamle veifar blir løftet frem fordi de skaper forbindelser mellom nåtidens og fortidens landskap. Med utgangspunkt i forrige kapittel er det her mulig å se en tradisjonisering av de moderne vandringene fordi bruk av de gamle ferdselveiene har en tendens til å tilføre nåtidens praksis både legitimitet og autenticitet. Årsaken til dette er at ledene blir en arena for revitalisering av tanker og idéer fra middelalder de mener har relevans for vår samtid.

Selv om de ikke-kirkelige aktørene ikke tilskriver pilegrimsvandringene noen religiøs betydning, gir de allikevel uttrykk for at ferdsel langs ledene byr på verdier som er sentrale for nåtidens mennesker. I *Pilegrimsleden inn mot Trondheim* (2009) skriver Stein Thue at «Når vi nå, snart 500 år etter at pilegrimsvandringene tok slutt, igjen oppmuntrer til å følge i pilegrimens fotspor, er det for å stimulere til friluftsliv, kulturopplevelser og refleksjon» (2009, s. 5). En slik interesse for fortidens landskap er noe kulturhistoriker Arne Lie Christensen mener er et typisk trekk ved vår samtid. I ønske om å forklare årsaken til dette peker han blant annet på hvordan mange av forbindelseslinjene til fortiden ble brutt med det første hamskiftet. I dag blir de imidlertid forsøkt gjenopprettet gjennom ulike aktiviteter, noe moderne pilegrimsvandring kan ses som et eksempel på. På grunn av dette mener derfor Christensen at det i dag foregår en revitalisering og

nostalgisering av det norske landskapet (Christensen, 2002, s. 68-69). Dette er noe som kommer til syne i Direktoratets artikkel om utdelingen av Den Norske Friluftsprisen i 2011. I sammen med resten av juryen (Helsedirektoratet, Friluftslivets Fellesorganisasjon og festivalen *Friluftsliv for alle*) konkluderte de med at NPS fikk prisen fordi «Pilegrimsidéen og friluftslivets kjerneverdier står nær hverandre. Det handler om å oppsøke naturen for å komme nær en mer tidløs dimensjon enn den vi lever i til hverdags. Det handler om nær kontakt mellom seg selv og naturen. Det handler også om fornemmelse av noe stort og ufattelig bakenfor alle verdens ord. Både naturvandreren og pilegrimen stemmes til ydmykhet overfor Skaperverket» (Direktoratet for naturforvaltning, 2011). Også navnet på artikkelen «Døråpner for det enkle friluftsliv» gir en indikasjon på hvilke verdier de mener vandringene tilbyr. Deres bruk av det kristne begrepet «skaperverket» som betegnelse på naturen er imidlertid interessant å merke seg, spesielt fordi det er et begrep de ikke har brukt innenfor NPS i sammenheng med pilegrimsvandringene på noe tidligere tidspunkt. På grunn av dette er det en viss sannsynlighet for at dette kan føres tilbake til de andre jurymedlemmene. Det er også en mulighet for at dette er noe de har gjort for å bemerke de kirkelige aktørenes arbeid innenfor NPS på lik linje med de ikke-kirkelige, spesielt med tanke på vandringens kristne bakgrunn. Et sekulært perspektiv på naturens åndelige betydning for vandringene kommer imidlertid også til syne i nettfolderen *Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim* (2012). Om Dovrefjell skriver de at stillheten senker roen inne i oss, og at:

Vi kan åpne opp våre sanser og la fjellets ytre landskaper få speile seg i våre indre landskaper. Jeg har en vei å gå i dag, jeg har gått et stykke av min livsvei. Foran meg ligger ukjente landskap. Hvem er jeg? Hvilken vei skal jeg velge for veien videre? Hvor hører jeg til? Store spørsmål som handler om livet. Pilegrimsleden over fjellet innbyr til en stille refleksjon rundt slike og andre spørsmål (NPS, 2012, s. 12).

På samme måte som tidligere legges det vekt på at naturen er et sentralt element ved pilegrimsvandringene som gir mulighet til refleksjon og ro i en travel hverdag (NPS, 2012). Selv om nettfolderen er ment å representere hele NPS, kan dette interdiskursivt kobles til Riksantikvaren fordi natur- og kulturlandskap er deres hovedarbeidsområde.

Selv om de ikke-kirkelige aktørene fremstiller opplevelsen av natur og landskap som en av de mest sentrale verdiene ved vandringene, er de imidlertid klare på at dens betydning først og fremst er opp til en og en hver som velger ta ledene i bruk. På tross av deres sekulære profil skriver de også at «pilegrimstanken, den mediterende vandring, vil alltid være fremherskende i omtalen av vegen, og målet er en helligdom fra katolsk tid» (Kollandsrud, 2007). Den samme holdningen kommer til uttrykk i Riksantikvarens *Håndbok for pilegrimsleden* (oppdatert 2005) der de skriver at

det finnes mange ulike årsaker til at man velger å begi seg ut på vandring. De konkluderer derfor med at tilretteleggelsen av pilegrimsledene handler om formidling av historiske og åndelige tradisjoner i kombinasjon med opplevelse av natur og kultur (Riksantikvaren, 2005, s. 2).

Blant de kirkelige aktørene innenfor NPS tilskrives imidlertid naturen heller en kristen betydning. Finn Wagles artikkelen *Svøp kappen din om skuldrene og ta din vandringsstav...*(2010) kan brukes som et eksempel på dette når han skriver at alt liv avhenger av naturen som Guds skaperverk. Dette er noe han mener spesielt pilegrimslivet tydeliggjør fordi man lever tettere opp til naturen og elementene enn vanlig. Igjen med utgangspunkt i skapelsesteologien ser Wagle naturen som en levende og gudeskapt arena som ligger til grunn for eksistensen av alt liv på Jorden. Den er heller ikke bare en kilde til livet, men også til kunnskap og visdom om vårt forhold til Gud og plass i skaperverket. Med ønske om å fremstille en slik naturforståelse som en grunnpilar i kristen tro og praksis, tar han utgangspunkt i religionens opprinnelse i ørkenen. Dette er fordi de harde forholdene førte til en intimitet mellom menneske og natur som skapte en «bevissthet om sammenhengen i Guds skaperverk, og menneskers tilhørighet til denne». «Naturen kan derfor brukes som en bok, der du kan lese Skaperens intensjon og vilje» (Wagle, 2010). Dette er en måte å forholde seg til naturen han mener går igjennom hele kirkens historie, og gir oss dermed en indikasjon på mystikkens og Grundtvigianismens plass i Wagles teologiske arbeid. Denne ur-kristne naturfilosofien er noe han mener kommer spesielt godt til uttrykk gjennom pilegrimsvandringene. På grunn av dette velger han å se på «pilegrimslivet som hymnisk liv» (Wagle, 2010). Han skriver at dette er fordi han opplever at alle naturens prosesser og sykluser er i tilbedelse av skaperen som den hellige livgivende kraft. I ønske om å tydeliggjøre dette enda mer, tar han utgangspunkt i et visdomsord fra Østen (av ukjent opphav) han mener setter fingeren på en fornemmelse vi kan dele på tvers av tro og livssyn: *Alle furutrærne løfter sine grener og tilber den allmektige som ser* (Wagle, 2010). Her kommer to tendenser til syne som har preget kirkens pilegrimsarbeid siden det tidlige 1990-tallet. Den ene er referanser til andre religioner og kulturer, spesielt de østlige. En årsak til dette kan være interessen for new-age og annen østlig-inspirert åndelighet som har vært en del av vestlig populærkultur siden 1960-tallet. Den andre tendensen er idéen om pilegrimsvandringene som inkluderende snarere enn ekskluderende. Ved å gjøre vandringene åpne for alle uansett livssyn, ønsker man å trekke mennesker til kirken og mot verdier de mener er sentrale for mennesket. Omsider avslutter Wagle med en referanse til Erik Byes *Pilegrimssang mot år 2000*, og konkluderer med at det å søke de gamle, glemte stier ikke bare handler om den rent fysiske vandringen, men også om spirituelle opplevelser der naturen spiller en viktig rolle (Wagle, 2010).

Også Arne Bakke argumenterer for naturens sentrale betydning for pilegrimsvandringene og Olavstradisjonen. Dette er noe han underbygger ved å ta utgangspunkt i Kristenretten (et sett av

lover om forholdet mellom kirke og samfunn Olav Haraldsson utarbeidet sammen med biskop Grimkjell i 1024). Her skrives det at: «Det er det første i lovene våre, at vi skal bøye oss mot øst og be til den hellige Krist om godt år og fred» (Bakke, 2010). Det første kristenretten ber oss å gjøre er å bøye oss. Når man gjør dette kommer man nærmere jorden, skriver Bakke. Det latinske ordet for jord er *humus*, som igjen er utgangspunktet for begrepet *humilitas* som betyr ydmykhet. På grunnlag av dette er Bakkes argument at Kristenretten har sitt utgangspunkt i vårt forhold til naturen. Med det gamle bondesamfunnet som utgangspunkt vektlegger han at selve jorden var deres eksistensgrunnlag. Dette relaterer han til vår samtid gjennom klimadebatten og argumenterer for at Jorden er det «fellesskapet som alle er en del av og må være med å bære ansvaret for» (Bakke, 2010). I kristen tradisjon kan dette også relateres til gravferdsritualet der presten sier: «Av jord er du kommet. Av jord skal du bli. Av jorden skal du igjen oppstå». På grunnlag pilegrimsvandringenes utgangspunkt i Olavstradisjonen, mener derfor Bakke at naturen er en av de viktigste kildene til forståelse av kristendommen som vandringene har å tilby. Her skal man imidlertid også merke seg hans bruk av begrepet tradisjon. Som diskutert i i forrige kapittel skaper dette en idé om videreføring av verdier fra gammelt av på grunnlag av deres relevans for fortiden, nåtiden og fremtiden. Dette er en idé Bakke tilskriver både Olavsarven og vandringene, men også naturen ved å fremstille den som det eldste og mest opprinnelige uttrykket for kristen tro i Norge.

Også pilegrimsfellesskapet St. Olav og Nidaros pilegrimsgård gir uttrykk for hvilke betydning de mener naturen har for vandringene, dog ikke like eksplisitt som Wagle og Bakke. Det interessante er imidlertid at de ikke tar i bruk noen religiøse motiver i sine beskrivelser. På lik linje med de ikke-kirkelige aktørene gir heller de kun uttrykk for at de verdsetter stillheten og skjønnheten naturen tilbyr. Dette er noe de beskriver som «Gleden ved enkelhet!» (*Pilegrim i dag*, 2009, nr. 2, s. 1). De skriver også at «Det er så mye å oppleve på pilegrimsvandring, for det er vandring gjennom kulturlandskap og gjennom vår historie» (*Pilegrim i dag*, 2010, nr. 4, s. 8). Allikevel er ikke medlemsbladet i total mangel på en kristen forståelse av naturens verdi for vandringene. I de ulike numrene finner man en rekke pilegrimsfortellinger fra medlemmene i Pilgrimsfellesskapet St. Olav som redaksjonen har valgt å sette på trykk. Her er fokuset på naturen som Guds skaperverk og en arena for et møte med det hellige langt større. Allikevel skal de ikke legges skjul på at naturens estetiske kvaliteter, uten religiøse referanser er det mest fremtredende også her (*Pilegrim i dag*).

7.3. Naturen som det ekte norske:

Norge er kjent for sin unike og uberørte natur, mens nordmenn er kjent for sitt nære forhold til den. Naturen er å anse som en av de mest sentrale aspektene ved norsk kultur og blir ofte forbundet med

det ekte, opprinnelige og genuint norske. Dette er et sett av tanker og idéer som i stor grad også preger aktørene innenfor NPS. På samme måte som tidligere brukes og fremstilles dette ulikt fra aktør til aktør, derav den største forskjellen ligger mellom de med og uten kirkelig tilknytting. Felles for dem alle er imidlertid at norsk natur blir fremstilt som det mest unike og særnorske ved vandringene.

I *Vandringen og målet* (2007) skriver Mari Kollandsrud at «Vi nordmenn er og har alltid vært opptatt av naturen slik vi finner den i skog og fjell» (Kollandsrud, 2007). I etterkant av at NPS ble tildelt Den Norske Friluftsprisen i 2011, skriver Direktoratet for naturforvaltning i samme ånd at «Det norske pilegrimskonseptet bygger på det europeiske, men med norsk friluftslivstilnærming. Mens pilegrimsvandringer i Sør-Europa ofte er preget av landeveier og komfortable overnattingssteder, er den norske vandringen enklere og mer naturnær» (Direktoratet for naturforvaltning, 2011). Videre påpeker de at det ofte kommer som en overraskelse på utenlandske pilegrimer at det å vandre til Nidaros medfører på bli bløt på bena. Med utgangspunkt i dette er pilegrimsvandringene i Norge en internasjonal døråpner for det enkle friluftsliv (Direktoratet for naturforvaltning, 2011). Her ser vi hvordan Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning ikke bare påpeker hvor sentral opplevelse av natur er for pilegrimsvandringene, men også i norsk kultur. Idéen om at dette er noe særnorsk forsterker de ytterligere ved å sammenlikne ledene til Nidaros med vandringene andre steder på kontinentet. Her ser vi også hvordan opplevelse av natur og landskap langs ledene blir brukt som reklame både for vandringene og Norge. Dette er noe som kommer til syne på Visit Norways nettside (Innovasjon Norges største informasjonskanal i markedsføring av Norge som ferieland). Bilder av og informasjon om norsk natur og landskap er fremtredende, også i deres kampanje for pilegrimsvandringene. Her legges det fokus på nasjonalparker, planteliv og dyreliv langs ledene (Visitnorway.com). Spesielt Dovre blir gitt mye oppmerksomhet, noe som også er fremtredende i nettfolderen der de skriver at «Pilegrimsleden over Dovrefjell går i et av våre flotteste fjellpartier. Her har reisende krysset fjellet i uminnelige tider» (NPS, 2012, s. 12). Her kommer det imidlertid en annen tendens innenfor NPS til syne; interessen for det middelalderske landskapet.

På bakgrunn av vandringenes historiske utgangspunkt i middelalderen, er det naturlig at det er en viss interesse for ferdsel i det samme landskapet som datidens pilegrimer. Dette ser ut til å være fordi det tilfører vår tids pilegrimspraksis autentisitet på bakgrunn av idéen om naturen som en kilde til de samme erfaringene middelalderens pilegrimer gjorde seg. En annen årsak er at det før-moderne landskapet forbindes med det ville og uberørte. Med tanke på hvor sentral naturen er i norsk kultur, blir derfor pilegrimsledene en kilde til opplevelse av det som er igjen av den opprinnelige og jomfruelige naturen; av det middelalderske og ur-norske landskapet. Med

utgangspunkt i forrige kapittel kan dette betraktes som en tradisjonisering av vandringene. Et slikt syn på fortidens landskap er noe som kommer til syne i Bjørn Sæthers artikkel i *Pilegrimleden inn mot Trondheim* (2009). Her skriver han om forandringer i terrenget fra middelalderen til nå, derav overgangen fra løvskog til barskog i norsk fauna er et av temaene (Sæther, 2009, s. 32). Allikevel mener han at hovedtrekkene ved landskapet mer eller mindre er det samme. Han konkluderer derfor med at «Fjellene var like bratte, elvene like strie», men «Dalene med sine leire- og grusavsetninger var smalere, skogene var lysere» (Sæther, 2009, s. 32 og 33). Sæther påpeker imidlertid at den største forskjellen er det moderne kulturlandskapet, dominert av veisystemer, urbane områder og landbruksarealer. På grunn av dette kaller han middelalderens natur og landskap «jomfruelig». «Pilegrimens vandring var nok strabasios, men han var nok nærmere naturen. Og ikke minst, det var mer natur i det landskapet der han vandret» (Sæther, 2009, s. 33). Her ser vi tydelig hvordan middelalderens landskap blir tilskrevet verdi fordi det var uberørt. Det er den ville og utemmede naturen som er det virkelig norske, ikke det moderne kulturlandskapet. Med utgangspunkt i Christensen kan dette også ses som et eksempel på den fortidsinteressen han mener preger vårt syn på det norske landskapet. Han skriver imidlertid også at fortiden delvis bevares i omgivelsene, på tross av samfunnets kontinuerlige endring. Dette gjør at landskapet er blitt historisk ladet og tilbyr mennesker tilhørighet så vel som vekst og utvikling (Christensen, 2002). Igjen kan dette interdiskursivt kobles til Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning fordi ivaretagelse av natur er et av deres hovedarbeidsområder. Fylkeskommuner og kommuner langs ledene må imidlertid også tas til betraktning fordi opplevelse av naturen er en god måte å markedsføre eget lokalmiljø. Her ser vi også hvordan naturen blir representativt for det virkelig norske, i kontrast til det urbane og moderne bylivet de fleste av oss lever.

Dette er imidlertid noe som også gjelder det gamle kulturlandskapet. Spesielt veifar fra tiden rundt de før-reformatoriske vandringene er av stor interesse. Dette er fordi de er med på å skape historiske forbindelser mellom fortid og nåtid ved at vandrerne bokstavelig talt kan gå i fotsporene til de gamle pilegrimene. Veiene vitner også om et liv i pakt med naturen som står i sterk kontrast til det vi lever nå. Denne inngående interessen for gamle stier og veifar er noe som kommer tydelig frem i nettfolderen. Her legges det stor vekt på at de moderne pilegrimsledene ofte følger de gamle ferdselsveiene som pilegrimene brukte, derav et eksempel er kongeveien over Dovrefjell (NPS, 2012, s. 12). Av samme årsak som over er dette noe som kan kobles til Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning, samt fylkeskommuner og kommuner innenfor NPS. Også Mari Kollandsrud gir oss et hint om hvor sentralt ferdsel langs gamle veifar er for de ikke-kirkelige aktørene. I *Vandringen og målet* (2007) skriver hun at «På enkelte strekninger går vi på riksvegen og vi går på bygdevegen, men vi går også gjennom skog og over mark på tråkk som har vært brukt i

uminnelige tider, av folk til fots eller av mann og hest». Videre bemerker hun imidlertid at «En vandring med innhold og formål, langs veger skapt og brukt av våre forfedre, virker tiltrekkende på vår tids mennesker» (Kollandsrud, 2007). Veiene blir derfor en kilde til opplevelse av den norske naturen på en måte som bringer vandreren nærmere noe opprinnelig og ekte, nærmere idéen om det genuint norske.

Også de kirkelige aktørene anser naturen som sentral for norsk kultur, men også som et viktig aspekt ved kristen tro og praksis. Dette er fordi den blir forstått som guds skaperverk og selve grunnlaget for alt liv. Med tanke på at kristendommen har vært den dominerende religionen i Norge for over tusen år, er den å betrakte som et viktig element ved vår kultur. Opplevelse av naturen er derfor en essensiell del av pilegrimsvandringene fordi de er en kilde til direkte kommunikasjon med skaperverket og det hellige. I kontrast til de ikke-kirkelige aktørene er de imidlertid langt mer subtile når det gjelder utsagn om naturen status som det genuint norske. Dette er heller noe som kommer til uttrykk gjennom deres idé om naturens betydning for den kristne tro og religionens fundamentale rolle i norsk historie og kultur. For Arne Bakke utgjør denne forbindelsen selve kjernen i Olavsarven og innbefatter et grunnleggende fokus på naturen og vårt samspill med den (Bakke, 2010). Han mener imidlertid at dette er et aspekt ved Olavsarven som er underkommunisert i nyere tid, men som kan få en renessanse gjennom revitaliseringen av pilegrimsvandring til Nidaros. Her er det også viktig å merke seg hvordan han fremstiller vår egen samtid som vidt forskjellige fra middelalderens samfunn fordi deres liv var definert av nærheten til naturen og troen på Gud, noe som står i sterk kontrast til i dag. Det er derfor gjennom naturens plass i religionen at den blir løftet frem som noe genuint og ur-norsk. Også Finn Wagle vektlegger Olavsarven som en sentral kilde til naturens betydning for den kristne tro. Dette ligger til grunn for hans idé om «At alt liv er liv i avhengighet» (Wagle, 2008). Vi står i et uadskillelig forhold til skaperverket fordi det er vårt livsgrunnlag. Dette kan igjen relateres til Wagles artikkel *Svøp kappen din om skuldrene og ta din vandringsstav...* (2010) der han skriver at pilegrimsliv handler om:

...vår avhengighet av Moder jord i sårbarhetens globale fellesskap.

Det Norge vi elsker ”som det stiger frem” er et sårbart land i en sårbar verden.

Denne sårbarhet er landets rikdom. Men nettopp derfor er det en rikdom som kan gå tapt.

Vi tilhører en kultur som vil ha oss til å tro at vi kan leve våre liv uavhengig av de grunnleggende betingelser som Moder jord byr oss. Men i det lange løp kan intet liv leves uavhengig. Som pilegrimer er dét en påminning vi får hvert eneste skritt vi tar langs leden. Alt liv er liv i avhengighet: Natur og menneske. Menneske og natur. Bundet sammen i sårbart samliv. Det vokser vennskap med naturen av en slik erkjennelse! (Wagle, 2010).

Her ser vi hvordan Wagle fremhever naturens rolle for norsk kultur ved å skrive at den er en del av landets rikdom. I frykt for at dette er noe som skal gå tapt i et stadig mer modernisert og urbanisert Norge, blir pilegrimsvandringene og den kristne tro fremstilt som en mulig redning fordi de setter naturen i høysetet. Dette er noe som skaper relasjoner til grundtvigianismen og skapelsesteologien der kjærlighet for alt som lever (Guds skaperverk) står sentralt.

På samme måte som med naturens verdi for vandringene, er Nidaros Pilegrimsgård og Pilegrimsfelleskapet St. Olav forsiktig med å tilskrive det å vandre noen bestemt betydning. Dette innebærer derfor også i hvilke grad de mener naturen er noe grunnleggende ved norsk kultur eller ikke. I *Pilegrim i dag* legges det allikevel stor vekt på at opplevelsen av natur og landskap er en sentral del av pilegrimslivet (*Pilegrim i dag*, 2010, nr. 3, s. 2). Dette er faktisk et av de mest fremtredende temaene i medlemsbladet. Som tidligere nevnt består de ulike numrene hovedsakelig av artikler om vandringsopplevelsen sent inn av medlemmer i Pilegrimsfelleskapet St. Olav. På grunnlag av dette er det få tekster i bladet som er skrevet av redaksjonen, noe som gjør det vanskelig å finne noe som direkte kan representere deres arbeid innenfor NPS. Dette gjør at jeg heller vil ta i bruk det store antallet av artikler som pilegrimene selv har bidratt med, og heller anse det som delvis representativt for Nidaros Pilegrimsgård og Pilegrimsfelleskapet St. Olav siden de har valgt å sette det på trykk. Den største andelen av disse fortellingene har en tendens til å fremstille opplevelsen av den norske naturen som noe unikt og spesielt ved vandringene. Dette er fordi det oppstår et intimt forhold til landskapet gjennom den fysiske kontakte de har med det. Videre blir de estetiske opplevelsene og den stillheten naturen tilbyr pilegrimene satt i kontrast til det moderne bylivet. Dette er med på å gjøre både vandringene og naturen til en kilde for opplevelse av verdier det finnes liten plass for i vår samtid, men som var et grunnleggende aspekt ved norsk kultur fra årene etter Olavs død til reformasjonen. Med tanke på at vandringen blir tilskrevet en religiøs betydning i flere av disse historiene, tar de utgangspunkt i en forståelse av naturen som har bakgrunn i en revitalisert utgave av Olavsarven, eller pilegrimsarven som Wagle velger å kalle den (Wagle, 2008). Dette gjør at Nidaros Pilegrimsgård og Pilegrimsfelleskapet St. Olav indirekte fremstiller naturen som et fremtredende og genuint aspekt ved norsk kultur. Dette er noe en av bidragsyterne til *Pilegrim i dag* kan brukes som et eksempel på når hun skriver at «Gammel kunnskap blir som ny, og vi får en anelse av røttene våre en tid da kunnskapen om og forholdet til naturen var mye sterkere enn nå. Denne typen kunnskap gir et helt annet forhold til det som vi i åndelig sammenheng vil kalle Skaperverket. ”Samhørighet” med naturen tror jeg kan være en god beskrivelse» (*Pilegrim i dag*, 2009, nr. 2, s. 5). Her ser vi hvordan naturen blir fremstilt som noe særegent og grunnleggende ved Norsk kultur. Dette er noe også en annen pilegrim kan brukes som et eksempel på når hun skriver at det «Å legge ut på pilegrimsvandring – er noe som virkelig er

”hjerteforankret”, det springer ut fra et dypt indre behov, en lengsel etter det enkle, det sanne, det ekte, det stille, – og det åndelige – en lengsel etter nærhet til naturen/ skaper-verket» (*Pilegrim i dag*, 2010, nr, 4, s. 7).

I artikkelen *Secular Protestants – and Pilgrims?* (2002) analyserer religionshistoriker Gustav Karlsaune dokumentarfilmen *Vandring langs pilgrimsleden* (1997) lagd av NRK-journalist Sverre Krüger. Her skriver han at naturen vekker positive og kjente følelser for de aller fleste moderne nordmenn, og at vi nærmest har et religiøst forhold til den (Karlsaune, 2002). Naturens fremtredende plass i norsk kultur er også noe som har trukket kulturhistoriker Nina Witoszek oppmerksomhet. Hun skriver at naturen er blitt en viktig del av det å være nordmann. Den er et emblem for nasjonal identitet. Naturen er det semiotiske senteret, selve nodalpunktet som alt er ordnet og beveger seg rundt innenfor norsk kultur» (Witoszek, 2011, s. 18 og 19). Selv om pilgrimsvandringen til Nidaros ikke er hennes utgangspunkt for disse betraktningene, kan det relateres til hvordan både de kirkelige og ikke-kirkelige aktørene innenfor NPS forholder seg til naturen. En av årsakene til at landskapet er en så fremtredende del av vår kultur mener Witoszek er mangelen på større urbane områder. På grunn av dette ble idéen om Norges unike, uberørte og spektakulære landskap en måte å tilføre nasjonen betydning. «The sublimity of nature relived norwegians from having to apologise for their lack of cities, castles, ruins or libraries. The vast reserve of mountains, fjords and forests have functioned as the equivalents of castles and cathedrals, i. e. as national heritage» (Witoszek, 2011, s. 54-55 og 63). En slik kompensasjon er noe som kommer til syne innenfor NPS. Dette er fordi opplevelse av den norske naturen er et av de mest fremtredende aspektene ved promoteringen av vandringene.

Selv om de ulike aktørene innenfor NPS tilskriver naturen en noe ulike betydning, er de alle enige om at den er av stor verdi. Dette gjør derfor at NPS representerer et mangfold av tanker og idéer om hvordan naturen skal forvaltes og formidles som en essensiell del av både pilgrimsvandringene og norsk kultur.

Kapittel 8. Tro og åndelighet

Både den religiøse og åndelige betydningen de ulike aktørene innenfor NPS tilskriver vandringen, er delvis blitt behandlet i de andre analysekapitlene. Der har fokuset imidlertid ligget på hvilke verdi historie, kultur og natur bundet til ledene har for ferden. Dette kapittelet vil derfor fokusere på hvilke åndelig og/eller religiøs betydningen de ulike aktørene mener det å vandre har i seg selv. Analysen i dette kapittelet er derfor fokusert rundt disse temaene:

- ▲ Analyse av hvordan de ulike aktørene innenfor NPS tilskriver vandringen med individorienterte former for tro og åndelighet.
- ▲ Analysen av hvordan moderne *søkermentalitet* preger de ulike aktørenes idé om vandringene som en mental og fysisk prosess.

På samme måte som tidligere er målet å kartlegge hvilke aspekter ved vandringene de ulike aktørene tilskriver verdi for å synliggjøre det mangfoldet NPS representerer. De kirkelige aktørene er imidlertid mer fremtredende i dette kapittelet enn de ikke-kirkelige. Årsaken til dette er at de viser størst interesse for hvilke indre opplevelser vandringen tilbyr.

8.1. Individualitet:

Interesse for tro og åndelighet innenfor NPS kommer til syne i deres strategiplan der de skriver at et av deres hovedarbeidsområder er «Kirke: pilegrimstradisjoner, pilegrimsliv og kirkeliv – dvs pilegrimsleden som idé» (NPS, 2011). Her er det viktig å legge merke til at dette innebærer *pilegrimsliv* og inkluderer derfor også den åndelige betydningen enkelte av de ikke-kirkelige aktørene tillegger det å vandre. Her er det hovedsakelig Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning som er fremtredende, mens Stiklestad Nasjonale kultursenter blir stående mer på sidelinjen. Dette er fordi deres arbeid i hovedsak er rettet mot de historiske hendelsene som har tatt plass på Stiklestad, ikke hvilke åndelige betydning pilegrimsferd til Nidaros har. Dette gjør at de har liten interdiskursiv påvirkningskraft innenfor NPS på akkurat dette området.

Til forskjell fra middelalderen, er det å begi seg ut på vandring uten selskap fra andre utbredt i vår samtid. Dette er noe som kommer til syne på forsiden av pilegrim.info der de linker til deres nettfolder *Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim* (2012) som er rettet mot pilegrimer som ønsker å vandre alene. I kulturdepartementets utredning av den moderne pilegrimsbevegelsen, er denne utviklingen noe prosjektleder Per Kvistad Uddu forklarer som et resultat av vår samtids fokus

på individualisme og selvrealisering. Motivet med reisen er å oppdage og utvikle seg selv som individ. Dette står i kontrast til middelalderen der de hovedsakelig reiste i grupper med mål om å nå St. Olavs helgenskrin for helbredelse, syndsforlatelse eller velsignelse (Uddu, 2008, s. 11). Dette er noe som kommer til syne i *Pilegrimsleden mot Trondheim* (2009) der Stein Thue skriver innledningsvis at vår tids pilegrimer søker «kunnskap, rekreasjon og erkjennelse; og i dag er kanskje veien viktigere en selve målet». Videre påpeker han at et av formålene med de moderne vandringene er å stimulere til refleksjon (Thue, 2009, s. 5). Interdiskursivt er dette noe som kan relateres til de ikke-kirkelige aktørene. Årsaken til dette er at vandringen ikke tilskrives en kristen betydning, men heller en sekulær åndelighet som fokuseres rundt individets egne opplevelser og mulighet til selvutvikling. Spesielt Riksantikvaren må tas til betraktning siden *Pilegrimsleden inn mot Trondheim* (2009) ble utgitt under Pilotprosjekt Pilegrimsleden som var et resultat av deres verdiskapningprogram på kulturminneområdet (Riksantikvaren, 2007). Dette må derfor betraktes som et uttrykk for den hegemoniske posisjonen de har innenfor NPS på grunnlag av deres administrative rolle. Deres fokus ligger i stor grad på at vandringene skal være en inkluderende aktivitet som tilbyr pilegrimene verdier uten noen spesifikk religiøs tilknytting. Dette er noe som kommer til syne i deres *Håndbok for pilegrimsleden* (oppdatert 2005) der de skriver at de ønsker å «formidle pilegrimsferdenes historiske og åndelige tradisjon til dagens vandrere», men at vandringens betydning er opp til enkeltpersonen å avgjøre (Riksantikvaren, 2005). Her er det interessant å merke seg at de ikke nevner kristen tro og praksis, men heller bruker begrepet åndelighet for å referere til den indre dimensjonen ved det å vandre. Dette er imidlertid noe de også velger å kalle en tradisjon. En slik måte å omtale ferden på er med på å tilfører nåtidens praksis en viss legitimitet fordi det skaper forbindelser til fortidens vandring. Allikevel legges det vekt på at det er enkeltpersonens tolkning som står i fokus, ikke hvilke betydningen vandringen hadde i middelalderen. Dette er noe også Riksantikvar Jørn Holme vektlegger når han skriver at nåtidens ferdsel langs ledene skiller seg fra middelalderens fordi «Vi går av fri vilje, på vår måte, kort eller langt, vi går uavhengig av tro eller religion. Det å være pilegrim i dag er ikke minst en markering av fellesskap og søking av de gode verdier» (Holme, 2011). Et slikt fokus på de positive virkningene ferden kan ha på enkeltmennesket, er også noe som vektlegges på Visit Norways hjemmeside. Om vandring langs leden fra Tønsberg til Oslo skriver det at «Pilegrimsveien uttrykker en ny tidsånd: Den er lengselen etter langsom tid, en tid preget av rom uten støy, et sted for de gode møtene, og for nærhet til seg selv i kontakt med naturen og kulturen» (Visit Norway, 2011). Interdiskursivt er dette noe som kan kobles til Innovasjon Norge fordi Visit Norway er i deres regi. Her ser vi igjen hvordan en individuell form for åndelighet er den betydningen som er utbredt blant de ikke-kirkelige aktørene.

I *Religiøse Reiser* (2007) skriver religionshistoriker Siv Ellen Kraft at den pilegrimsrenesansen vi ser i dag befinner seg utenfor kirkens kontroll, men er ikke nødvendigvis kritisk til kristen tro og praksis. Videre skriver hun at «Flesteparten av de sentrale europeiske pilegrimsstedene er knyttet til kristendommen, og pilegrimene – uavhengig av deres forhold til kirken – synes å forholde seg til kristendommen som ressurs og kristne spor som interessante og meningsfulle» (Kraft, 2007, s. 48). Dette er noe NPS i seg selv er et godt eksempel på siden flere av aktørene internt ikke har noen kirkelig tilknytning. Spesielt Riksantikvaren skal nevnes siden de er i regi av NPS og derfor har hovedansvaret for formidling av vandringenes historiske og åndelige innhold. Dette viser oss dermed at ferden til Nidaros ikke lenger er underlagt kirken slik de var i middelalderen, selv om deres kristne historie fortsatt er til inspirasjon og tolkning.

Som betegnelsen skulle tilsi har pilegrimsvandringene hovedsakelig en kristen betydning for de kirkelige aktørene. Dette er allikevel noe de har valgt å behandle med forsiktighet i ønske om å ikke ekskludere noen på grunnlag av tro. I *Religiøse reiser* (2007) skriver Kraft at idéen om tro og åndelighet som noe åpent og individuelt er fremtredende aspekter ved moderne religiøsitet (Kraft, 2007). Dogmer og andre tydelige retningslinjer virker derfor avskrekkende i vår samtid fordi det setter individets behov til side. Dette ligger til grunn for at de kirkelige aktørene har valgt en åpen profil der målet er å inkludere flest mulig i en aktivitet som historisk sett har utgangspunkt i kristen tro. Ved å fremstille vandringene som en arena der moderne mennesker kan søke betydningen ved eget liv, ønsker de å tilføre kristendommen ny aktualitet. Dette preger spesielt Den norske kirkes arbeid med vandringene, og er noe pilegrimsprest Arne Bakke kan brukes som et eksempel på når han skriver at ledene skal være åpne for alle som ønsker å vandre (Bakke, 2007). Også pilegrimsprest Berit Schelde Christensen tydeliggjør dette i *Pilegrim i dag* når hun skriver at:

Motivene for å være pilegrim kan være mange; naturopplevelser, åndelig utvikling, opplevelsesturisme, historisk interesse, lengsel etter et annerledes liv og etter å utvikle seg som menneske, trim, kulturell interesse, nysgjerrighet, eventyrlyst, søken etter fellesskap, søken etter ensomhet og ro, samfunnsengasjement, vitnesbyrd, sosial indignasjon. Noen beveger seg langt – andre kort – noen til fots og andre med båt eller bil. Noen legger ut på vandring langs pilegrimsleder i fjerne eller nære egne og blir pilegrimer underveis. Andre har lenge planlagt pilegrimsreisen (*Pilegrim i dag*, 2009, nr. 1, s. 2).

De er tydelig at de begge legger vekt på at vandringens religiøse dimensjon ikke skal oppleves som en hindring for de som av en eller annen grunn ikke føler noen personlig tilknytning til kristendommen. Dette er noe også tidligere biskop Finn Wagle poengterte da han sa: «Det som gjør Olsok og pilegrimskulturen så attraktive, er at man kan vandre inn i dem uten å bli religiøs

stigmatisert» (Bakke, 2010). Også tidligere pilegrimsprest Rolf Synnes vektlegger at ledene er for alle. Når han blir spurt om det er et kriterium å være kristen for å kunne vandre, sier han: «Å nei, selvsagt ikke! Her er absolutt alle invitert! Kirketilhørighet, eventuelt manglende sådanne er helt uinteressant her: Respekt og aksept er navnet på startblokka. En kristen grunntanke er at du skal bli møtt som den du er, ikke som den man eventuelt skulle ønske du var» (*Pilegrim i dag*, 2009, nr. 1, s. 4). I et intervju med Synnes fra 2006 vektlegger han også viktigheten av denne åpne profilen, spesielt fordi han opplever at mange har et vanskelig forhold til den kristne tro. Når han blir spurt om dette er fordi «kirken er for trang», påpeker han at det er slik mange opplever det.

«Gudstjenesten er en form enkelte ikke føler seg hjemme i. Da er en pilegrimsvandring noe helt annet. Det er en annen vei» (Refsnes, 2006). Dette intervjuet gjør det tydelig hvordan han nedtoner det eksplisitt kristne i forsøk på å alminneliggjøre og kulturalisere pilegrimsfenomenet for å gjøre det tilgjengelig for flest mulig. Her ser vi tydelig hvordan de kirkelige aktørene, og da spesielt hvordan Den norske kirke bruker vandringene som arena for å komme moderne religiøsitet i møte. Dette er tanker og idéer også Nidaros Pilegrimsgård og Pilegrimsfellsskapet St. Olav gir uttrykk for gjennom deres medlemsblad *Pilegrim i dag*. Om seminaret *Vandring i Kristin Lavransdatters fotspor*, skriver de at fokuset ligger på hvorvidt kirkens dogmer, ritualer og pietistiske arv gir liten rom for enkeltpersonen, og derfor stenger mange ute fra å oppleve det hellige. Utgangspunktet for seminaret er naturligvis Kristin Lavransdatters liv slik det er skildret av Sigrid Undset (*Pilegrim i dag*, 2010, nr. 2, s. 9). Her ser vi igjen hvordan de kirkelige aktørene er forsiktige med å tilskrive vandringene en tydelig kristen betydning og heller kritiserer den lutherske kristendomsformen som har vært fremtredende innenfor Den norske kirke. Pilegrimsvandring blir derfor en alternativ måte å møte den kristne tro på for det søkende mennesket i en tid der individualitet og selvrealisering står som idealer.

I *Religiøse Reiser* (2007) skriver Siv Ellen Kraft at de tendensene som kommer til syne blant de kirkelige aktørene er typiske aspekter ved moderne pilegrimsvandring. De er blitt et personlig oppdagelsesprosjekt, der vandreren selv er ansvarlig for veivalg, tolkninger og betydning (Kraft, 2007, s. 47). En annen årsak til de kirkelige aktørenes åpne profil er den interdiskursive påvirkningen fra de ikke-kirkelige aktørene. Spesielt Riksantikvaren er fremtredende siden de er i regi av NPS. Deres fokus på forvaltning og formidling av norsk natur og kultur i en sekulær ramme, er derfor noe som har preget pilegrimsvandring i Norge siden revitaliseringen på 1990-tallet.

8.2. Søkermentalitet:

I *Religiøse reiser* (2007) skriver Religionshistoriker Marion Bowman at enkelte mennesker, pilegrim eller ikke, fortrekker begrepet åndelighet fremfor religion:

Preferansen for åndelighet kan føres tilbake til den siste delen av det 20- århundrede, og kan forstås som en motsats til det tilhengerne oppfatter som negative aspekter ved «konvensjonell» religion. Sistnevnte assosieres med hierarkiske, patriarkalske og undertrykkende former. Åndelighet knyttes til personlige, intuitive og erfaringsbaserte engasjement, og oppfattes som «renere» og dypere enn den institusjonaliserte religiøsitet (Bowman, 2007, s. 53-54).

Dette er noe som kommer til uttrykk i Riksantikvarens *Håndbok for pilegrimsleden* (oppdatert 2005), der de skriver at et av deres arbeidsområder er å «formidle pilegrimsferdens historiske og åndelige tradisjon til dagens vandrere» (Riksantikvaren, s. 1). Med utgangspunkt i kapittel 6. er imidlertid dette et tydelig eksempel på tradisjonisering av vandringene. Det er fordi denne åndeligheten fremstilles som et sett av tanker og idéer fra middelalderen som har beholdt sin verdi frem til moderne tid. Dette er også noe som kommer til syne på pilegrim.info der de skriver at «Slik som den gangen søker vi noe dypere. Vi lengter etter sannhet og mening, etter helhet og fred» (NPS, *Pilegrimenes Trondheimsnøkkel* 2011). Her ser vi igjen hvordan idéen om delte verdier med middelalderens pilegrimspraksis tilfører dagens vandring legitimitet. Felles for begge disse eksemplene er imidlertid at de ikke sier noe direkte om vandringenes utgangspunkt i den kristne tro. Deres bruk av åndelighetsbegrepet innbefatter heller hele spekteret av indre betydning vandringene har for pilegrimene. Man skal allikevel ikke glemme at Riksantikvaren er i regi av NPS, og kan derfor ha utelatt kristendommens betydning siden de ønsker at ferden skal være så sekulær som mulig. Dette kan derfor betraktes som et resultat av deres hegemoniske posisjon innenfor NPS. Dette viser imidlertid at idéen om spiritualitet er noe også de ikke-kirkelige aktørene kan ta i bruk for å betegne indre opplevelser de mener er sentrale for vandrerne uten å ta utgangspunkt i religion og religiøse termer. Dette er noe Innovasjon Norge kan brukes oss et eksempel på når de gjennom Visit Norway skriver at pilegrimsledene fra Oslo til Trondheim «...tjener til åndelig, kulturell oppbygging til minne om Olav den hellige, og gir dagens pilegrimer varige opplevelser (Visit Norway, 2011). Her ser vi hvordan både de historiske og åndelige aspektene ved vandringene blir lagt vekt på uten at de direkte uttrykker deres kristne betydning.

Bowman påpeker at pilegrimsvandringene kobles til en individorientert åndelig og spirituell betydning som ikke nødvendigvis tar utgangspunkt i et religiøst univers (Bowman, 2007). Dette er noe som kommer til syne på pilegrim.info der de skriver at «Det enkle livet og fellesskapet langs pilegrimsleden skaper et naturlig rom for et møte med seg selv» (NPS, 2010). Selv om dette er ment å representere NPS som en helhet, kan det interdiskursivt kobles til de ikke-kirkelige aktørene fordi vandringenes kristne betydning ikke nevnes. Spesielt Riksantikvaren må tas til betraktning på

grunnlag av deres hegemoniske posisjon innenfor NPS. Tanken om pilegrimsledene som arena for et møte med seg selv, kobles ofte til idéen om vandringen som en fysisk (ytre) og mental (indre) reise. Dette er noe som kommer til uttrykk i nettfolderen *Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim* (2012), der de skriver: «Gå i deg selv - eller gå i seg selv...» (NPS, 2012, s. 8). Blant de ikke-kirkelige aktørene blir denne tanken relativt ofte koblet til opplevelsen av natur og kultur langs ledene. Dette er noe som kommer til syne på forsiden av pilegrim.info der de skriver at «Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim – inviterer til en variert indre og ytre reise i en ramme av storslåtte natur- og kulturhistoriske opplevelser» (NPS, pilegrim.info). Her ser vi hvordan landskapet som en kilde til selvutvikling og selvrefleksjon blir betraktet som viktig for den indre reisen. Et eksempel på dette får vi i *Pilegrimsleden inn mot Trondheim* (2009) der de skriver at vandringene «stimulerer til friluftsliv, kulturopplevelser og refleksjon» (Thue, 2009, s. 5). Også i nettfolderen legger de vekt på at ferdsel gjennom natur og kulturlandskap er en av de mest sentrale kildene til inspirasjon og ettertanke for pilegrimene (NPS, 2012, s. 16). Spesielt naturen er noe de vektlegger fordi den tilbyr pilegrimene ro, fred og stillhet (NPS, 2012, s. 2). Dette er noe vi får et eksempel på når de skriver om pilegrimsleden over Dovrefjell:

Her oppe er det stille og nå kan vi la roen senke seg også inni oss. Vi kan åpne opp våre sanser og la fjellets ytre landskaper få speile seg i våre indre landskaper. Jeg har en vei å gå i dag, jeg har gått et stykke av min livsvei. Foran meg ligger ukjente landskap. Hvem er jeg? Hvilken vei skal jeg velge for veien videre? Hvor hører jeg til? Store spørsmål som handler om livet. Pilegrimsleden over fjellet innbyr til en stille refleksjon rundt slike og andre spørsmål (NPS, 2012, s. 12).

Interdiskursivt kan dette hovedsakelig relateres til Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvarens arbeid innenfor NPS. Dette er fordi opplevelse av natur- og kulturlandskap blir fremstilt som en av de største verdiene ved det å vandre. Igjen kan dette relateres til Riksantikvarens status som det administrative overhode for NPS. Dette er fordi brosjyrer som nettfolderen og *Pilegrimsleden inn mot Trondheim* (2009) hovedsakelig fremstiller pilegrimsvandringene som en unik og betydningsfull måte å oppleve norsk natur, kultur og historie på. Her ser vi dermed hvordan Riksantikvarens hegemoni innenfor NPS kommer til syne. Kommuner og fylkeskommuner langs ledene må imidlertid også tas til betraktning siden de ønsker å promotere egen region gjennom vandringene. Hvordan steder langs ledene fremstilles som en kilde til opplevelser av betydning for pilegrimene, kan derfor interdiskursivt kobles til den lokale kommunen og/eller fylkeskommunen. Et eksempel på dette er hvordan turen over Dovre beskrives i nettfolderen.

Blant de ikke-kirkelige aktørene er det tydelig at det å være på vei blir tilskrevet større

betydning enn det å fullføre vandringen ved Olavs grav i Nidaros. Dette er noe Stein Thue påpeker i *Pilegrimsleden inn mot Trondheim* (2009) der han tilføyer at pilegrimene kommer tilbake fra vandring med minst en idé mer og en fordom mindre (Thue, 2009, s. 5). Dette er en tanke han mener har sitt utgangspunkt i middelalderens pilegrimskultur og skaper derfor en forbindelse mellom nåtid og fortid på grunnlag av delte verdier. Dette er igjen et eksempel på en tradisjonisering av vandringene fordi de tilføres legitimitet og historisitet gjennom verdier de mener preget middelalderens pilegrimspraksis. I riksantikvar Jørn Holmes artikkel *Vår Olavsarv – å være pilegrim* (2011), fastslår han at Olavsarven består av tre norske kjerneverdier: nestekjærlighet, toleranse og mangfold. Videre påpeker han at «Bekreftelsen av disse verdiene på veien mot målet er viktigere enn målet selv» (Holme, 2011). Igjen kommer en tradisjonisering av ferden til syne. Årsaken til dette er at Holme fremstiller de kvalitetene han tilskriver vandringene (nestekjærlighet, toleranse og mangfold) som kjerneverdier i Olavsarven. På samme måte som tidligere tilfører en slik bruk av fortiden de moderne vandringene både legitimitet og historisitet. Holmes tolkning av Olavsarven er imidlertid også noe bemerkelsesverdig siden Olav gjorde seg til konge over Norge gjennom politisk og militær makt. Hvilke verdier vandringene tilbyr pilegrimene, er noe som også kommer til syne på Visit Norways hjemmeside (Innovasjon Norges informasjonskanal for markedsføring av Norge som reisemål). Med mål om å promotere ledene både i inn- og utland, skriver de at den moderne pilegrimen «prøver å finne identiteten sin, sine røtter og sitt eget ståsted, på leting etter mening med livet» (Visit Norway, 2011). Her kommer igjen den søkermentaliteten som preger Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvarens idé om moderne pilegrimspraksis til syne. På grunnlag av dette er det vandringen som blir målet fordi det er den som tilbyr pilegrimene verdier de mener er viktige.

I *Religiøse reiser* skriver Siv Ellen Kraft og Ingvild Sælid Gilhus at pilegrimsreisen er blitt et uttrykk for «individuelle valg og individets grunnleggende rett til å foreta dem» (Kraft og Gilhus, 2007, s. 18). Dette er noe som har preget både Direktoratet for Naturforvaltning og Riksantikvarens arbeid med pilegrimsvandringene siden det tidlige 1990-tallet. Dette er å anse som et viktig aspekt ved en kulturalisering og sekularisering av vandringene, men som fortsatt tilbyr pilegrimene verdier forbi det rent fysiske. Det er nettopp dette som gjør ledene til en arena for selvutvikling og refleksjon, skriver Kraft (2007, s. 47). Hun påpeker derfor at:

snarere enn idéen om «reisen som definert», næres moderne pilegrimsreiser av et åpent paradigme om reisen som oppdagelsesprosjekt. Pilegrimene følger fastlagte ruter, men den indre reisen har status som en individuell prosess, knyttet til pilegrimens unike og enestående utvikling. Veien blir til underveis, i følge dette perspektivet. Pilegrimen kan søke inspirasjon fra kirkens budskap og nedfalte sannheter, men er selv

ansvarlig for veivalg og tolkninger (Kraft, 2007, s. 47).

Som man ser over er dette noe som kommer til syne blant de ikke-kirkelige aktørene innenfor NPS og kan derfor karakteriseres som den åndelige betydningen de tilskriver vandringene.

Den søkermentaliteten som preger de ikke-kirkelige aktørene innenfor NPS, kommer også til syne blant de kirkelige. Det er imidlertid stor variasjon mellom hvor tydelig de ulike aktørene binder dette til kristen tro og praksis. Arne Bakke uttrykker et nærmest sekulært syn på vandringens verdi når han skriver at «Ingen vei et menneske vandrer på sin bein, har så mange dimensjoner i seg som en pilegrimsvei» (Bakke, 2007). Ved å fremstille vandringene som flerdimensjonelle gir han individet plass og mulighet til å tilskrive ferden den betydningen de selv ønsker. Dette gjør at han heller ikke tilskriver de noen bestemt religiøs betydning på tross av sitt forhold til Den norske kirke. Videre skriver han at mange har fått tilbake sin åndelige verdighet gjennom vandringene (Bakke, 2007). Med tanke på at dette er noe han påpeker i *Pilegrimstanken i den Norske kirke* (en del av artikkelsamlingen *Vandringen og målet* fra 2007), sier det også noe om den åpne og inkluderende profilen kirken ønsker å lade vandringene med innenfor NPS. Denne søkermentaliteten er imidlertid noe som også preger Pilegrimsfelleskapet St. Olav og Nidaros Pilegrimsgård. Dette kommer til syne i *Pilegrim i dag* der pilegrimen Kari Kirkeby skriver at «Å legge ut på pilegrimsvandring – er noe som virkelig er ”hjerteforankret”, det springer ut fra et dypt indre behov, en lengsel etter det enkle, det sanne, det ekte, det stille, – og det åndelige – en lengsel etter nærhet til naturen/ skaperverket» (*Pilegrim i dag*, 2010, nr. 4, s. 7). På samme måte som tidligere, kan dette delvis ses som representativt for Pilegrimsfelleskapet St. Olav og Nidaros Pilegrimsgård siden de har valgt å sette artikkelen hennes på trykk. I sammenlikning med Bakke er Kirkeby noe tydeligere på vandringens religiøse betydning, hovedsakelig grunnet hennes bruk av begrepet skaperverket. Dette er allikevel en relativt subtil referanse til den kristne tro. De syv Olavsnøklene er også et uttrykk for deres idé om vandringen som personlig oppdagelsesprosjekt. De har sitt utgangspunkt i «Pilegrimens syv nøkkelord» av pilegrimsprest Hans-Erik Lindstrom (pioner innenfor pilegrimsarbeidet i Sverige). De er: *Frihet, Enkelhet, Långsamhet, Tystnad, Bekymmerslöshet, delande* og *Andlighet*. Pilegrimsprest Berit Schelde Christensen ved Nidaros Pilegrimsgård, har imidlertid valgt å lage en versjon av nøkkelordene som er tilpasset Olavsarven (Pilegrimleder Småland – Örand, *Tankar om at vara pilgrim*). Dette gjør at Olavsnøklene er: *Frihet Livsmot, Enkelhet Tjeneste, Langsomhet Besluttsomhet, Stillhet Forsoning, Bekymringsløshet Lydhørhet, Fellesskap Helliggjørelse* og *Åndelighet* (*Pilegrim i dag*, 2009, s. 1, s. 2). Her ser vi igjen hvordan kvaliteter forbundet med enkeltpersonens søken etter betydning er fremtredende. Interdiskursivt kan dette kobles til både Nidaros Pilegrimsgård og Den norske kirke. Dette er fordi Christensen er

pilegrimsprest ansatt ved pilegrimsgården og er derfor tilknyttet begge institusjonene. Ut i fra innholdet å dømme kunne imidlertid Olavsnøklen ha vært representative for de ikke-kirkelige aktørene så vel som de kirkelige. Dette gir oss derfor en indikasjon på hvor liten forskjellen mellom de kan være.

I likhet med de ikke-kirkelige, står idéen om pilegrimsvandringen som en ytre og indre reisen sentralt for de kirkelige aktørene. Dette er noe Bakke kan brukes som et eksempel på når skriver at:

Mennesket er en vandring. Det er stadig i bevegelse og forandring. Mennesket har en vei å gå rent fysisk i sin utvikling fra vuggen til graven. Den ytre vandringen mennesket gjør gjennom varierende landskap gjennom daler, bygder og byer, over fjell, gjennom skoger og øde strekninger – er en vandring som gir ulike perspektiver med lave eller høye horisonter. Det ytre landskapet som mennesket vandrer i, er i pilegrimstradisjonen blitt tolket som et bilde på det indre landskapet ethvert menneske bærer med seg. Slik har reisen utover blitt sett på som bilde på reisen innover (Bakke, 1997, s. 27-28).

Denne tanken om den ytre og indre reisen gjør selve livet til en vandring, fortsetter Bakke. Her ser vi relativt tydelig hvordan det å ferdes langs ledene blir sett som et personlig oppdagelsesprosjekt. Livet som en vandring er imidlertid noe de tidvis sammenlikner med byggingen av Nidarosdomen. Igjen er dette noe Bakke kan brukes som et eksempel på når han skriver at:

Nidarosdomen har frem til denne dag vært det samlende midtpunkt i vårt lands åndelige liv. Den taler om de grunnleggende verdier som har vært bestemmende for det enkelte menneske og for hele folket.

Katedralen er et kosmos i miniatyr. På en måte bærer ethvert menneske en katedral i seg. I katedralen kan pilegrimen få hjelp til å oppdage storheten og mysteriet også i andre mennesker og i hele det mangeartede og gåtefulle livet som mennesket er en del av (Bakke, 2009, s. 45).

Byggingen av Nidarosdomen blir en metafor for hvordan erfaringer og opplevelser utgjør vårt liv og den vi er. Vandringen blir derfor til en arena for et rikere og mer betydningsfullt liv der man blir gitt muligheten til selvutvikling, helst med utgangspunkt i den kristne tro. Et slikt syn på vandringen er også noe Nidaros pilegrimsgård og Pilegrimsfellesskapet St. Olav gir uttrykk for. I *Pilegrim i dag* skriver de at pilegrimene vandrer mot hellige mål som Nidarosdomen. Vandringen som motiv er imidlertid overførbart til hele vår eksistens. Dette er fordi livet er enkeltmenneskets reise gjennom tid og rom der alle hendelser er med på å utgjøre hvem vi er og hva vi søker for å gjøre oss lykkelige (*Pilegrim i dag*, 2009, nr. 1, s. 2). I *Religiøse reiser* (2007) påpeker Kraft at idéen om livet som en vandring er et typisk trekk ved det moderne pilegrimsfenomenet. Videre skriver hun at «det

å forbli en pilegrim, på evig søken innebærer etablerte perspektiver på selvutvikling som en gradvis prosess» (Kraft, 2007, s. 43).

Idéen om den ytre og indre reisen er noe de kirkelige aktørene forbinder med hvordan pilgrimsvandringene skaper et dynamisk og helhetlig forhold mellom kropp og sjel. Dette kan relateres til tanken om holisme, ofte fremtredende i moderne spiritualitet. Dette er noe et intervju av tidligere pilegrimsprest Rolf Synnes i 2006 kan brukes som et eksempel på. Der sier han at han blir mer hel som menneske ved å være pilegrim, og derfor til en bedre kristen. Med utgangspunkt i hans egne vandringsopplevelser beklager han den Lutherske kirkes ensidige fokus på intellektet og tekstene. Det indre åndslivet har blitt separert fra vår fysiske kropp og blitt løftet frem som den eneste kilden til opplevelse av det hellige. En slik oppdeling av mennesket er imidlertid noe Synnes kritiserer og påpeker heller at kirken burde ta til seg idéen om det holistiske mennesket det (blant annet) er snakk om innenfor New age-bevegelsen (Refsenes, 2006). Dette er noe religionshistoriker Lisbeth Mikaelsson skriver er et fremtredende aspekt ved moderne pilgrimsvandring i Norge:

Splittelsen mellom kropp og sjel, menneske og natur – som fortsatt lever i beste velgående i vår kultur – synes å skrumpe inn. Kropp, sinn og sansningen av omgivelsene flyter sammen. I vandringen tvinger kroppen seg på, med lystbetonte endorfiner så vel som gnagsår. Kroppen blir så mye mer enn det hørselsorganet protestantismens ord – og forkynnelsesfokus har framelsket. Naturintrykkene langs veien gir grobunn for å reflektere over naturen som guddommelig skaperverk og livskilde. Holisme lar seg godt kombinere med kristentro. Holisme kan dessuten avføde kritikk: mot religiøs kroppsfientlighet, mot kapitalistisk forbrukerkultur og teknologisk naturødeleggelse. Dette er alt sammen temaer i norsk og nordisk pilgrimskontekst og knytter pilgrimsbevegelsen til sentrale politiske agendaer i vår tid (Mikaelsson, 2010).

Dette er derfor et uttrykk for hvordan vandringene skaper et forhold mellom det fysiske og mentale. Enten man kaller det et møte mellom det ytre og indre eller kropp og sjel, er det en kvalitet de kirkelige aktørene har en tendens til å tilskrive ferden. Dette kan Bakke brukes som et eksempel på når han skriver at ferdsel langs ledene bidrar til å løfte mennesket fordi det materielle og åndelige knyttes nærmere sammen. På samme måte som Synnes påpeker han at den åndelige opplevelsen er blitt adskilt fra det fysiske livet. Det å ta del i en pilgrimsvandring mener derfor Bakke vil hjelpe oss med å ha et helhetlig forhold til livet (Bakke, 2010).

Kraft skriver at nyreligiøse idéer som selvspiritualitet og holisme er et sentralt aspekt ved den betydningen aktører med kristen tilknytting tilskriver vandringene (Kraft, 2007, s. 43). Mikaelsson mener imidlertid at en slik individualisering er del av en allmenn kulturutvikling som er fremtredende i vår samtid (Mikaelsson, 2010). Dette er noe hun underbygger ved å referer til

idéhistoriker Per Aadnanes. I boken *Gud for Kvarmann* (2008) skriver han at den kristendomsformen Den norske kirke representerer beveger seg mer og mer i retning av en «livssynstradisjon det er opp til hver enkelt å justere (Aadnanes, 2008, s. 31). Dette er noe som kommer til syne gjennom den betydningen de kirkelige aktørene innenfor NPS tilskriver vandringene. Mikaelsson mener spesielt deres fokus på toleranse og religionspluralisme vitner om dette. Dette er en tendens hun mener preger flere etablerte kirkesamfunn verden over (Mikaelsson, 2010). De gjør derfor et forsøk på å «reinsert themselves into the processes of modern social constructions of transcendence», som sosiolog Thomas Luckmann skriver (Luckmann, 1996, s. 75).

Den åndelige og religiøse betydningen de kirkelige og ikke-kirkelig aktørene innenfor NPS tilskriver det å ferdes langs ledene, skriver Kraft er typiske trekk ved slik religion og åndelighet blir praktisert i vesten i vår samtid. Videre påpeker hun at religiøse autoriteter som kirken har liten kontroll over hvilke betydning vandringene har og hvordan de praktiseres. De må heller rette seg etter samtidens strømninger der idealet er selvutvikling og personlige erfaringer (Kraft, 2007, s. 40). Dette kan derfor betraktes som resultatet av et paradigmeskifte i kirkens historie der de ikke lenger har monopol på livssyn i det norske samfunnet. Med utgangspunkt i moderne pilegrimsvandring blir deres rolle heller mer og mer sidestilt. «Søkermentaliteten er individualistisk og anti–autoritær, religiøs dogmatikk er ute av bildet», skriver Mikaelsson (2010). Dette også noe pilegrimen Harald Olsen påpeker når han skriver at «Den økende skepsisen mot institusjonalisert religion har resultert i en mer åpen søken, der man foretrekker begreper som åndelighet framfor religion, der man velger mer selektivt og eksperimenterende på et åpent religiøst marked». Dette er noe han mener ligger til grunn for idéen om at veien blir til mens du går og at vandringen som en ytre og indre reise blir det viktigste aspektet ved det å være pilegrim (Olsen, 2009). Ut i fra et diskursteoretisk perspektiv er dette et eksempel på hvorfor vandringen må anses som selve knutepunktet for det ideologiske og administrative arbeidet NPS gjør.

Konklusjon:

Fra etableringen i 2011, har NPS fungert som et samlingspunkt for majoriteten av aktørene som arbeider med pilegrimsvandring i Norge. Siden de har noe ulike interesseområder, har imidlertid NPS blitt ladet med flere forskjellige tolkninger om hvilke verdi og betydning ferden har. Senteret kan derfor betraktes som en «smeltedigel», representativ for et ideologisk mangfold utgjort av aktørene internt. Etersom flere av disse aktørene har arbeidet med vandringene siden det tidlige 1990-tallet, kan NPS ses som et resultat av en utvikling innenfor pilegrimssektoren frem til i dag. Igjennom denne tiden har det imidlertid vært aktører med og uten religiøs tilknytning som har stått for arrangering, tilrettelegging og popularisering av ferdsel langs ledene. Dette har til en viss grad skapt et skille innenfor både pilegrimssektoren og NPS, der enkelte aktører ser vandringens verdi og betydning gjennom et kristent perspektiv, mens andre har en mer sekulær tilnærming. Dette er derfor årsaken til at jeg har behandlet kirkelige og ikke-kirkelige aktører hver for seg i analysen. Til tross for deres forskjeller, er de allikevel overraskende like når det kommer til hvilke aspekter ved vandringen de interesserer seg for og tilskriver betydning. Dette er noe som lar seg vise i analysen der den tematiske inndelingen er gjort på grunnlag av de interesseområdene som er mest fremtredende i deres arbeid.

I kapittelet *Tradisjon og kulturarv*, kommer flere av aktørenes likheter til syne gjennom hvilke betydning de tilskriver fortiden og hvordan de tar den i bruk. Et eksempel på dette er deres fremstilling av middelalderens pilegrimspraksis som en kilde til verdier det finnes behov for i dag. Dette er med på å skape forbindelser til de opprinnelige vandringene og legitimerer derfor nåtidens ferdsel ved å tilføre den en viss ekthet. Et tydelig uttrykk for dette er hvordan praksisen blir omtalt som en gammel tradisjon med røtter i middelalderen, til tross for at vandringene forsvant med reformasjonen og ikke ble revitalisert før på 1990-tallet. I kontrast til dette legger imidlertid aktørene innenfor NPS også vekt på at det skal gis en historisk korrekt fremstilling av fortidens pilegrimsfenomen til dagens vandrere.

Også i kapittelet *Natur og landskap* kommer de ulike aktørenes likheter til syne. Årsaken til dette er at alle viser relativt stor interesse for omgivelsene pilegrimene ferdes i. Dette ligger til grunn for at formidling og forvaltning av natur- og kulturlandskap står sentralt i deres arbeid med utvikling og ivaretagelse av ledene. Selv om det legges vekt på opplevelse av det norske kulturlandskapet, er det imidlertid naturen som får størst oppmerksomhet av aktørene innenfor NPS. Her er det hovedsakelig dens skjønnhet og ro som står i fokus, tydelig i kontrast til det moderne bylivet majoriteten av oss lever. Av den grunn blir naturen fremstilt som noe opprinnelig og genuint,

løftet frem som det mest unike og særnorske ved det å vandre mot Nidaros.

Det kommer forholdsvis tydelig frem at de ulike aktørene innenfor NPS vektlegger flere av de samme aspektene ved moderne pilegrimsvandring, enten de har kirkelig tilknytning eller ikke. Dette er noe som også lar seg vise i kapittelet *Tro og åndelighet*, der fokuset er rette mot de immaterielle verdiene som blir tilskrevet vandringen. Her er det interessant å merke seg at de ikke-kirkelige aktørene så vel som de kirkelige har behov for å tilføre ferden en betydning som overskrider det rent fysiske. Et eksempel på dette er hvordan de begge fremstiller vandring som en ytre og indre reise der pilegrimene gis en mulighet til selvutvikling og selvrefleksjon. Dette gjør at det moderne pilegrimsfenomenet ses som et uttrykk for en søkende og individualistisk form for tro og åndelighet typisk for vår samtid. Det er imidlertid også interessant å merke seg at de kirkelige aktørene i langt større grad enn de ikke-kirkelige arbeider for en nedtoning av de religiøse aspektene ved ferden. I frykt for å stenge noen ute på grunnlag av tro, forsøker de derfor heller å inkludere flest mulig ved å holde en åpen profil. Dette kan også betraktes som et forsøk på å trekke mennesker mot kirken i en tid der mange føler liten tilknytning til kristendommen.

På grunnlag av de forholdene som har kommet til syne gjennom analysen, kan NPS betraktes som et konsensusprosjekt. Dette er fordi det råder en generell enighet mellom aktørene om hvilke verdi og betydning det har å vandre mot Nidaros. Riksantikvaren ser allikevel ut å ha størst ideologisk påvirkningskraft siden de har det administrative ansvaret for NPS. Dette kommer til syne gjennom hvordan store deler av senterets arbeid er rette mot formidling av historie, kultur og landskap. Det er dermed dette som ligger til grunn for NPSs ideologi og gjør at det kan ses som et samlingspunkt i den norske pilegrimsdiskursen.

Sammendrag:

Det moderne norske pilegrimsfenomenet er et resultat av flere ulike aktører og institusjoner, både med og uten kirkelig tilknytning som har arbeidet med arrangering, tilrettelegging og popularisering av vandring mot Nidaros siden det tidlige 1990-tallet. Dette ligger til grunn for at ferden er blitt tilskrevet et mangfold av tanker og idéer om hvilke verdi og betydning den har. I januar 2011 ble Nasjonalt Pilegrimssenter opprettet, fungerende som et samlingspunkt for majoriteten av aktørene som allerede arbeidet med vandringene. Dette gjør at NPS (Nasjonalt Pilegrimssenter) kan ses som et resultat av tyve år med utvikling innenfor den norske pilegrimssektoren, ladet med flere ulike syn på ferdens mening. Av den grunn kan denne oppgaven betraktes som et studie av det ideologiske mangfoldet NPS representerer. Analysen er imidlertid gjort ved å behandle aktører med og uten religiøs tilknytning hver for seg. Årsaken til dette er at de gir ferden en noe forskjellig betydning på grunnlag av livssyn. Til tross for dette er deres interesseområder hovedsakelig de samme, fokusert mot fenomenets historiske og kulturelle betydning, samt landskapet som omgir pilegrimsledene. De ulike aktørene har også mer eller mindre det samme behovet for å tilskrive ferden en spirituell dimensjon, enten det knyttes til religiøse motiver eller ikke. Spesielt fremtredende er hvordan vandringen blir betraktet som en indre og ytre reise med selvutvikling og selvrefleksjon som mål. På grunnlag av disse likhetene kan NPS ses som et konsensusprosjekt, definert av en relativ enighet mellom aktørene om vandringens verdi og betydning. Siden Riksantikvaren er den aktøren som har det administrative ansvaret for senteret, besitter imidlertid de en større ideologisk påvirkningskraft enn de andre. Dette er noe som kommer til uttrykk gjennom hvordan økt bruk og ivaretagelse av natur- og kulturminner står sentralt i NPSs arbeid, samtidig som fenomenets kristne utgangspunkt blir noe sidestilt. Allikevel er det de kirkelige aktørene som i størst grad fremmer en sekularisering av det å ferdes mot Nidaros. Årsaken til dette ser ut til å være at de ikke ønsker å stenge noen ute på grunnlag av religion. Deres strategi er derfor å holde vandringene åpne for alle, uansett livssyn. Dette en idé som også preger NPS i sin helhet, der den enkelte vandrer selv bestemmer ferdens endelige mening. Det er derfor disse faktorene som utgjør NPSs ideologi, og gjør senteret til et samlingspunkt i den moderne pilegrimssektoren.

Litteraturliste:

- Aadnanes, P. M. 2008, *Gud for kvarmann. Kyrkja og den nye religiøsiteten*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Alvesson, M. og Sköldberg, K. 2010, *Tolkning och reflektion, Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod, Andra upplagan*, Studentlitteratur AB, Replika Press Pvt Ltd.
- Amundsen, A. B. 2002, «Naturvandring eller indre reise?» i A. Eriksen (Red.), *Tradisjon, kulturarv og minnepolitikk. Å iscenesette, vandre i og fortelle om fortiden*, Nordic Academic Press, s. 147-171.
- Andresen, K. 2007, «Ny giv», i Synnes, R. og Lindhold, P. (Red.), *Vandringen og målet. 10 år med pilegrimsleden 1997–2007. Pilegrimen på vei inn i ett nytt århundre*, 2007, s. 12-16, Pilegrimspresten i Nidaros.
- Arbeidsgruppa Pilegrimsvandring i vår tid (Red.), 1997, *Pilegrimshåndboka*, Verbum forlag.
- Badone, E og Roseman, S. (Red.), 2004, *Intersecting Journeys: The Anthropology of Pilgrimage and Tourism*, University of Illinois Press.
- Bakhtin, M. M. 2005, Spørsmålet om talegenrane, Pensumtjenesten AS.
- Bakke, A. *Nidarosdomen*, <http://www.pilegrim.info/artikkel.aspx?id=353811>
sist besøkt 28/5/2012.
- Bakke, A. 1997, *Nidarosdomen – en pilegrimsvandring*, Aschehoug.
- Bakke, A. 1997, «Pilegrimens vei og mål», i Arbeidsgruppa Pilegrimsvandring i vår tid (Red.), *Pilegrimshåndboka*, 1997, s. 21-39, Verbum forlag.
- Bakke, A. 2009, «Nidarosdomen», i Thue, S. (Red.), *Pilegrimleden inn mot Trondheim*, 2009, s. 40-46, Tapir Akademiske Forlag.
- Bakke, A. 2007, «Om pilegrimstanken i den norske kirke», i Synnes, R. og Lindhold, P. (Red.), *Vandringen og målet. 10 år med pilegrimsleden 1997–2007. Pilegrimen på vei inn i ett nytt århundre*, 2007, s. 12-16, Pilegrimspresten i Nidaros.
- Bakke, A. 2010, *Pilegrimen våkner -undringens sendebud til vår tid*, <http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4647713>
sist besøkt 4/7/2012.
- Björdal, Ø. 2003, «Introduction» i Hardeberg, B. og Björdal, Ø (Red.), *Pilgrimage to Nidaros. A practical pilgrimage theology. 2 edition*, Church of Norway – Liturgical centre in collaboration with Centro Ricerch Socio Religiose, Italy, s. 5-9 (dette er den Engelske versjonen av *Kilden og veiene*).

- Blom, G. A. 1994, *Helgenkonge og helgenskrin: en kongeskikkelse i forvandling fra sagatid til reformasjonstid*, Nidaros domkirkes restaureringsarbeiders forlag.
- Bowman, M. 2007, «Å følge strømmen. Moderne pilegrimsferd i Glastonbury», i Gilhus, S. I. og Kraft, S. E. (Red.), *Religiøse reiser. Mellom gamle spor og nye mål*, 2007, s. 11-23, Universitetsforlaget.
- Bye, E. 2000, *Pilegrimssang mot år 2000*, <http://www.pilegrim.info/artikkel.aspx?id=2850075> sist besøkt 10/6/2012.
- Christensen, L. A. 2002, *Det norske landskapet. Om landskap og landskapsforståelse i kulturhistorisk perspektiv*, Pax forlag AS.
- Coleman, S. og Elsner, J. 1995, *Pilgrimage Past and Present: Sacred Travel and Sacred Space in the World Religions*, Harvard University Press.
- Coleman, S. og Elsner, J. (Red.), 2003, *Pilgrim Voices: Narrative and Authorship in Christian Pilgrimage*, Berghahn Books.
- Direktoratet for naturforvaltning, 2011, *Norsk Pilegrimssenter får Friluftsprisen 2011*, <http://www.dirnat.no/content/500042204/Norsk-Pilegrimssenter-far-Friluftsprisen-2011> sist besøkt 4/7/2012.
- Direktoratet for naturforvaltning, 2012, *Pilegrimsledene*, <http://www.dirnat.no/pilegrim/> sist besøkt 1/7/2012.
- Eade, J. og Sallnow, M. (Red.), 1991, *Contesting the Sacred. The Anthropology of Christian Pilgrimage*, Routleg.
- Ekroll, Ø. 2007, (artikkel. 2) *Korset viser veg: Historien om St. Olav og valfartene til han*, <http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=1994026>, sist besøkt 11/2/2012.
- Ekroll, Ø. 2007, (artikkel. 1) *Korset viser veg: Pilegrimsferder til Trondheim - Nordens Jerusalem*, <http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=1994024>, sist besøkt 11/2/2012.
- Ekroll, Ø. 2007, (artikkel. 3) *Korset viser veg: Korsvegane*, <http://pilegrim.info/artikkel.aspx?Id=1994028>, 11/2/2012 sist besøkt 11/2/2012.
- Ekroll, Ø. 2007, (artikkel. 4) *Korset viser veg: Kva skjedde i Nidaros når pilegrimane kom hit?*, <http://pilegrim.info/artikkel.aspx?Id=1994030> sist besøkt 11/2/2012.
- Fairclough, N. 1992, *Discourse and Social Change*, Polity Press.
- Fairclough, N. 2010, *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language. Second Edition*,

Pearson Education Limited.

- Gilhus, S. I. og Kraft, S. E. (Red.), 2007, *Religiøse reiser. Mellom gamle spor og nye mål*, Universitetsforlaget.
- Gilhus, S. I og Kraft, S. E, 2007, «Innledning», i Gilhus, S. I. og Kraft, S. E. (Red.), *Religiøse reiser. Mellom gamle spor og nye mål*, 2007, s. 51-63, Universitetsforlaget.
- Goffman, E. 1959, *The Presentation of Self in Everyday Life*, Anchor Books.
- Handler, R. og Linniekin, J. 1984, «Tradition, genuine or spurious», i *The Journal of American Folklore*, Vol. 97, No 385, s. 273-290, American Folklore Society.
- Haram, A. 2010, *Olavsarven, kraft eller klisjé*, <http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4250719> sist besøkt 1/6/2012.
- Hardeberg, B. 1999, «Friske skudd av gammel rot» i Hardeberg, B og Bjørndal, Ø. (Red.), *Kilden og veiene, En praktisk pilegrimsteologi*, Liturgisk senter og Tapir forlag, s. 38-67.
- Hardeberg, B. og Bjørndal, Ø. (Red.) 1999, *Kilden og veiene, En praktisk pilegrimsteologi*, Liturgisk senter og Tapir forlag.
- Hardeberg, B. og Bjørndal, Ø. (Red.) 2003, *Pilgrimage to Nidaros. A practical pilgrimage theology. 2 edition*, Church of Norway – Liturgical centre in collaboration with Centro Ricerch Socio Religiose, Italy (dette er den Engelsk versjon av *Kilden og veiene*).
- Hardeberg, B., Lånke, B. og Nome, T. 1999, «Samtid og sammenheng» i Hardeberg, B. og Bjørndal, Ø. (Red.), *Kilden og veiene, En praktisk pilegrimsteologi*, Liturgisk senter og Tapir forlag, s. 7-14.
- Hardeberg, B., Lånke, B. og Nome, T. 2003, «Linking the past and the present» i Hardeberg, B. og Bjørndal, Ø. (Red.), *Pilgrimage to Nidaros. A practical pilgrimage theology. 2 edition*, Church of Norway – Liturgical centre in collaboration with Centro Ricerch Socio Religiose, Italy, s. 9-20 (dette er den engelske versjonen av *Kilden og veiene*).
- Heggen, S. S. 2008, *Kjærlighetens mikro- og makrokosmos. Hva er det kjærligheten er og kan i Grundtvigs salmeunivers?*, teksten er å finne som pdf på <http://grundtvigcenteret.au.dk/> som er en del av Aarhus Universitet.
- Hobsbawm, E. 1996, «Inventing Traditions», i Hobsbawm, E. og Ranger, T. (Red.), *The Invention of Tradition*, 1996, s. 1-14, Cambridge University Press.
- Holme, J. 2011, *Vår Olavsarv – å være pilegrim*, <http://www.riksantikvaren.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=129445> sist besøkt 22/7/2012.
- Hødnebø, F. og Magerøy H. (Red.) 2003, *Snorres konge-sagaer*, Gyndendal Norsk forlag AS.
- Jondell, E. 2009, «Pilegrimsbyen ved Nideleven» i Thue. S. (Red.), *Pilegrimsleden inn mot*

- Trondheim, Tapir Akademisk Forlag, 34-39.
- Jørgensen, A. og Dahl, H. 2011, *Pilegrimsvandring i Kristin Lavransdatters fotspor 18-19 juni 2011*, <http://www.pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4882704>
sist besøkt 11/6/2012.
- Jørgensen, W. M. og Phillips. L. 2010, *Diskursanalyse, som teori og metode*, Roskilde Universitetsforlag.
- Karlsaune, G. 2002, *Secular Protestants – and Pilgrims?*,
<http://www.hf.ntnu.no/rel/person/erik/Pilgrims.htm>
sist besøkt 29/6/2012
- Kraft, S. E. 2007, «En senmoderne pilegrimsreise: Prinsesse Märtha Louise og Ari Behns *Fra hjerte til hjerte*», i Gilhus, S. I og Kraft, S. E. (Red.), *Religiøse reiser. Mellom gamle spor og nye mål*, 2007, 39-51, Universitetsforlaget.
- Kollandsrud, M. 1997, *Pilegrimsleden til Nidaros*, Gyldendal.
- Kollandsrud, M. 2000, *Pilegrimenes vandring til Nidaros: Trysil, Nord-Østerdalen, Trondheim*, Gyldendal.
- Kraft, S. E. 2007, «Å følge strømmen. Moderne pilegrimsferd i Glastonbury» i Gilhus, I. S. og Kraft, S. E. (Red.), *Religiøse reiser. Mellom gamle spor og nye mål*, Universitetsforlaget, s. 51-73.
- Langslet, L. R. 2009, «Helgenkongen» i Thue, S. (Red.), *Pilegrimsleden inn mot Trondheim*, Tapir Akademisk Forlag, s. 9-15.
- Langslet, L. R. og Ødegård. K. 2011, *Olav den hellige*, Forlaget press.
- Laclau, E. og Mouffe, C. 2001, *Hegemony and Socialist Strategy, Towards a Radical Democratic Politics, Second Edition*, Verso, New Left Books.
- Lindaräng, I. 2007, *Helgonbruk i moderniseringstider, bruket av birgitta- och olavstraditionerna i samband med minnesfirande i Sverige og Norge 1891-2005*.
Linkjøping Studies in Arts and Science No. 392 Linkjøping universitet.
- Luckmann, T. 1997, *The invisible religion, The Problem of Religion in Modern Society*, The MacMillan Company.
- Luthen, E. 1992. *I pilegrimenes fotspor til Nidaros*, Cappelen.
- Løver, L. L. 2008, *Turist eller pilegrim? En undersøkelse av nåtidens pilegrimsfenomen*, Universitetet i Oslo.
- Lånke, B. 1999, «Pilegrimsvandring – en reise mot det hellige» i Hardeberg, B. og Bjørdal, Ø. (Red.), *Kilden og veiene, En praktisk pilegrimsteologi*, Liturgisk senter og Tapir forlag, s. 67-93.

- McPherson, M. M. 2003, *Battle Cry of Freedom, The Civil War Era*, Oxford University Press.
- Mikaelsson, L. 2010, *Pilegrim i akademia*, <http://www.pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4257162>
sist besøkt 3/2/2012.
- Morinis, A. (Red.), 1992, *Sacred Journeys: the Anthropology of Pilgrimage*, Greenwood Press.
- Munksgaard, E. 2007, «Pilegrimsledene til Nidaros på nett», i Synnes, R. og Lindhold, P. (Red.),
Vandringen og målet. 10 år med pilegrimsleden 1997–2007. Pilegrimen på vei inn i ett nytt århundre, 2007, s. 36-38, Pilegrimspresten i Nidaros.
- Müller, O. ss.cc, 2010, *Olav den hellige. Olav Haraldsson*, St. Olav forlag og Maximilian.
- Møyner, K. 1994, *Gamle veger og vegfar. Bruk – vern – vedlikehold*, utgitt av Direktoratet for naturforvaltning.
- Nome, T. 1999, «Pilegrimsteologi – en teologi for Den norske kirke?» i Hardeberg, B. og Bjørdal, Ø. (Red.), *Kilden og veiene, En praktisk pilegrimsteologi*, Liturgisk senter og Tapir forlag, s. 114-142.
- NPS, 2010, *Pilegrimssommer 2010 program*, <http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=3596338>
sist besøkt 27/7/2012
- NPS Handlingsplan 2011, er å finne som pdf på pilegrim.info
- NPS, 2012, *Pilegrimsleden – St. Olavsvegene til Trondheim*, er å finne på pilegrim.info som pdf
- NPS, Pilegrimens Trondheimsnøkkel 2011, <http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4955569>
sist besøkt 21/7/2012.
- NPS Prosjektplan 2011, er å finne som pdf på pilegrim.info
- NPS Strategiplan 2011, er å finne som pdf på pilegrim.info
- Nyhetsarket*, 2008 nr. 2, 3 og 5; 2009 nr. 1, 2, 3, 4, 5 og 6; 2010 nr, 1, 2 og 3; 2011 nr. 1, alle utgavene er å finne på pilegrim.info som pdf.
- Olsen, H. 2009, *Vandringens mening – veien eller målet*,
<http://pilegrim.info/artikkel.aspxId=3088545>
sist besøkt, 27/7/12.
- Olsen, H. A. 2011, «Det er på veien det skjer, tror jeg...»: *En religionsvitenskapelig undersøkelse av moderne pilegrimer til Nidaros*, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU).
- Pilegrim i dag*, 2009, nr. 1, 2 og 4; 2010, nr. 1, 2, 3 og 4, alle utgavene er å finne på pilegrim.info som pdf
- Pilegrimleder Småland – Örland, *Tankar om at vara pilgrim*, <http://pilgrim-smaland-oland.se/index.php?page=4&category=50>
sist besøkt 23/7/2012.
- Pilegrimens Trondheimsnøkkel 2011*, <http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4955569>

sist besøkt 11/6/2012.

Pilegrimshåndboka, 1997, Verbum forlag.

PSO Brosjyre, er å finne som pdf på pilegrim.info

På pilegrimsvandring, <http://www.pilegrim.info/artikkel.aspx?id=842405>

sist besøkt 3/6/2012.

Raaen, P. S. og Skevik, O. 2007, «Olavsarven og Stiklestad - åndelig og politisk arv i tusen år», i Synnes, R. og Lindhold, P. (Red.), *Vandringen og målet. 10 år med pilegrimsleden 1997–2007. Pilegrimen på vei inn i ett nytt århundre*, 2007, s. 28-32, Pilegrimspresten i Nidaros.

Reader, I. og Walter, T. (Red.), 1993, *Pilgrimage in Popular Culture*, Macmillan.

Refsnes, I. 2006, *Om å gå i seg selv*, <http://pilegrim.info/artikkel.aspx?id=1928912>

sist besøkt 29/6/2012.

Riksantikvaren, 2005, *Håndbok for pilegrimsleden*, er å finne som pdf på pilegrim.info

Riksantikvaren, 2006, *Pilotprosjekter*

<http://www.riksantikvaren.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=4495>

sist besøkt 12/7/2012.

Ryall, A. 2007, «En senmoderne pilegrimsreise. Prinsesse Märtha Louise og Ari Behns *Fra hjerte til hjerte*» i Gilhus, I. S. og Kraft, S. E. (Red.), *Religiøse reiser. Mellom gamle spor og nye mål*, Universitetsforlaget, s. 39-50.

Schechner, R. 2006, *Performance Studies. An introduction*, Routleg.

Selberg, T. 2002, «Tradisjon, kulturarv og minnepolitikk. Å iscenesette, vandre i og fortelle om fortiden», i Eriksen, A. (Red.), *Historien inn på livet. Diskussjoner om kulturarv og minnespolitikk*, 2002 s. 7-28 og 147-171, Nordic academic Press.

Selberg, T. 2007, «Magiske reiser og magiske steder», i Gilhus, S. I. og Kraft, S. E. (Red.), *Religiøse reiser. Mellom gamle spor og nye mål*, 2009, s. 63-98, Universitetsforlaget.

Selnes, A. 2009, «Til lands og til vanns» i Thue, S. (Red.), *Pilegrimsleden inn mot Trondheim*, Tapir Akademisk Forlag, s. 16-25.

Selnes, A. 2009, «Pilegrimsleden fra Sundet til Nidaros», i Thue, S. (Red.), *Pilegrimleden inn mot Trondheim*, 2009, s. 20-26, Tapir Akademiske Forlag.

Slungård, D. 1999, «Liturgiske pilegrimsveier til vår tid» i Hardeberg, B. og Bjørdal, Ø. (Red.), *Kilden og veiene, En praktisk pilegrimsteologi*, Liturgisk senter og Tapir forlag, s. 14-38.

Synnes, R. og Bakke, A. 2007, «Fordypning og solidaritet», i Synnes, R. og Lindhold, P. (Red.), *Vandringen og målet. 10 år med pilegrimsleden 1997–2007. Pilegrimen på vei inn i ett nytt århundre*, 2007, s. 16-20, Pilegrimspresten i Nidaros.

Synnes, R. og Lindholm, P. 2007, *Vandringen og målet. 10 år med pilegrimsleden 1997–2007*.

- Pilegrimen på vei inn i ett nytt århundre*, Pilegrimspresten i Nidaros.
- Thue, S. (Red.), 2009, *Pilegrimleden inn mot Trondheim*, Tapir Akademiske Forlag.
- Thue, S. 2009a, «Pilegrimledene», I Thue, S. (Red.), *Pilegrimleden inn mot Trondheim*, 2009, s. 5-6, Tapir Akademiske Forlag.
- Thue, S. 2009b, «På pilegrimsvandring», i Thue, S. (Red.), *Pilegrimleden inn mot Trondheim*, 2009, s. 7-8, Tapir Akademiske Forlag.
- Turner, V. og Turner, E. 1995, *Image and Pilgrimage in Christian Culture*, Columbia University Press
- Uddu, P. 2009, *På livets vei. Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt*, utredningen er å finne som pdf på regjeringen.no
- Undset, S. 2005a, *Husfrue*, Aschehoug & co
- Undset, S. 2005b, *Korset*, Aschehoug & co
- Van Gennep, A. 2004, *The Rites of Passage. Anthropology and Ethnography*, Routleg.
- Visit Norway, 2011, *Dovre Pilegrimsleden*, <http://www.visitnorway.com/no/Product/?pid=136409>
sist besøkt 11/7/2012.
- Visit Norway, 2011, *Pilegrim for en dag*, <http://www.visitnorway.com/no/Product/?pid=141197>
sist besøkt 17/6/2012.
- Visit Norway, 2011, *Pilgrimsveiene*, <http://www.visitnorway.com/no/Product/?pid=116014>
sist besøkt 25/7/2012.
- Visit Norway, 2012, *Hiking along the St. Oavs way*, <http://www.visitnorway.com/en/Where-to-go/Central/Trondheim/What-to-do-in-Trondheim/Hiking-along-the-Pilgrims-routes/>
sist besøkt 6/6/2012.
- Vådahl, Ø. 2007, *Den moderne pilegrimsbevegelsen ved Nidaros domkirke: Med særlig vekt på pilegrimsprestenes rolle*, Universitet i Bergen.
- Wagle, F. 2008, *Hva er Olavsarven. Hva har den betydd?*,
<http://www.pilegrim.info/artikkel.aspxid=2547639>
sist besøkt 13/5/2012.
- Wagle, F. 2010, *Svøp kappen din om skuldrene og ta din vandringsstav...*,
<http://www.pilegrim.info/artikkel.aspx?id=3859606>
sist besøkt 10/6/2012.
- Witoszek, N. 2011, *The Origins of the «Regime of Goodness». Remapping the Cultural History of Norway*, Universitetsforlaget.
- 2005, *Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet*, hentet fra

http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/dok/rapporter_planer/rapporter/2005/soria-moria-erklaringen.html?id=438515, 11/2/2012.

Nettkilder:

areopagos.no

dirnat.no

gd.no

innovasjon norge.no

nhoreiseliv.no

pilegrim.info

pilegrim.no

pilegrimsgarden.no

regjeringen.no

riksantikvaren.no

stiklestad.no

visit-norway.no